

Kolligatiiviset käsitteet ja niiden käytön oikeutus

Oulun yliopisto

Historiatieteet

Tieteiden ja aatteiden historian
pro gradu -tutkielma

14.11.2019

Santeri Hattukangas

Sisällys

JOHDANTO	3
1. KOLLIGATIIVISET KÄSITTEET HISTORIANFILOSOFIAN HISTORIASSA	20
1.1. Realistit	20
1.2. Konstruktivistit.....	29
2. KOLLIGATIIVISTEN KÄSITTEIDEN ONGELMALLISUUS	49
2.1. Kolligaatioiden kontrastiivinen alimääräytyneisyys ja subjektiivisuus.....	49
2.2. Kolligatiivisten käsitteiden epätotuudellisuus ja epätodellisuus.....	61
2.3. Universaali rationaalisuus mahdollistaa kolligaatioiden arvioinnin.....	74
2.4. Kritiikki: Postnarrativismin ongelmakohdat.....	83
3. KOLLIGATIIVISTEN KÄSITTEIDEN KÄYTÖN OIKEUTUS	98
3.1. Funktionaalinen oikeutus – historiatieteen tarkoitus	100
3.2. Yhteiskunnallinen oikeutus – kriittisten näkökulmien tarjoaminen	116
LOPPULAUSE	130
LÄHTEET JA TUTKIMUSKIRJALLISUUS	135

JOHDANTO

Renessanssi, Valistus ja teollinen vallankumous ovat klassisia esimerkkejä kolligatiivisista käsitteistä. Ne ovat tuttuja kaikille peruskoulun käyneille. Tällaisten käsitteiden kautta jokainen oppii jäsentämään menneisyyttä. Historiallinen mielikuvituksemme on niitä tulvillaan. Kolligatiiviset käsitteet ovat siten keskeisiä välineitä, joiden avulla historiaa ymmärretään – oli tämä ymmärtäminen sitten oikein- tai väärinymmärtämistä. Koska historiatietoisuutemme pitkälti jäsenyy kolligatiivisten käsitteiden ympärille, on niiden filosofinen arviointi tärkeää. Niinpä päätin tutkia pro gradu -tutkielmassani kolligatiivisten käsitteiden käytön oikeuttamista. Tärkein tutkimuskysymykseni on: miten kolligatiivisten käsitteiden käyttö voidaan oikeuttaa tieteellisessä historiografiassa?

Kolligatiivinen käsite, kolligaatio ja kolligointi

Sana ”kolligaatio” pohjautuu latinankieliseen sanaan *colligere*, joka tarkoittaa asioiden yhteen tuomista.¹ Kolligoinnissa on siten laajassa mielessä kysymys asioiden yhdistämisestä. Koska kolligatiivinen käsite on suoritettujen kolligoinnien tuote, on kolligointi prosessi, jossa kolligatiivinen käsite muodostetaan. Termi kolligaatio taas merkitsee tutkimuksessani samaa kuin kolligatiivinen käsite². Filosofian professori Jouni-Matti Kuukkanen määrittelee kolligatiiviset käsitteet seuraavasti:

Colligatory concepts: (1) *organize* lower-order data into higher-order wholes; (2) *categorize without* any necessary *shared features* or resemblances among sub-ordinated entities; and (3) are *particular*, that is, deal with phenomena restricted to a specific time and place.³

Kuukkanen mukaan kolligatiiviset käsitteet siis organisoivat alemman tason dataa korkeamman tason kokonaisuuksiksi sekä kategorisoivat kolligoidut oliot ilman, että

---

¹ McCullagh 2004, 125.

² Tutkielmassani viitataan kolligatiivisiin käsitteisiin myös kolligatiivisina ilmauksina ja termeinä.

³ Kuukkanen 2015a, 113.

niissä välttämättä olisi keskenään mitään yhteisiä piirteitä. Lisäksi kolligatiivinen käsite on Kuukkanen mukaan yksilöolio. Lyhyesti sanottuna Kuukkanen omaksuu kannan, jonka mukaan kolligatiiviset käsitteet tai kolligaatiot tarkoittavat historiografiassa esiintyviä *syntetisoivia ilmauksia*.⁴ William Walsh, joka ensimmäisenä historianfilosofina käsitteli kolligatiivisia käsitteitä, kirjoittaa saman suuntaisesti: “to colligate is, broadly, to organize.”⁵

Kolligatiivisten käsitteiden luonteesta on esitetty myös erilaisia tulkintoja. Harry Ritterin toimittamassa *Dictionary of Concepts in Historyssa* (1986) kolligointi määritellään seuraavasti:

Colligation: A method of historical interpretation in which a past event is considered to have been understood when it has been related to the particular context of events and circumstances in which it occurred.⁶

Mielestäni tämä Ritterin määritelmä ei kuitenkaan kuvaa kolligoinnin ja sen myötä syntyvien kolligatiivisten käsitteiden luonnetta oikein.

Kuukkasta seuraten kantani on, että kolligatiiviset käsitteet historiografiassa ovat syntetisoivia ja organisoivia käsitteitä, joissa alemman tason dataa, esimerkiksi tapahtumia, ilmiöitä, kulttuurituotteita, arvoja ja asenteita, on koottu yhteen saman käsitteen alle. Esimerkiksi Renessanssi nimeää Euroopan historiaan tulkitun periodin, joka ilmeni erilaisin tavoin kulttuurituotteissa, käytännöissä ja ajattelussa. Keskeistä on se, että Renessanssin käsitteen alle kerätyistä ilmiöistä ja asioista ei sinällään voida havaita mitään ”renessanssiutta”⁷. Kolligatiiviset käsitteet ovat siten korkeamman asteen kognition muotoja, jotka eivät ole mitenkään ilmiselvästi historiallisesta materiaalista ylös kirjattavissa. Ne ovat historioitsijoiden *konstruktioita*.

---

⁴ Kuukkanen 2015a, 98.

⁵ Walsh 1967, 75.

⁶ Ritter 1986, 50.

⁷ Cebik kirjoitti ensimmäisenä, että kolligatiivisen käsitteen alle kolligoidut oliot eivät ole yhtä kuin tuo kolligatiivinen käsite, eikä niissä ole ilmeistä ominaisuutta, jonka vuoksi ne tulisivat luokitelluiksi juuri kyseisen kolligatiivisen käsitteen alle. Cebik 1969, 47.

Tutkimuskysymykset ja tutkielman rakenne

Pro gradu -tutkielmani tärkein kysymys on, miten kolligatiivisten käsitteiden käyttö voidaan oikeuttaa. Lisäksi vastaan kolmeen muuhun kysymykseen, joiden kautta valmistelen työni kolligatioiden käytön oikeuttamisen käsittelyä varten. Kaikkinensa tutkimuskysymyksiäni ovat:

- 1. Mitä kolligatiivisista käsitteistä on kirjoitettu?
- 2. Mitä filosofisia ongelmia kolligatiivisiin käsitteisiin liittyy?
- 3. Miksi kolligatiivisia käsitteitä tarvitaan?
- **4. Miten kolligatiivisten käsitteiden käyttö voidaan oikeuttaa?**

Ensimmäisessä luvussa vastaan ensimmäiseen tutkimuskysymykseen katsauksella historianfilosofian historiaan. Tarkastelen millaisiksi kolligatiivisista käsitteistä kirjoittaneet ajattelijat ovat ne määritelleet ja millaisiksi he ovat niiden funktion nähneet. Suoritan siis katsauksen kolligatiivisten käsitteiden filosofian historiaan. Kolligatiivisista käsitteistä kirjoittaneet voidaan jakaa ontologisiin realisteihin ja konstruktivisteihin. Walshia, Donald Thompsonia ja Behan McCullaghia voidaan luonnehtia kolligatiivisten käsitteiden osalta realisteiksi, koska he antavat kolligoinnin kohteille ontologisen aseman menneisyydessä. Esimerkiksi Walsh kirjoittaa, että kolligointi on historiallisen selittämisen muoto, jossa on kyse tapahtumien sisäisten yhteyksien jäljittämisestä⁸. Muita kolligatiivisista käsitteistä kirjoittaneita voidaan kutsua konstruktivisteiksi, koska heille menneisyys sinällään ei tarjoa valmiita subjekteja kolligoitavaksi, vaan historiantutkijat *konstruoivat* niitä tehdäkseen menneisyydestä meille käsitettävää. Esimerkiksi William H. Draylle kolligatiot ovat summaavia tai metaforisia yleistyksiä, jotka mahdollistavat viittaamisen joukkoon entiteettejä jonakin kollektiivisena⁹. Tällainen yleistys on historioitsijan ehdotus siitä, mikä on toimintojen tai tapahtumien summa, minkä ne yhdessä muodostavat¹⁰.

Toisessa luvussa käsittelen filosofisia ongelmia, joita kolligatiivisiin käsitteisiin liittyy. Ongelmat voidaan jakaa kahteen ryhmään: niihin, jotka liittyvät kolligatioon ylipäänsä

---

⁸ Walsh 1960, 60-62.

⁹ Dray 1959, 406.

¹⁰ Shaw 2010, 13.

sekä niihin, jotka liittyvät yksittäisen kolligatiivisen käsitteen valintaan ja konstruointiin. Tässä tutkimuksessa keskityn ongelmiin, jotka liittyvät kolligatiivisiin käsitteisiin yleensä. Niinpä en pyri vastaamaan kysymykseen, kuinka *yksittäiset* kolligatiiviset käsitteet voitaisiin oikeuttaa¹¹. Tosin kolmannessa luvussa joudun sivuamaan myös yksittäisten käsitteiden valintaa ohjaavien kriteerien ympärillä käytyä keskustelua.

Ontologisen realismin näkökulmasta kolligatioiden käytön oikeuttaminen ei ole ongelma: mikäli kolligoinnin kohteet ovat menneisyydessä olemassa olleita rakenteita ja kehityskulkuja, ei kolligointia tarvitse erikseen oikeuttaa. Realismi on kuitenkin epämieluisa positio historiografian filosofiassa. Realismin epämielekkäys johtuu siitä, että emme voi tutkia faktoja sinällään niin, että vasta fakthanmuodostuksen jälkeen määrittäisimme niitä koskevat uskomuksemme ja teoriamme. Käsitteemme, teoriamme, uskomuksemme ja ylipäänsä kielemme ovat erottamattomasti läsnä tutkimusta tehdessämme – niitä ei voida siirtää syrjään tutkimuksesta.¹² Lisäksi realisti joutuu vaikeuksiin, kun häneltä kysytään, miten esimerkiksi Renessanssi tarkalleen ottaen oli olemassa. Mikä siis oikein on kolligatioiden olemisen luonne? Metafyysisen haasteen lisäksi realistit kohtaavat epistemologisia ongelmia: miten tarkalleen kolligatioita voidaan löytää menneisyydestä? Miten niitä voidaan ”havaita” historiallisesta lähdeaineistosta?

Toisin kuin realisteille, konstruktivisteille kolligoinnissa ei ole kyse menneen todellisuuden rakenteen kuvaamisesta vaan historiantutkijan luomasta syntetisoivasta käsitteestä. Tästä nousee esille kysymys, miten tällainen käsitteen konstruointi on oikeutettua? Konstruktivisti joutuukin kohtaamaan ongelmia, jotka liittyvät kysymyksiin kolligatiivisten käsitteiden epätotuudellisuudesta, epätodellisuudesta, subjektiivisuudesta, kontrastiivisesta alimääräytyneisyydestä sekä yhteisösuhteellisuudesta. Toisen luvun alaluvut järjestyvät näiden kysymysten ympärille. Näihin ongelmiin vastaaminen jälkinarrativistisesta viitekehyksestä perustuu siihen, että historiografia käsitetään rationaalisen toiminnan muodoksi, jolloin sen tuotosten arvioiminen rationaalisesti on mahdollista. Toisin sanoen, rationaalisuuden

---

¹¹ Yksittäisen kolligatiivisen käsitteen valintaa ohjaavista periaatteista, katso Kuukkanen 2015a, 116-131.

¹² Westphal 2004, 1.

käsite ja historiografian näkeminen rationaalisena toimintana tarjoavat tien kolligaatioihin liittyvien filosofisten ongelmien voittamiselle.

Siten esitän toisessa luvussa Kuukkasen jälkinarrativismiin vedoten, että kolligatiiviset käsitteet ovat oikeutettuja tieteellisessä historiografiassa myös konstruktivistisesta positiosta käsin. Kuukkasen jälkinarrativismi tarjoaa filosofisen viitekehyksen, jossa kolligatiivisten käsitteiden käyttö voidaan nähdä oikeutetuksi. Keskeinen ajatus on, että yksittäiset kolligaatiot voivat olla perustellusti väitettyjä, eli niiden voidaan katsoa olevan oikeutettuja kaikilla kolmella oikeuttamisen ulottuvuudella (episteemisellä, retorisisella ja diskursiivisella)¹³. Tällöin niiden *rationaalinen arviointi* käy mahdolliseksi, minkä vuoksi millainen tahansa kolligointi ei kelpaa, mikä puolestaan pelastaa kolligaatiot relativismisyytöksiltä.

Toisen luvun lopuksi tuon esille myös kriittisiä äänenpainoja Kuukkasen projektia kohtaan. Etenkin Kuukkasen kirjoitukset rationaalisuudesta, tiedosta, oikeuttamisesta ilman totuuden käsitettä, representationalismin hylkäämisestä sekä epämuodollisesta argumentoinnista, ovat saaneet vastaansa arvostelua. Kritiikkiä käsitellessäni pyrin myös arvioimaan sitä, kuinka vakavia ne ovat Kuukkasen projektin kannalta.

On tärkeää huomata, että en tarkoita oikeuttamisella aina samaa asiaa, vaan asiayhteyden mukaan joko tiedollista tai pragmaattista oikeuttamista. Laveasti oikeutuksella tarkoitan läpi työni sellaisten syiden tarjoamista, joiden vuoksi tietyn kannan omaksuminen on sallittua¹⁴. Työni tapauksessa tällainen kanta on, että kolligatiiviset käsitteet tulee hyväksyä osaksi tieteellistä historiografiaa.

Kolmannessa luvussa argumentoin, että kolligaatioiden käyttö tieteellisessä historiografiassa voidaan oikeuttaa historiatieteen tarkoitukseen pohjautuen (funktionaalisesti) sekä yhteiskunnallisesta näkökulmasta käsin (yhteiskunnallisesti). Nämä yhdessä muodostavat kolligaatioiden käytön pragmaattisen oikeutuksen. *Funktionaalinen kolligaatioiden käytön oikeutusperuste* liittyy tieteellisen historiografian tarkoitukseen. Historiatieteen tarkoitus on ennen kaikkea sanoa jotakin

¹³ Syntetisoivien ilmausten oikeuttamisen ulottuvuudet katso Kuukkanen 2015a, 155-158.

¹⁴ Oikeutus on normatiivinen termi, joka tulee luontevimmin ymmärretyksi sellaisten deontologisten termien kuin pakollinen, sallittu ja kielletty avulla. Sanoessamme uskomusta oikeutetuksi, tarkoitamme, että on sallittua uskoa siihen. Uskomuksen tiedollisesti sallittavuudesta *ei* siis seuraan sen moitteettomuutta. Lammenranta 1993, 129-130.

menneisyydestä sekä auttaa ihmisiä ymmärtämään tätä menneisyyttä. Näissä tehtävissä kolligatiiviset käsitteet ovat keskeisessä asemassa. Kolligatiiviset käsitteet periodeina jäsentävät menneisyyttä, ne tekevät menneisyyttä ymmärrettäväksi laajassa mittakaavassa, makrotasolla. Lisäksi ne tekevät yksittäisistä tapahtumista ymmärrettäviä kontekstoimalla ne laajempaan kuvaan. Siten ne tekevät menneisyyttä ymmärrettäväksi myös mikrotasolla. Väitänkin, että kolligaatio on erityinen historiallisen ajattelun muoto¹⁵, jota ilman historian kulkua ei voida hahmottaa. Tähän liittyen kolligatiiviset käsitteet voidaan Kuukkanen tavoin nähdä historiantutkimuksen merkittävänä kontribuutioina, joita ilman historiografia olisi pelkkä alemman tason väitteiden lista, jota tuskin voitaisiin kutsua todelliseksi historiantutkimukseksi¹⁶.

Yhteiskunnallisella oikeutusperusteella puolestaan tarkoitan sitä, että mikäli tieteellinen historiografia ei tarjoaisi kriittisiä kolligatiivisia käsitteitä, joiden pohjalta menneisyyteen suuntautua, yleinen historiatietoisuus pohjautuisi konservatiivisille, epäkriittisille kolligaatioille. Tällöin menneisyyteen ei olisi tarjolla helposti lähestyttävässä muodossa olevia puolueettomuuteen tähtääviä näkökulmia, mikä tarkoittaisi, että suuren yleisön näkökulmat omaan historiaansa olisivat pahimmassa tapauksessa äärimmäisen puolueellisia ja avoimia poliittiselle manipuloinnille. Historiantutkijoiden tehtävä on tutkimisen lisäksi tarkkailla historian käyttöä. Tätä tehtävää he eivät voisi täysipainoisesti suorittaa, mikäli tieteellisessä historiografiassa ei käytettäisi kolligatiivisia käsitteitä.

Tutkielman merkitys

Filosofien yksi tehtävä on eritellä historioitsijan työn käsitteellisiä edellytyksiä ja operaatioita. Historioitsijalle tästä on hyötyä siten, että hän voi vertailla omia käsityksiään filosofien käsityksiin, ja siten ymmärtää paremmin omia käsityksiään.¹⁷ Tämän nojalla jo pelkästään sen vuoksi, että kolligatiiviset käsitteet ovat historiantutkimuksessa keskeisiä käsitteitä, tulee niitä arvioida filosofisesti.

---

¹⁵ Tähän tapaan kolligaatioista puhuvat esimerkiksi Louis Mink ja Ryan Shaw. Mink 1966, 42-44. Shaw 2010, 16.

¹⁶ Kuukkanen 2015a, 114.

¹⁷ Hyrkkänen 2002, 16-17.

Kolligaatioiden avulla historioitsijat tekevät menneisyydestä ymmärrettävää ja ihmismielelle helpommin lähestyttävää. Kuukkanen kirjoittaa:

History is full of colligatory concepts: 'Antiquity', the 'Renaissance', ... Concepts like these are loaded with meaning and are most colorful and useful in our attempts to make the past intelligible ... They are an inherent part of historiographical discourse.¹⁸

Juuri koska kolligatiivisilla käsitteillä on niin keskeinen rooli historiankirjoituksessa, on niiden käytön oikeutuksen pohtiminen tärkeää.

Tutkimukseni aiheellisuutta voidaan perustella myös yhteiskunnallisesta näkökulmasta. Tästä on osoituksena kolligatiivisten käsitteiden yhteiskunnallinen oikeutusperusteeni. On tärkeää tiedostaa miten ne käsitteet, joiden varaan historiatietoisuutemme¹⁹ osittain perustuu, siis miten käsityksemme menneisyydestä ja tulkintamme näiden käsitysten merkityksestä meille, on luotu ja millä perustein niitä oikeutetaan. Koska kolligatiiviset käsitteet osaltaan määrittelevät sen, miten tavallinen ihminen menneisyyden näkee ja jäsentää, on niiden oikeutuksen käsitteleminen tarpeellista.

Yleisesti ajatellaan, että selkeys ja täsmällisyys ovat tieteellisen tekstin ominaispiirteitä. Monimerkityksellistä ja eri tulkintatavoille avointa kirjoitusta tulisi välttää. Tässä hengessä loogiset positivistit tekivät eron kirjaimellisten ja metaforisten käsitteiden välillä. Metaforilla ei ole sijaa tieteen kielessä, jonka täytyy olla kirjaimellista ja täsmällistä. Metaforat kelpaavat vain tunteiden herättämiseen ja niiltä puuttuu tiedollinen funktio.²⁰ Siten kolligatiivisten käsitteiden rooli osana tieteellistä kielenkäyttöä voidaan kyseenalaistaa: onko niitä mielekästä hyväksyä osaksi tieteellistä kirjoittamista, koska ne ovat epäselkeitä ja epätäsmällisiä sekä metaforisina usein varsin monitulkintaisia. Myös tästä johtuu työni relevanttius: epämääräisinä käsitteinä kolligaatiot tulee erikseen oikeuttaa osaksi tieteellistä kielenkäyttöä.

---

¹⁸ Kuukkanen 2015a, 106.

¹⁹ Historiatietoisuudella voidaan tarkoittaa yleistä menneisyyttä koskevaa ajattelua. Tällöin se rinnastuu "käytännöllisen menneisyyden" sekä "kulttuurisen" tai "kollektiivisen muistin" kaltaisiin käsitteisiin. Historiatietoisuus on käsitteenä monitulkintainen. Pihlainen 2011, 5-6.

²⁰ Pulkkinen 2016, 36.

Historianfilosofia ja historiografian filosofia

Pitkään on ollut tapana jakaa historianfilosofia kahteen osaan: spekulatiiviseen ja analyttiseen historianfilosofiaan.²¹ Viime aikoina siitä on kuitenkin pyritty pääsemään eroon, koska sen on katsottu olevan epätarkka, arvolatautunut sekä siksi, että se heijastaa vanhentuneita käsitteellisiä erotteluita ja filosofisia asenteita. Tutkimuksessani tulenkin käyttämään Aviezer Tuckerin ehdottamaa jaottelua historianfilosofian ja historiografian filosofian välillä. Historianfilosofialla tarkoitetaan historian itsensä luonteen filosofista tutkimusta. Esimerkiksi kysymykset, onko historia kontingenttia vai determinoitua, ja onko historialla suuntaa, ovat historianfilosofisia. Historiografian filosofia taas tarkoittaa historiantutkimuksen tuotteiden filosofista tutkimusta. Tällöin huomio kohdistetaan historioitsijoiden tuotoksiin, historiankirjoituksen ja evidenssin suhteeseen, historiografian epistemologiaan ja historiografiassa käytettyjen käsitteiden ontologiaan. Historiografian filosofiassa siis korostuvat käsitteelliset, tietoteoreettiset ja metodologiset kysymykset ja se rinnastuu muiden tieteenalojen filosofioihin.²² Oma tutkimukseni käsittelee juuri historiografian filosofiaa.

Analyttinen ja narrativistinen historianfilosofia

Toisen maailmansodan jälkeen 1970-luvun lopulle saakka historianfilosofia sai vaikutteensa analyttisen filosofian traditiosta. Analyttinen historianfilosofia jakautui kahteen suuntaukseen: loogis-positivistiseen, jota luonnehti metodologisen monismin puolustus, sekä analyttis-hermeneuttiseen, jonka jäsenet kannattivat metodologista dualismia. Jälkimmäiset olivat siis sitä mieltä, että luonnontieteiden selitysmallit eivät sovi historiantutkimukseen.²³

Nämä Collingwoodista vaikuttuneet filosofit ajattelivat, että historiografiassa käytetään joko erityistä historiallista ymmärtämistä tai muuta tieteenalakohtaista selittämisen tapaa.²⁴ He näkivät juuri kolligaatiot yhtenä historiatieteen erityisenä ymmärtämisen tai selittämisen muotona. Keskeisiä kysymyksiä näille Kuukkanen esinarrativisteiksi

---

²¹ Stanford 1998, 5-6.

²² Tucker 2009, 3-4, 24; Kuukkanen 2016, 51; Kuukkanen 2015a, 6.

²³ Pulkkinen 2016, 17-18.

²⁴ Kuukkanen 2015a, 15.

ristimille filosofeille olivat: Onko historian esityksen oltava narratiivisessa muodossa, siis onko narratiivi historiografialle välttämätöntä? Nojaako historiallinen selittäminen luonnontieteissä harjoitettuun selittämisen malliin? Heikentääkö narratiivinen selittäminen selitysten yleispätevyyttä ja siten historiantutkimuksen tieteellisyyttä? Esinarrativistien mukaan historiografian narratiivisuus tarkoitti, että historiografia sisältää vääjäämättä subjektiivista ainesta. Heidän kriitikkonsa taas kiistivät tämän kyseenalaistamalla näkemyksen historiografiasta pohjimmiltaan tarinana tai narratiivina. Yhdistävä tekijä tuon ajan historianfilosofeille oli kuitenkin se, että keskustelu keskittyi tuona aikana kausaalisuuteen ja selittämiseen, mikä johtui loogisen positivismin vahvasta vaikutuksesta. Niinpä kaikkein eniten historiografian narratiivisuutta korostaneetkin saattoivat pitää narratiivisuutta tietynlaisena selityksenä, itsessään selittävänä tai sinänsä selittämisen muotona.²⁵

Hayden Whiten *Metahistory: The Historical Imagination in Nineteenth-Century Europe* (1973) oli lähtölaukaus narrativistiselle historianfilosofialle.²⁶ Kun 1950- ja 60-lukujen historiantutkimusta koskeva keskustelu pyöri tieteen yhtenäisyyden kysymyksen ympärillä, 1970- ja 80-luvuilla narrativismin myötä kiinnostuksen kohteeksi tuli se, millaista historiallinen tieto on luonteeltaan²⁷. Perusajatus narrativismissa on se, että historioitsijan esitys noudattaa narratiivin kuvaamaa ajattelun muotoa.²⁸ Narrativismi onkin tutkimussuuntaus, jonka analyysin kohteena on etenkin historiantutkimuksen olemus. Se ei siis ole niinkään kiinnostunut historiantutkimuksesta.²⁹ Keskeistä on, että Whiten myötä mielenkiinto siirtyi yksittäisistä menneisyyttä koskevista väitelauseista teksteihin kokonaisuuksina. Tähän ajatukseen Ankersmit, Whiten ohella toinen merkittävä narrativistinen historianfilosofi, tarttui *Narrative Logicissaan* (1983). Hänen mukaansa narratiivien perusfunktio on se, kuinka historioitsijat yhdistävät lukuisia historiallisia faktajoukkoja yhdeksi synteettiseksi kokonaisuudeksi, joka on samalla

---

²⁵ Kuukkanen 2015a, 20.

²⁶ Pulkkinen 2016, 33. Kuukkanen kuitenkin huomauttaa, että jo ennen *Metahistorya* hänen esi-narrativisteiksi kutsumansa filosofit olivat väittäneet narratiivisuutta historiografialle luonteenomaisena ja muista tieteistä erottavana piirteenä. Kuukkanen 2015a, 16.

²⁷ Kalela 1993, 70. Edeltävinä vuosikymmeninä huomio oli kiinnitetty ennen kaikkea historiantutkimuksen epistemologiseen luonteeseen. Pulkkinen 2016, 32.

²⁸ Kalela 1993, 70.

²⁹ Kuukkanen 2016, 52.

ehdotus näkökulmaksi menneisyyteen.³⁰ Tämän synteettisen kokonaisuuden, jota Ankersmit kutsuu narratiiviseksi substanssiksi, hän rinnasti kolligatiiviseen käsitteeseen.³¹ Narrativistien mielestä historianfilosofien huomio oli aiemmin liikaa keskittynyt yksittäisiin väitelauseisiin ja niiden tietoteoreettiseen oikeuttamiseen sekä totuusarvoihin. Pikemminkin on keskityttävä kokonaisiin teksteihin, tutkijoiden luomiin konstruktioihin ja teeseihin, jotka ovat historiantutkimuksen mielenkiintoisimpina ja merkittävimpinä tuotteina.³²

Narrativistit tekevät eron *faktojen* ja *narratiivien* eli alemman tason ja ylemmän tason kognition muotojen välillä. Yksittäiset historiaa koskevat väitelauseet voivat olla tosia tai epätosia. ”Napoleon syntyi vuonna 1769” on siis historiallinen tosiasia, fakta. Sama ei kuitenkaan päde kokonaisiin teksteihin eli ylemmän tason kognition muotoihin. Alemman tason väitteen totuusarvosta ei voida johtaa ylemmän tason kognition muodon oikeutusta saatikka falsifikaatiota. Menneisyydellä sinänsä ei ole narratiivista rakennetta, vaan narratiivinen rakenne ilmenee vain narraatiossa. Eli menneisyys saa narratiivisen muodon historioitsijalta, joka määrää sille järjestyksen ja merkityksen.³³ Kuukkanen mukaan esi-narrativistien ja narrativistien pääajatus synteettisten ilmaisujen (kolligatiivisten käsitteiden) osalta onkin, että:

they integrate units of information to form something new and thus create novel historiographical information, which cannot be thought to have existed before the act of creation.³⁴

Tämän vuoksi, narrativistien mukaan, emme voi arvioida historioitsijoiden luomia narratiiveja epistemologisesti, vaan niitä voidaan tarkastella vain eettisin ja esteettisin perustein.³⁵ Tutkimukseni kannalta erottelu alemman ja ylemmän tason kognition muotojen välillä on keskeinen. Kolligatiiviset käsitteet ovat ylemmän tason kognition muotoja, jotka muodostuvat alemman tason kognition muodoista, mutta eivät

---

³⁰ Kuukkanen 2015a, 21-23.

³¹ Ankersmit 1983, 93.

³² Kuukkanen 2016, 57. Kuukkanen kutsuu *narratiiviseksi oivallukseksi* (narrativist insight) näkemystä, että historian kirjat sisältävät yhdistäviä näkökulmia, teesejä tai väitteitä, joita kirjojen sadat sivut, lauseet ja väittämät eksplikoivat ja perustelevat. Kuukkanen 2015a, 1.

³³ Kuukkanen 2015a, 37-40. Pulkkinen 2016, 34-36.

³⁴ Kuukkanen 2015a, 98.

³⁵ Kuukkanen 2015a, 37-40.

kuitenkaan ole redusoitavissa tyhjentävästi niihin. Tässä kiteytyykin tutkimuskysymykseni yksi merkitys: miten ne voivat olla oikeutettuja, jos ne eivät ole historiallisesta datasta johdettavissa?

Jälkinarrativistinen historiografian filosofia

Jouni-Matti Kuukkanen jälkinarrativistinen historiografian filosofia perustuu narrativistiselle perinteelle, mutta eroaa siitä muutamain tavoin. Kuukkanen mukaan narrativistien sitoutuminen representationalismiin on ongelmallinen kanta, jonka tilalle hän ehdottaa ei-representationalistista historiografian filosofiaa. Narrativistien väite, että historiankirjoitus tuottaa syntetisoivia näkökulmia menneisyyteen, on Kuukkanen mukaan narrativistisen historiografian filosofian tärkein kontribuutio, mutta josta myös seuraa useita filosofisia ongelmia. Merkittävin niistä on historiografian tuotteiden episteemisen arvioinnin ongelma, johon Kuukkanen pyrkii vastaamaan. Kuukkanen mukaan historiallisia tulkintoja voidaan asettaa paremmuusjärjestykseen niin, että hyväksytään ettei mikään tulkinta voi olla absoluuttisen oikea, sekä niin, että mikä tahansa tulkinta ei kuitenkaan kelpaa. Historiantutkimuksen tuotteet ovat aina jossain objektiivisuuden ja subjektiivisuuden välimaastossa.³⁶

Historiografia on Kuukkanen näkemyksen mukaan rationaalisen käytännön muoto. Historiografiaa ei siis tule nähdä narratiivina, vaan hedelmällisempää olisi katsoa sitä teesien tai näkökulmien puolesta argumentointina. Samoin historiografian tuotteet tulisi nähdä komplekseina epämuodollisina argumentteina.³⁷ Tällöin käy mahdolliseksi niiden arviointi rationaalisin perustein. Kuukkanen mukaan historioitsijan tulkinta menneisyydestä ei pyrikään olemaan tosi representaatio menneisyydestä vaan pelkästään presentaatio³⁸, jolla on rationaalista perusteltavuutta. Historiankirja antaa meille siis presentaation tai esityksen historiallisesta teesistä. Historiankirjat *tekevät* puheakteja: ne suorittavat toimintoja ja vaikuttavat historiatieteen diskurssissa siihen,

---

³⁶ Kuukkanen 2015a, 2-10.

³⁷ Epämuodollisilla argumenteilla Kuukkanen tarkoittaa, että "argumenttia" ei tulisi ymmärtää ankarasti muodollisen logiikan tai argumentaatioteorian mukaisesti, vaan että argumentointi voi saada useita eri muotoja, jollainen on esimerkiksi narratiivinen vakuuttelu. Kuukkanen 2015a, 10.

³⁸ Representaatio tarkoittaa tässä asiayhteydessä uudelleen esittämistä ja presentaatio esittämistä.

miten menneisyyteen tulisi suhtautua. Esittämällä teesin, historioitsija pyrkii muuttamaan käsityksiämme menneisyydestä.³⁹

Historioitsijan historian esitys voidaan nähdä episteemisesti auktoriteettiasemassa olevaksi, jos kaikki kognitiivisen oikeuttamisen ulottuvuudet (retorinen, episteeminen ja diskursiivinen) tukevat sitä. Toisin sanoen siinä käytetyn argumentoinnin pitää olla pätevää, sen täytyy käyttää episteemisiä arvoja, kuten viittauksia todellisiin historiallisiin objekteihin, sekä sen pitää olla onnistunut argumentatiivinen osallistuminen relevantissa argumentatiivisessa kontekstissa. Tällöin historiografisella tekstillä on rationaalista perusteltavuutta, mikä antaa sille episteemistä auktoriteettia sisältönsä tueksi.⁴⁰ Korkeamman tason historiografiset väitteet (syntetisoivat teesit, kolligatiiviset käsitteet) voivat siis olla oikeutettuja, vaikka ne olisikaan totta⁴¹. Kuukkanen haluaa siis määritellä historiallisen tiedon totuudesta riippumattomana asiana niin, että sitä kuitenkin voidaan arvioida rationaalisesti. Tässä hän tukeutuu universaalien rationaalisuuden käsitteeseen sekä pragmatismien perinteeseen.

Pragmatismi filosofisena perinteenä on peräisin 1870-luvun Yhdysvalloista. Sen klassisia edustajia ovat pragmatismien isän, Charles S. Peircen (1839-1914), lisäksi William James (1842-1910) ja John Dewey (1859-1952). Pragmatismien voidaan ajatella perustuvan periaatteelle, jonka mukaan ideoiden, käytäntöjen ja ehdotusten hyödyllisyys, työstettävyys ja käytännöllisyys ovat niiden pätevyyden tai arvokkuuden kriteerejä. Pragmatismi korostaa toiminnan ja kokemuksen ensisijaisuutta doktriineihin ja perusoletuksiin nähden. Pragmatismien mukaan uskomukset saavat merkityksensä niiden seurauksista sekä totuudellisuutensa niiden verifikaatiosta. Siten uskomukset ovat ennen kaikkea välineitä toiminnalle.⁴² Toisin sanoen tiedon ja uskomusten hankinnassa ja niiden pätevyyden arvioinnissa käytännöllisillä vaikutuksilla on keskeinen rooli. Peirce ymmärsikin pragmatismien ytimeksi pragmaattisen maksimin, säännön,

---

³⁹ Kuukkanen 2015a, 67.

⁴⁰ Kuukkanen 2015a, 198-199.

⁴¹ Kuukkanen itse huomauttaa, että ajatus tiedollisesta oikeuttamisesta ilman viittausta totuuteen on varsin epätavallinen perinteisen tietoteorian taustaa vasten. Kuukkanen 2015a, 143. Esimerkiksi Lammenrannan mukaan tiedollinen oikeutus on määriteltävä viittaamalla totuuteen. Lammenranta 1993, 133. Luvussa 2.4. tuon esille Kuukkasen oikeuttamiskäsitykseen kohdistettua kritiikkiä.

⁴² Thayer & Rosenthal.

jonka mukaan olettamusten merkitysten selkeyttämiseksi on jäljitettävä niiden käytännölliset seuraukset:

Consider what effects, that might conceivably have practical bearings, we conceive the object of our conception to have. Then, our conception of these effects is the whole of our conception of the object.⁴³

Kuukkasen historiografian filosofiassa pragmatismi tulee esille sekä hänen filosofiansa sisällöstä että hänen ahkerasta viittailustaan pragmatististen filosofien teoksiin. Keskeinen pragmatistinen sisältö Kuukkasen projektissa on hänen ehdotuksensa, että historiografisilla väitteillä voi olla episteemistä auktoriteettia siitä huolimatta, että väitteillä ei välttämättä ole totuusarvoa. Se, että väitteiden episteeminen auktoriteetti tai perusteltu väitettävyyys on peräisin päätelmällisestä perusteiden tarjoamisen käytännöstä itsestään⁴⁴, on puhdasta pragmatismia. Kuvaava on myös hänen *Journal of the Philosophy of Historyssa* (2017) ilmestyneen artikkelinsa otsikko ”Moving Deeper into Rational Pragmatism.” Ankersmit huomauttaakin osuvasti, että se, miten Kuukkasen historiografian filosofiaan suhtautuu, riippuu paljolti siitä, onko itse pragmatismia kannattaja⁴⁵.

Onkin luonnollista, että Kuukkasen filosofiaa on myös kritisoitu. Etenkin Kuukkasen pyrkimystä irrottaa tieto ja oikeutus totuuden käsitteestä on synnyttänyt vastaväitteitä. Esimerkiksi Adam Brickerin mukaan tiedon faktisuus, siis se, että propositio on tietoa, edellyttää totuutta. Lisäksi Brickerin mielestä on epäselvää, mitä edes tarkoittaa, että kognitiivinen oikeutus ymmärretään totuudesta irrallisena asiana, koska ne ovat käsitteellisesti niin sidoksissa toisiinsa.⁴⁶ Kolligatiivisten käsitteiden oikeuttamisen kannalta Kuukkasen historiografian filosofia tarjoaa ongelmista huolimatta kuitenkin uusia mahdollisuuksia. Mikäli emme näe historian esityksiä menneisyyttä uudelleen esittävinä, emmekä vaadi niiltä totuudellisuutta korrespondenssiteorian merkityksessä, vapaudumme ongelmista, joita seuraa historiografian pitämisestä representationaalisenä ja viittaavana tai referoivana.

---

⁴³ Peirce 1878, 295.

⁴⁴ Kuukkanen 2015a, 146.

⁴⁵ Ankersmit 2017, 10.

⁴⁶ Bricker 2019, 8-11.

Filosofiset lähtökohdat

Tutkimukseni historianfilosofisena lähtökohtana kolligatiivisten käsitteiden osalta on ontologinen sekä semanttinen *antirealismi*. Ontologisen *realismin* perusmuoto voidaan määritellä teesiksi, jonka mukaan ainakin osa todellisuudesta on olemisessaan itsenäinen ihmismielestä. Ihmismielestä riippumattoman todellisuuden luonteesta ontologinen realismi ei kuitenkaan sano mitään – muuta kuin että se on olemassa.⁴⁷ Työssäni tarkoitan ontologisella realismilla kolligatiivisia käsitteitä koskevaa väitettä, jonka mukaan jokaisella kolligaatiolla on oma ihmismielestä (historioitsijoista) riippumattomasti menneisyydessä olemassa ollut viittauskohteensa. Ontologinen *antirealismi* on ontologiselle realismille vastakkainen kanta. Sen mukaan kolligaatioilla ei siten ole viittauskohdetta menneessä todellisuudessa. Koska kolligaatioilla ei ole menneisyydessä niitä vastaavia entiteettejä, ontologisesta antirealismista seuraa, että kolligaatiot eivät voi olla historiallisesta datasta itsestään esiin nousevia menneisyyden rakenteita, kehkeytymisiä tai prosesseja.

Matematiikan filosofiassa *semanttisella antirealismilla* tarkoitetaan väitettä, että matemaattiset objektit saavat olemassaolonsa matemaatikkojen toiminnan tuloksena: todistamalla teoreemoja matemaatikot *konstruoivat* matemaattisia objekteja.⁴⁸ Tutkielmassani semanttisella antirealismilla tarkoitan siten sitä, että kolligatiiviset käsitteet ovat historioitsijoiden konstruktioita. Kutsunkin semanttista antirealistista positiota konstruktivisteiksi. Keskeinen ajatus konstruktivismissa on, että kolligaatiot eivät ole menneisyyden tosiasiallisia rakenteita. Siten konstruktivismissa korostuu tietävän subjektin aktiivinen rooli tiedonmuodostusprosessissa, kolligoinnissa. Kolligatiiviset käsitteet ovat aina historioitsijoiden luomuksia, eikä niitä voida johtaa suoraan historiallisesta datasta.⁴⁹

Voidaankin sanoa, että laajassa mielessä filosofinen asennoitumiseni kolligaatioita kohtaan on konstruktivistinen. Koska tukeudun tutkimuksessani erityisesti Kuukkasen jälkinarrativistiseen historiografian filosofiaan, sen voidaan ajatella muodostavan

---

⁴⁷ Niiniluoto 1999, 27-28.

⁴⁸ Niiniluoto 1999, 105.

⁴⁹ Huomautettakoon, että ero realismin ja konstruktivismin välillä ei ole historiantutkimuksen käytännön tasolla nykyään enää merkittävä kysymys: valtaenemmistö ajattelee toisen asteen kognition muodoista historiografiassa konstruktivistisesti.

tutkimukseni filosofisen viitekehyksen. Etenkin toisessa luvussa, jossa pyrin vastaamaan kolligatiivisiin käsitteisiin liittyviin filosofisiin ongelmiin, on nojaamiseni Kuukkasen filosofiaan erityisen selvää. Olen kuitenkin yllä jo esitellyt Kuukkasen jälkinarrativismia, joten en syvenny siihen tässä kohtaa sen tarkemmin. Sen keskeinen ajatus on, että historiografian näkeminen rationaalisen toiminnan muotona, jossa argumentoidaan jonkin teesin tai näkökulman puolesta, mahdollistaa historiografian kognitiivisten tuotteiden rationaalisen arvioinnin.⁵⁰

Tutkimustilanne ja lähdeaineisto

Tärkein apuni selvittäessäni kolligatiivisten käsitteiden oikeuttamisen ongelmaa on Kuukkasen *Postnarrativist Philosophy of Historiography* (2015). Siinä hän käsittelee varsin perusteellisesti kolligatiivisia käsitteitä. Muita kolligatiivisista käsitteistä tai niiden kanssa ajatuksellisen ytimen jakavista käsitteistä kirjoittaneita historianfilosofeja on kymmenkunta vuoden 1942 jälkeen, jolloin William H. Walsh toi käsitteen kolligaatio osaksi historianfilosofisia pohdintoja.⁵¹ Walshin ja Kuukkasen lisäksi kolligaatioista kirjoittaneita ovat William Dray, Donald Thompson, Louis Mink, L. B. Cebik, Frank Ankersmit, Behan McCullagh, ja Ryan Shaw. Jokainen heistä on tuonut oman lisänsä kolligatiivisia käsitteitä koskevaan keskusteluun.

Kolligatiivisista käsitteistä kirjoittaneet ovat usein keskittyneet pohtimaan, mikä kolligaatio oikein on. Onko se historiallisten tapahtumien sisäisten suhteiden jäljittämistä, näkökulma menneisyyteen, historiallisen selittämisen muoto, narratiivinen substanssi, tulkinta vai luokittelua? Onko kolligatiivinen käsite menneisyyden itsensä rakennetta vastaava vai historioitsijan väkivaltainen menneisyyden muottiin asettaminen? Eli onko se löydettävissä historiasta sinänsä vai onko se puhtaasti historioitsijan luoma konstruktio? Onko se siis peräsin subjektista vai objektista?

---

⁵⁰ Katso Kuukkanen 2015.

⁵¹ Shaw 2010, 11.

Menetelmät

Tutkimukseni on ensimmäisen luvun osalta käsitehistoriallinen. Aatehistorioitsija Markku Hyrkkäsen mukaan käsitehistoria

tutkii poliittisesti ja sosiaalisesti merkittävien käsitteiden käyttöä, siis sitä, miten niiden käyttäjät ovat käsitteitä käyttäessään tulleet tavallaan määritelleeksi näitä käsitteitä, ja lopulta sitä, miten käsitteiden käyttäjät ovat käsittäneet asioita.⁵²

Tutkimukseni lähdeaineiston luonteen vuoksi olen sikäli suotuisassa tilanteessa, että niistä jokainen on lähtökohtaisesti filosofinen kirjoitus. Jokaisen niistä aiheena on juuri kolligatiivinen käsite, joten niiden kirjoittajat ovat kolligaation usein eksplisiittisesti määritelleet. Näin en juurikaan joudu tarkastelemaan sitä, miten filosofit ovat ”käsitteitä käyttäessään tulleet tavallaan määritelleeksi” käyttämiänsä käsitteitä, koska juuri käsitteen määrittely on ollut heidän yksi päämotiivi teksteilleen. Näin käytännössä työni käsitehistoriallinen osa on sitä, että tutkin kolligatiiviselle käsitteelle eri merkityksiä antaneiden filosofien tekstejä. Toisin sanoen vertailen ja erittelen lähdekirjallisuudessa esitettyjä määritelmiä kolligaatiolle. Käyn läpi kaikkien kolligatiivisista käsitteistä kirjoittaneiden filosofien aiheeseen liittyvät tekstit kiinnittäen huomioni siihen, miten he kolligaation määrittelivät ja millaiseksi he näkivät kolligaatioiden roolin historiografiassa. Menetelmäkseni tässä lähdekirjallisuuden lukemisessa voidaan siten määritellä aineistolähtöinen sisällönanalyysi, koska ”aikaisemmilla havainnoilla, tiedoilla ja teorioilla tutkittavasta ilmiöstä ei pitäisi olla mitään tekemistä analyysin toteuttamisen tai lopputuloksen kanssa⁵³.” Laajassa mielessä tutkimukseni ensimmäisen luvun toteutus on siis luonteeltaan sisällönanalyysiä eli ”pyrkimystä kuvata dokumenttien sisältöä sanallisesti⁵⁴.”

Ensimmäisen luvun jälkeen tehtäväni on punnita kolligatiivisista käsitteistä kirjoittaneiden ajatuksia, ja niiden sekä muun filosofisen kirjallisuuden pohjalta pyrkiä itse käsittelemään kolligatiivisten käsitteiden oikeuttamisen ongelmaa. Tehtäväni ei ole

---

⁵² Hyrkkänen 2002, 117.

⁵³ Tuomi & Sarajärvi 2012, 95.

⁵⁴ Tuomi & Sarajärvi 2012, 106.

tulkita pelkästään mitä muut ovat sanoneet, vaan myös sanoa itse jotakin, joten suurin osa tutkimuksestani on luonteeltaan filosofista. Yleinen filosofian ”menetelmä” on argumentaatio. Niinpä voidaan sanoa, että tärkeimmät työkalut tutkimuksessani ovat kriittinen ajattelu ja johdonmukainen järkeily. Käytännössä tämä tarkoittaa, että olen argumentoinut konstruktivistisessa, tarkemmin Kuukkasen jälkinarrativistisessa, viitekehyksessä sen puolesta, että kolligatiivisten käsitteiden käytölle tieteellisessä historiografiassa ei ole epistemologisia eikä muitakaan filosofisia esteitä. Siispä kolligatiiviset käsitteet voidaan nähdä oikeutettuna historiatieteen kielenkäyttötapana. Lisäksi kolmannessa luvussa laajennan näkökulmani kattamaan pohdintoja kolligaatioiden roolista historiatieteen tarkoituksessa ja yhteiskunnallisessa merkittävydessä. Kolmannessa luvussa osoitan, että kolligatiiviset käsitteet voidaan oikeuttaa pragmaattisesti osaksi tieteellistä historiografiaa funktionaalisin ja yhteiskunnallisin perustein.

1. KOLLIGATIIVISET KÄSITTEET HISTORIANFILOSOFIAN HISTORIASSA

Tässä luvussa esittelen, miten filosofit ovat kolligatiivisen käsitteen määritelleet, sekä selvitän, millaiseksi he ovat kolligaatioiden tarkoituksen nähneet. Kolligatiivisista käsitteistä kirjoittaneet voidaan jakaa kahteen ryhmään sen mukaan, millaiseksi he mieltävät kolligaatioiden ontologisen statuksen. Konstruktivistien mukaan kolligatiiviset käsitteet ovat historioitsijoiden luomuksia, eivät historian sinänsä rakenteita. Heille kolligatiiviset käsitteet ovat konstruktioita, joiden avulla menneisyyden tapahtumia ja ilmiöitä voidaan ryhmitellä. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että heidän mielestään menneisyyttä ei ole (tai ole ollut) olemassa⁵⁵. Kyse on vain siitä, että historian esitykset eivät *viittaa* menneisyyden entiteetteihin. Realistien mielestä taas kolligoinnin kohteet voidaan löytää historiallisessa todellisuudessa vallinneina rakenteina. Heidän mukaansa kolligaatioita ei siten luoda vaan ne löydetään.

Kolligatiivisista käsitteistä kirjoittaneet ovat mieltäneet kolligaation luokitteluksi, selittämiseksi, tulkinnaksi, narratiiviseksi substanssiksi tai näkökulmaksi. Kolligatiivisten käsitteiden luonteesta ei siten olla välttämättä yhtä mieltä, vaikka niiden ontologisesta statuksesta oltaisiinkin. Jos kohta kolligatiivisten käsitteiden luonteesta on erimielisyyksiä, niiden funktiosta ja merkityksestä historiografialle niin ei voida sanoa. Jokainen käsittelemäni filosofi katsoi, että kolligatiiviset käsitteet ovat hyödyllisiä menneisyyden ymmärrettäväksi tekemisessä. Yksimielisyys vallitsee myös siitä, että ne muodostavat keskeisen historiografian ominaispiirteen.

1.1. Realistit

William H. Walsh

Englantilainen filosofi William H. Walsh toi käsitteen kolligaatio osaksi historianfilosofisia pohdintoja vuonna 1942. Hän lainasi termin William Whewelliltä, englantilaiselta tieteenfilosofilta, joka oli esitellyt sen vuonna 1840 teknisenä

---

⁵⁵ Ankersmit kirjoittaa, että "we [Ankersmit ja Kuukkanen] are both historical realists in the sense of believing that there is, or was, a past that historical texts are 'about.'" Ankersmit 2017, 52.

filosofisena käsitteenä. Whewell oli viitannut kolligaatiolla kaikkia tieteitä yhdistävään prosessiin, jossa useat toisistaan riippumattomat faktat sidotaan yhteen tai liitetään toisiinsa uudessa käsitteessä tai hypoteesissa.⁵⁶

The whole of our physical knowledge consists in the establishment of such propositions; and in all such cases, Facts are bound together by the aid of suitable Conceptions. This part of the formation of our knowledge I have called the *Colligation of Facts*: and we may apply this term to every case in which, *by an act of the intellect*, we establish a precise connexion among phenomena which are present to our senses.⁵⁷

Tutkijan aktiivista roolia korostaessaan Whewell vertasi kolligaatiota havainnollistavasti helmikaulakoruun: ”The pearls are there, but they will not hang together till some one provides the String.”⁵⁸ Whewellin kolligaatio on siis jotain, jonka tutkija ulkoapäin asettaa tutkimuskohteeseensa, toisin sanoen kolligaatio on mielen tuote, konstruktio.

Walsh kuitenkin hylkäsi Whewellin alkuperäisen ajatuksen, jonka mukaan kolligoinnissa on kyse siitä, että historioitsija ulkoapäin asettaa faktajoukon keskinäiseen yhteyteen. Walshin mukaan kolligoinnissa on kyse tapahtumien *sisäisten* yhteyksien jäljittämisestä. Toisin sanoen, kun Whewellin alkuperäisen ajatuksen mukaan tieteen tekijä konstruoi kolligatiiviset käsitteet, uskoi Walsh, että historioitsija *löytää* ne historiassa ilmenevinä dominoivina ideoina, jotka hallitsevat silloista käyttäytymistä. Näiden käsitteiden tai ideoiden avulla historioitsija voi valaista faktoja, jäljittää näiden ideoiden itsensä välisiä yhteyksiä, ja sitten osoittaa, kuinka yksittäiset faktat tulevat niiden valossa ymmärrettäviksi.⁵⁹ Tämä on mahdollista, koska Walsh olettaa, että tapahtumat voivat olla *erityisen intiimissä* suhteessa toisiinsa:

...different historical events can be regarded as going together to constitute a single process, a whole which they are all parts and in which they belong together in a specially intimate way.⁶⁰

---

⁵⁶ Ritter 1986, 50.

⁵⁷ Whewell 1858, 60. Oma kursivointi.

⁵⁸ Whewell 1858, 73.

⁵⁹ Walsh 1960, 60-62.

⁶⁰ Walsh 1960, 23.

Tässä näkyy Walshin idealistisuus. Thompson kirjoittaakin, että Walshin ajatukset kolligaatiosta voidaan nähdä Oakeshottin ja Collingwoodin ideoiden kehittelynä. Korostamalla ajatuksen ja toiminnan erottamattomuutta, he olivat jo tavallaan ehdottaneet perustaa tapahtumien yhteen saattamiseksi.⁶¹

Myöhemmin Walsh muuttaa hieman kantaansa kolligoinnin suhteen. Hän kirjoittaa artikkelissaan *Colligatory Concepts in History* (1967), että aiemmin tavoitteena oli löytää idealistinen historian teoria. Hän oletti, että sisäiset yhteydet ovat mahdollisia, koska käsiteltävänä on inhimillinen toiminta. Aiempaa vastaan Walsh linjaa, että prosessit, aatesuunnat ja kehkeytymiset tulee asettaa suunnitelmallisen toiminnan edelle kolligaatiota käsiteltäessä. Walsh kirjoittaa myös, että ei aiemmin ottanut tarpeeksi huomioon sosiaalisia ja kollektiivissa aspekteja historiallisissa prosesseissa. Yksilön mieli ja toiminta eivät ole yksityisiä, vaan ideat sekä ajattelu- ja toimintatavat ovat laajasti jaettuina: aatteet, joille ihmiset omistautuvat, ja syyt, joiden vuoksi he toimivat, ovat lähes aina yhteisiä. Itse asiassa vain tällöin käy mahdolliseksi viittaaminen yksittäisten ihmisten ohi prosesseihin, aatteisiin ja liikkeisiin, kuten ”itsenäisen työväenpuolueen nousuun” ilman, että tarvitsisi eritellä niitä yksilöitä, jotka pohjimmiltaan ovat käsitellyn ilmiön takana.⁶²

Näin Walsh siis muuttaa näkemystään kolligaation roolista historiallisessa ajattelussa. Aiemmin hän esitteli sen historiallisen *selittämisen* yhteydessä, mutta myöhemmin hän pitää sitä myös *tulkintana*.⁶³ Käsittääkseni Walshin mukaan kolligointi on selittämistä, kun kyse on yhden toimintaperiaatteen mukaan sattuneiden tapahtumien yhteen liittämistä. Tulkintaa kolligointi puolestaan on, kun on kyse epämääräisemmin yhteydessä toisiinsa olevien tapahtumien, ilmiöiden, arvojen ja muiden olioiden kokoamisesta yhden käsitteen alle. Tämä erottelu yhden toimintaperiaatteen mukaan sattuneiden tapahtumien kolligoinnin ja epämääräisemmin yhteydessä toisiinsa olevien

---

⁶¹ Thompsonin mukaan idealistien vaatimus tapahtumien ainutlaatuisuudesta kyseenalaistaa pätevyuden myös sellaiselta tapahtumien ryhmittelyltä, jossa juuri ryhmittelyn vuoksi tapahtumat ovat saaneet selityksen ja ovat ymmärrettäviä. Kuitenkin, Thompson jatkaa, painottaessaan ajattelun ja toiminnan erottamattomuutta, he tulevat ehdottaneeksi mahdollista perustaa tuoda yhteen tapahtumia johdonmukaisella ja merkityksellisellä tavalla. Juuri tähän idealistisen ajattelun aspektiin Walsh Thompsonin mukaan tarttuu. Thompson 1967, 87.

⁶² Walsh 1967, 72.

⁶³ Walsh 1967, 72.

entiteettien kolligoinnin välillä näkyy myös muiden filosofien teksteissä. Esimerkiksi yhdysvaltalaisfilosofi Clayton Roberts rajaa epämääräisesti yhteydessä toisiinsa olevien olioiden käsitteen alle ryhmittelyn kokonaan kolligoinnin ulkopuolelle. Kolligoinniksi hän hyväksyy vain tapahtumien sisäisten yhteyksien jäljittämisen kutsuen tapahtumien ryhmittelyä sopivan käsitteen alle pelkäksi luokitteluksi.⁶⁴

Walshin mukaan perustilanne kolligaatiossa on seuraava: historioitsija kohtaa joukon toisistaan näennäisen irrallista materiaalia, josta hän sitten osoittaa, että paljastamalla tiettyjä läpituonevia teemoja tai kehityskulkuja, materiaalilla voidaan nähdä olevan jokin mieli. Eritellessään mitä menneisyydessä oli tapahtumassa, hän sekä summaa yksittäiset tapahtumat, että kertoo meille, kuinka ne pitäisi käsittää. Toisin sanoen, hän valaisee sitä, mikä tapahtumissa oli merkityksellistä. Merkityksellisellä tässä tarkoitetaan sitä, mikä osoittaa itsensä ulkopuolelle ja yhdistää tapahtumat toisiin tapahtumiin yhtenäisen prosessin vaiheina. Kolligaatio on siis *vaihe historiallisessa tulkinnassa*, johon yleisesti turvaudutaan, ei historiallinen tulkinta kokonaisuutena. Niinpä historioitsijat voivat turvautua kolligointiin jonkin selittämisessä tai historiallisessa tulkinnassa: Selittämisessä, kun osoitamme, miksi jokin tapahtuma tapahtui kuten se tapahtui, osoittamalla, kuinka se sopi johonkin prosessiin. Historiallisessa tulkinnassa, kun kolligointia käytetään luonnehtimiseen ja analysointiin. Tällöin pyritään ymmärrykseen ja valaistumiseen ennemmin kuin saavuttamaan vastauksia kysymykseen ”miksi?”.⁶⁵

Walshin mukaan kolligatiivisten käsitteiden, kuten ”Kreikan valistuksen ajan” tai ”porvariston nousun”, looginen status on määrätty kuvaus:

they pick out what is taken to be a single subject of discourse and predicate something of it.⁶⁶

Historioitsijat siis *tunnistavat menneisyydestä kolligoinnin kohteet* ja väittävät niistä jotakin. Eli vaikka Walsh korjasi näkemystään kolligoinnista, hän pysyi kannassaan, että kolligoinnin kohteet ovat menneisyydessä sinänsä, ja siten *löydettävissä*. Walshia voidaan luonnehtia siis realistiksi. Hän kirjoittaa, että kaikilla kolligoinnin kohteilla on oma temporaalisuutensa ja spatiaalisuutensa. Ne ovat komplekseja yksilöolioja, joilla on

---

⁶⁴ Roberts 1996, 20.

⁶⁵ Walsh 1967, 74-75.

⁶⁶ Walsh 1967, 81.

omat historiansa. Niitä voidaan luonnehtia monimutkaisiksi asiantiloiksi, jotka muuttuvat alituisen inhimillisen toiminnan ja toimimattomuuden vuoksi. Ne ovat siis jatkuvassa muutoksessa. Walsh vertaa näitä kolligoinnin subjekteja Hegelin konkreettisiin universaaleihin. Konkreettinen universaali tarkoittaa Walshin mukaan lähes samaa kuin ykseys moninaisuudessa (unity in diversity).⁶⁷

When we examine a revolution or the growth or decline of an institution it is clear that we are concerned with a central subject possessing something like a life of its own, a life expressed in phenomena which are diverse but recognizably related, and in which the same themes keep recurring though never in a simply repeated form.⁶⁸

Walsh sanoutuu kuitenkin irti Hegelin lennokkaasta asenteesta, että historioitsijan tulisi ajatella vain konkreettisten universaalien avulla. Vaikka nämä historialliset prosessit ovatkin historiankirjoituksessa keskeisinä subjekteina, olisi Walshin mielestä mieletöntä katsoa historiaa pelkästään niiden läpi. Walsh kuitenkin jatkaa, että yhtä mieletöntä olisi myös kieltää, ettei niiden avulla tulisi koskaan ajatella.⁶⁹

Donald Thompson

Kirjoituksessaan *Colligation and History Teaching* (1967) englantilainen filosofi Thompson käsittelee kolligointia yhtenä historianopettajan työkaluna. Walshilaisin äänenpainoin Thompson esittelee kolligoinnin menneiden tapahtumien ja olosuhteiden erityislaatuisena ryhmittelyä, jossa yhteen tuotujen tapahtumien on oltava erityisessä suhteessa toisiinsa. Ryhmittelyn on myös autettava tekemään yksittäisistä tapahtumista paremmin ymmärrettäviä.⁷⁰

Thompson tuo esille jälkiviisauden merkityksen kolligoinnissa. Hän kirjoittaa kuinka Walshin mukaan historioitsijan tulee löytää tiettyä aikana tietyssä yhteiskunnassa vaikuttaneet keskeiset voimat sekä ajan ”trendi” tai ”olemus”, ja sitten ”summata”

---

⁶⁷ Walsh 1967, 81-82.

⁶⁸ Walsh 1967, 83.

⁶⁹ Walsh 1967, 83.

⁷⁰ Thompson 1967, 88.

kyseinen aika. Tässä Thompsonin mukaan on jälkiviisauden merkitys: historioitsija voi ajan takaa etäisyydestä havaita tutkimansa aikakauden kokonaisuudessaan, ja kykenee siten havaitsemaan sille luonteenomaiset piirteet sekä antamaan sille jonkinlaisen leiman. Tällainen ajan teemojen määrittäminen ei olisi ollut mahdollinen senaikaisille ihmisille. He olivat liian lähellä omaa aikaansa, jotta olisivat nähneet sen tarpeeksi laajassa perspektiivissä. Lisäksi me tiedämme mitä menneisyyden tapahtumien *jälkeen* tuli, toisin kuin aikalaiset, joilla oli tieto korkeintaan siitä, mikä heidän aikaansa edelsi.⁷¹

Walshin tavoin Thompson pitää ajalle tyypillisten teemojen valottamista tulkintana, koska se on selittämistä epämääräisempää toimintaa, jonka tarkoituksena on auttaa ymmärtämistä yleisemmässä mielessä. Kun kyseessä ei ole tietoinen tavoitetta kohti pyrkiminen vaan epämääräisen tapahtumajoukon ryhmittäminen, ovat tapahtumat ”löysemmin” yhteydessä toisiinsa. Thompsonin mukaan ne silti ovat yhteydessä toisiinsa: ”but there still remains a sense in which they are rationally connected.”⁷² Thompsonin esimerkki löysästi toisiinsa yhteydessä olevasta tapahtumajoukosta on avioeroprosessi. Siinä erillisillä sattumuksilla on erityinen yhteys, ne selvästi auttavat selittämään lopullista tapahtumaa (avioeroa) sekä tekevät yksittäiset sattumukset merkityksellisimmiksi.⁷³

Huomionarvoista on, että Thompson haluaa silti ajatella, että kaikenkertymissä kolligaatioissa tietyllä tapaa säilyy näkemys, että tapahtumat ilmentävät johonkin päämäärään pyrkimistä. Tavoitteet voivat olla enemmän yleisiä tai pitkäjänteisiä, tai ne eivät ole erityisesti tai suoraan yhden ihmisen tai ihmisryhmän tiedostamia. Thompson huomauttaa, että kukaan yksittäinen ihminen ei kokenut olevansa tuottamassa teollista vallankumousta, mutta voidaan sanoa, että yksittäiset tietoiset pyrkimykset sen silti loivat – joskaan eivät pyrkimykset luoda juuri *sitä*. Voidaan myös sanoa, että teollisen vallankumouksen aikana vallitsi sopiva ilmasto keksinnöille ja niiden taloudelliselle hyväksikäytölle, koska tuon aikaiset ihmiset olivat tietoisia tuosta ilmastosta. Niinpä

---

⁷¹ Thompson 1967, 92-93.

⁷² Thompson 1967, 93-94.

⁷³ Thompson kritisoi Walshia siitä, että tämä sivuutti tällaisen tapahtumien ryhmittämisen, jossa tapahtumat nähdään yhteydessä oleviksi, koska ne kuuluvat samaan prosessiin, mutta jotka eivät ole tarkoitushakuisia. Thompson 1967, 90. Myös Walsh itse huomasi tämän, ja linjasikin myöhemmässä kirjoituksessaan, että prosessit, aatesuunnat ja kehkeytymiset tulee asettaa suunnitelmallisen toiminnan edelle kolligaatioita käsiteltäessä. Walsh 1967, 72.

Thompsonin mukaan idealistien korostama ajattelun ulottuvuuden painottaminen historiankirjoittamisessa voidaan sisällyttää kolligointiin.⁷⁴ Menneisyyden tapahtumien sisältämän ajatuksellisen ulottuvuuden korostaminen kolligoinnin mahdollistajana osoittaa Thompsonin ontologisen realismin kolligaatioiden suhteen. Hänelle, kuten Walshille, kolligoinnin kohteet ovat menneisyydestä löydettävissä.

Loppujen lopuksi kolligoinnissa on Thompsonin mukaan kyse etenkin siitä, että kolligoinnin myötä tapahtumat näyttävät aiempaa ymmärrettävämpinä. Puhumme sitten jonkin valtion poliittisesta linjasta lähentyä Eurooppaa 1940-luvulla, teollisesta vallankumouksesta tai siitä, että kehitys oli 1800-luvun ensimmäisen puoliskon kantava teema, oleellista on se, että tapahtumien tuominen yhteen tietyssä kontekstissa lisää näihin yksittäisiin tapahtumiin merkityksiä ja ymmärrettävyyttä, joita niissä ei olisi ilman kolligointia. Thompsonille kolligoinnin merkitys on siis siinä, että sen avulla menneisyyden tapahtumia voidaan ymmärtää syvemmin.⁷⁵

Behan McCullagh

McCullaghin, australialaisen historianfilosofin, mukaan kolligointi on menneisyyden rakenteiden paljastamista:

Sometimes historians write, not to answer a question, but to display a pattern they have discerned among events in the past, a pattern which gives each of those events meaning and significance, and which sometimes helps to explain them. The practice of producing patterns like this is called "colligation."⁷⁶

McCullaghin mukaan kaikki kolligatiiviset käsitteet historiassa eivät ole luonteeltaan samanlaisia, vaikka ne kaikki suorittavat saman funktion: ne identifioivat joukon tapahtumia konstituoimaan kokonaisuuksia, jotka ovat enemmän kuin osiensa summia.

---

⁷⁴ Thompson 1967, 94.

⁷⁵ Thompson 1967, 94.

⁷⁶ McCullagh 2009, 185.

Jotkut kolligatiiviset termit ovat *formaaleja*, toiset *dispositionaalisia*. Edelleen jotkut kolligatiiviset käsitteet ovat *yleisiä* ja toiset *singulaarisia*.⁷⁷

Yleiset kolligatiiviset käsitteet viittaavat ideoiden joukkoon, jonka avulla ryhmä tapahtumia tai historiallisen muutoksen prosesseja voidaan kolligoida. Esimerkkejä yleisistä kolligatiivisista käsitteistä ovat renessanssi, valistus, kapitalismi, sosialismi ja nationalismi. Nämä ovat yleisiä, koska historiasta on löytynyt useita tapauksia kustakin.⁷⁸ *Singulaariset* kolligatiiviset käsitteet kuvaavat tai viittaavat vain yhteen historialliseen prosessiin. Toisaalta kaikkien tapahtumasarjojen ei tarvitse olla täysin ainutlaatuisia muodostaakseen silti singulaarisen kolligatiivisen käsitteen. Esimerkiksi Yhdysvaltojen sisällissodan muodostavalla tapahtumasarjalla on jotain yhteistä muiden sisällissotien kanssa, mutta se on silti singulaarinen. Joskus singulaariseksi luultu onkin paljastunut yleiseksi kolligatiiviseksi käsitteeksi, josta on esimerkkinä ”renessanssi”. Renessanssi isolla alkukirjaimella osoittaa substantiivin, mutta renessanssi pienellä kirjoitettuna viittaa yleisiin Renessanssin kanssa samankaltaisiin kulttuurikausiin.⁷⁹

Esimerkki *formaalista* kolligatiivisesta käsitteestä on ”vallankumous.” Se on formaali, koska se viittaa vain historiallisen muutoksen muotoon. Formaalia eli muodollista kolligatiivista käsitettä käytetään usein jonkun toisen termin kanssa, joka osoittaa historiallisen muutoksen subjektin: sosiaalinen vallankumous, tieteellinen vallankumous.⁸⁰ *Dispositionaalisia* kolligatiivisia käsitteitä ovat ne, jotka yhdistävät menneisyyden tapahtumia viittaamalla joukkoon ideoita tai uskomuksia, jotka manifestoituvat kolligoiduissa tapahtumissa.

For convenience we could call colligatory terms which refer to sets of ideas or attitudes, be they consciously or unconsciously held, as “dispositional”, since they indicate a common set of dispositions – using that word in the widest sense - manifest in the event colligated by them.⁸¹

Tämä on sama ajatus kuin Walshin ajatus dominoivien ideoiden avulla selittämisestä. Esimerkiksi valistus ja renessanssi ovat dispositionaalisia kolligatiivisia käsitteitä. Ne ovat

⁷⁷ McCullagh 1978, 284.

⁷⁸ McCullagh 1978, 272.

⁷⁹ McCullagh 1978, 278.

⁸⁰ McCullagh 1978, 272.

⁸¹ McCullagh 1978, 275.

myös yleisiä. Lisäksi on vielä *komplekseja* kolligatiivisia käsitteitä. Ne yhdistävät formaaleja ja dispositionaalisia käsitteitä. Esimerkiksi demokraattinen (dispositionaalinen) vallankumous (formaali). McCullaghin mukaan kompleksit kolligatiiviset käsitteet osoittavat, kuinka historioitsijat käyttävät yleisiä kolligatiivisia käsitteitä luokitellakseen historiallisen muutoksen prosesseja.⁸² McCullaghille kolligointi voi siis joskus olla luokittelua.

McCullaghin mukaan *yksittäistä tapahtumaa* ei luokitella, kun sen osoitetaan kuuluvan osaksi jotain tiettyä kokonaisuutta, eli kun se kolligoidaan. Mutta mikäli se termi, jota käytetään luonnehtimaan kokonaisuutta, on *yleinen* (vallankumous), *kokonaisuus* tulee luokitelluksi. Jos taas se termi, jota käytetään luonnehtimaan tai nimeämään kokonaisuutta on *singulaarinen* (Yhdysvaltojen sisällissota), kyse ei ole luokittelusta, koska termi ei nimeä luokkaa. Toisaalta joskus singulaarinen termi, joka kuvailee historiallisen kokonaisuuden, sisältää yleisen substantiivin, joka tiettyyn pisteeseen saakka luokittelee sen kokonaisuuden, johon viitataan. Esimerkiksi Ranskan vallankumous oli uniikki historiallinen prosessi, ja niin muodoin ”Ranskan vallankumous” on singulaarinen kolligatiivinen käsite. Mutta se oli myös jonkinlainen ”vallankumous”, joten se tulee luokitelluksi vallankumoukseksi.⁸³ Mielestäni tässä McCullagh sanoo oikeastaan vain, että *kolligatiivisia käsitteitä* voidaan luokitella; että kolligatiot voivat muodoltaan muistuttaa toisiaan, mikä ei kuitenkaan tee itse *kolligoinnista* luokittelua. Kuukkanen mukaan eri vallankumousten välillä on yhteisiä piirteitä, jonka vuoksi niihin liitetään termi ”vallankumous”, mutta tämä on vain toisen asteen luokittelua, historioitsijoiden kielen luokittelua. ”Vallankumous” on terminä yleinen, mutta jokainen vallankumous prosessina on omalaatuinen.⁸⁴

McCullaghin mukaan historioitsija voi löytää menneisyydessä tosiasiallisesti vallinneita tapahtumat yhteen liittäneitä intiimejä yhteyksiä, jotka muodostavat luonnollisia kokonaisuuksia – kolligatioita. Tarvitaan vain päteviä historioitsijoita niitä etsimään:

---

⁸² McCullagh 1978, 275-277.

⁸³ McCullagh 1978, 279.

⁸⁴ Kuukkanen 2015a, 111.

Good historians, namely those who are not dominated by preconceptions, do discover patterns in past events, just as Kepler discovered the path of Mars by carefully considering observations of its position over time.⁸⁵

Voidaan siis sanoa, että kolligatiivisten käsitteiden osalta McCullagh on realisti. Kolligoinnin tarkoituksiksi hän näkee menneisyydessä olevien rakenteiden syiden ja seurausten tutkimisen mahdollistumisen:

Colligatory patterns (...) involve seeing individual events as forming a conceptual whole, such as the elliptical path of a planet, the growth of freedom or the waves of fluctuation in prices. Once such patterns have been observed, it is then often possible to investigate their causes and effects.⁸⁶

1.2. Konstruktivistit

Konstruktivisteille menneisyys sinällään ei tarjoa valmiita subjekteja kolligoitavaksi. Heidän mielestään kolligaatiot ovat aina historian tutkijoiden konstruktioita, joiden avulla menneisyyteen tulkittuja entiteettejä ryhmitellään. Konstruktivisteja ovat William H. Dray, L. B. Cebik, Louis Mink, Frank Ankersmit, Ryan Shaw ja Jouni-Matti Kuukkanen.

William H. Dray

Kanadalainen historianfilosofi William Dray kirjoitti artikkelinsa ”*Explaining What*” in *History* (1959) aikana, jolloin oli otettava kantaa Hempelin peittävän lain mallin mukaiseen selittämiseen. Niinpä Dray perustelee oman selittämisen tapansa tarkoituksenmukaisuutta historiassa subsumptioteorian mukaista selittämistä vastaan. Drayn mukaan historioitsijan tehtävä on selittää sen ohella, miksi tai miten tapahtumat tapahtuivat, se *mitä* se oikein oli, joka tapahtui. Dray kirjoittaa, että kuvatessaan 1700-luvun lopun muutoksia Englannissa, Ramsey Muir väittää, että kyseessä ei ollut pelkkä

---

⁸⁵ McCullagh 2009, 189.

⁸⁶ McCullagh 2009, 193.

talouselämän muutoksen alku vaan yhteiskunnallinen vallankumous. Tässä historioitsija ei yritä kertoa miksi tai miten tutkimuksen alaiset tapahtumat tapahtuivat. Silti väite ”se oli yhteiskunnallinen vallankumous” on selitys. Se on sen selitys mikä tapahtui yhteiskunnallisena vallankumouksena.

The question formulating the demand for such an explanation would employ the interrogative “What?” rather than “How?” or “Why?” The historian’s problem is to discover *what it really was* that happened. And he deals with it by offering an explanation of the form, “It was a so-and-so.”⁸⁷

1700-luvun lopun Englannin olojen kuvaamisessa yhteiskunnalliseksi vallankumoukseksi ei ole kysymys uuden tiedon löytämisestä tai uusien yksityiskohtien paljastamisesta, vaan ennemminkin käsillä olevan yksityiskohtaisen informaation uudelleen organisoinnista: kysymyksessä on *synteesi* siitä, mitä ollaan selittämässä, ei analyysi. Sen selittämistä, mitä asia on, eli asian selittämistä ”as a so-and-so”, voidaan Drayn mukaan luonnehtia *yleiskäsitteiden* avulla selittämiseksi. Näin on, koska selitys annetaan etsimällä tyydyttävä *luokitus* siitä, mikä vaikuttaa vaativan selittämistä.⁸⁸ L. B. Cebikin mukaan Drayn muotoilu kolligaatiosta perustuukin luokittelun aktiin, jota Drayn kuvailut kolligaatiosta uudelleenjärjestämisenä, synteesinä, yleiskäsitteen avulla selittämisenä ja tyydyttävän luokittelun löytämisenä kaikki tukevat.⁸⁹

Käsitteen avulla selittämisessä on Drayn mukaan kyse yleistämisestä, mutta ei sellaisesta yleistämisestä, joka sisältyy siihen, kun jokin esitetään ennustettavissa olevana. Selittäminen käsitteen avulla eroaakin Drayn mukaan peittävän lain mallin mukaisesta selittämisestä juuri siinä, miten *yleistäminen* ymmärretään. Peittävän lain mallin kannattajien mielestä selittämissä yleistyksissä on kyse siitä, että selitettävä asia on muotoa: ”Y:tä edeltää x”, ja yleistys muotoa: ”Aina kun x niin y.” Käsitteen avulla selittämisessä yleistys on ymmärrettävä eri tavalla. Se mitä tällöin selitetään, on kokoelma tapahtumia ja olosuhteita, x, y ja z, joista voidaan yleistää väite: ”x, y ja z

---

⁸⁷ Dray 1959, 403.

⁸⁸ Dray 1959, 403-404.

⁸⁹ Cebik 1969, 43.

yhdessä muodostavat Q:n.” Tällainen yleistävä selitys on summatiivista: se mahdollistaa viittaamisen entiteetteihin x, y ja z jonakin kollektiivisena.⁹⁰

Dray samastaa yleiskäsitteen avulla selittämisen Walshin kolligointiin. Hänen mukaansa hänen ja Walshin ajatuksia yhdistää historioitsijan luoman synteessin ilmaiseminen organsioivan käsitteen avulla. Kun käsitteeksi valitaan analogia, kuten ”Renessanssi”, esiin tulee historioitsijan käsitys kolligoitujen entiteettien luonteesta. Tällaisten kolligaatioiden arvosta historiantutkimukselle Dray ei jätä tulkinnanvaraa:

Such colligation, it might be added, is no artistic ornament to historical inquiry: it is of its essence.⁹¹

Metaforisilla kolligatiivisilla käsitteillä, Dray kirjoittaa, historioitsijat suuntaavat huomionsa tutkimuskohteensa sisältämään muotoon soveltamalla muiden tieteenalojen käsitteitä. Esimerkiksi ”parlamentin evoluutio” selittää joukon yksityiskohtia parlamentin historiassa ”evoluutiona.”

Or they speak of ”The Renaissance” or ”The Enlightenment,” explaining a certain range of facts, drawn from 15th or 18th century European history, ”as rebirth” or ”as an intellectual illumination.”⁹²

Kolligaatio on Drayn mukaan siis summaava tai metaforinen yleistys, joka järjestää toiminnat tai tapahtumat muottiin. Tällainen yleistys on historioitsijan ehdotus siitä, mikä on toimintojen tai tapahtumien summa, minkä ne yhdessä muodostavat.⁹³ Lisäksi kolligatiivinen käsite, sikäli kuin se tarjoaa tyydyttävän kokoavan käsitteen, voi olla täydellinen selitys omaa tyyppiään – vastauksena ”mitä” eikä ”miksi” kysymyksiin.⁹⁴

L. B. Cebik

Cebikin mukaan kolligatiivisia käsitteitä yhdistää niiden kielellinen luonne. Yksi yhteinen piirre kolligatiivisilla käsitteillä on se, että niiden alle kolligoidut oliot eivät ole yhtä kuin

---

⁹⁰ Dray 1959, 406.

⁹¹ Dray 1964, 19-20.

⁹² Dray 1959, 407.

⁹³ Shaw 2010, 13.

⁹⁴ Dray 1959, 408.

tuo kolligatiivinen käsite, eikä niissä ole ilmeistä ominaisuutta, jonka vuoksi ne tulisivat luokitelluiksi juuri kyseisen kolligatiivisen käsitteen alle:

It is a linguistic, not an empirical fact that collection of actions, e.g., painting, inventing, sculpting, writing, et al., in no way equals a renaissance, nor any of the actions have a discernable feature we might term 'renaissant'.⁹⁵

Toinen yhteinen piirre kolligaatioissa on aristoteelisten määritelmien uupuminen. Cebik kirjoittaa, että Drayn käsitys kolligatiivisista käsitteistä luokitteluna on oikea, kunhan luokittelu ymmärretään *osa-kokonaisuus* muotissa. Kolligatiiviset termit eivät nimittäin sovi Aristoteeliseen suku-laji (tai nykyiseen intensio-ekstensio⁹⁶) malliin. Laajat käsitteet, kuten vallankumous ja renessanssi, sekä ihmistoiminnan käsitteet, kuten juoni, suunnitelma ja poliittinen linja, ovat vailla selkeää määritelmää ja analyysiä. Suunnitelma valloittaa Eurooppa ei ole Hitlerin toimintojen ja käskyjen looginen summa, eikä Ranskan vallankumous ole tuona aikana sattuneiden tapahtumien summa. Tämän vuoksi, Cebik kirjoittaa, kolligationistit ovat asettaneet käsitteenmuodostuksessa merkittävän roolin yksittäiselle intellektille tai mielelle. Sen lisäksi, että tutkija kerää ne empiirisesti havaittavissa olevat piirteet, jotka konstituivat käsitteen määritelmän normaalit elementit, hän lisää ”suunnan” tai ”intelligibiliteetin”, ja siten antaa kolligoidessaan termille sekä intension että ekstension.⁹⁷ Käsittääkseni tällä Cebik tarkoittaa, että tutkija määrittää kolligaation alle kuuluvan entiteettien joukon sekä osoittaa, miksi valitut entiteetit kuuluvat kolligaation alle. Hän ei väitä, että niillä luonnostaan olisi intensio ja ekstensio. Näin Cebik korostaa historioitsijan aktiivista roolia kolligaation konstruktiivisessa luomisprosessissa.

Cebikin mukaan tavallisesti kolligatiiviset käsitteet väitetään joidenkin kriteerien perusteella. Kriteerit (Drayn x, y ja z) ovat yksinkertaisesti sen kaltaisia tapahtumia, jotka oikeuttavat kolligatiivisen käsitteen (Drayn Q) käytön. Kriteerit muodostavat käsitteen käytölle *konvention*, ei-mielivaltaisen mutta muutokselle alttiin kielen säännön.

---

⁹⁵ Cebik 1969, 46-47.

⁹⁶ Käsittääkseni tämä tarkoittaa seuraavaa: Kolligatiivisilla käsitteillä ei ole ekstensiota, eli tiettyä entiteettien joukkoa, joka kolligaation alle kuuluu. Kolligatiivisilla käsitteillä ei myöskään ole intensiota, eli ominaisuuksien joukkoa, joka entiteetillä olisi oltava, jotta se olisi mielekästä kerätä kolligaation alle.

⁹⁷ Cebik 1969, 43-49.

”Evidenssi” vallankumoukselle ei vastaa tieteellisen kokeen empiiristen vaatimusten täyttymistä, vaan edustaa käsitteen vakuuttavan käytön kriteeristön vaatimusten täyttymistä. Tämä ei kuitenkaan alenna historian käsitteitä ”pelkäksi lingvistiikaksi”, koska sen tutkiminen, ovatko kriteerit täyttyneet, on empiirinen tehtävä. Cebikin mielestä onkin ehkä parempi kutsua kolligatiivisia käsitteitä askriptiivisiksi⁹⁸ kuin deskriptiivisiksi, koska historiallisten tapahtumien väitetään tapahtuneen täyttyneiden kriteerien perusteella, mutta ne eivät ole loogisesti yhtä kuin nuo kriteerit.⁹⁹

Cebikin mukaan kolligatiivisten käsitteiden välillä on radikaaleja eroja. Suunnitelmat ja juonet eivät muistuta renessansseja ja valistuksia. Erot ovat niissä kriteereissä, joiden mukaan tapahtumat ja toiminnot luokitellaan jonkin*laisiksi*:

The dissimilarities among them [colligatory concepts]... rest on the differences among the criteriological considerations relevant to asserting each kind of event or action.¹⁰⁰

Esimerkiksi juonet ja suunnitelmat lähes aina sisältävät tapahtumien tapahtumisen perättäisjärjestyksessä sekä tarkoituksenmukaisuuden tai motiivin elementin. Renessanssissa taas tapahtumien järjestys on vähemmän tärkeää. Sodat ja vallankumoukset on puolestaan askriptoitu ryhmiin tai johtajiin. Cebikin mukaan voidaankin erottaa kolligatiivisten käsitteiden luokkia sen mukaan, millaisin kriteerein niiden käyttö on oikeutettua.

One may distinguish classes of colligatory concepts by the sorts and structures of criteria relevant to their justified use.¹⁰¹

Cebikin mukaan tulee erottaa toisistaan *konventionaalinen tai tavanomainen* käsitteiden käyttö *käsitteellisistä ehdotuksista*. Tavanomainen käsitteen käyttö oikeutetaan viittaamalla konventioon, toisin sanoen viittaamalla kriteereihin (Drayn x, y ja z), joiden mukaan voidaan väittää jotakin (Drayn Q). Drayn malli ”x, y ja z muodostavat Q:n” selittää vain siten, että se eksplikoi implisiittisen konvention siinä, miten ”Q:ta” käytetään väitteessä. Selitys ei ole Q:n väittäminen, vaan sen osoittaminen, miten

---

⁹⁸ Ascriptive = jonkin syyksi lukeminen.

⁹⁹ Cebik 1969, 46-48.

¹⁰⁰ Cebik 1969, 49.

¹⁰¹ Cebik 1969, 49.

oikeutetusti (konvention avulla) siirrytään x:stä, y:stä ja z:sta (kyseenalaistamattomista faktoista) Q:hun (mitä ei aiemmin oltu väitetty). Cebik lisää, että metaforilla ja analogioilla ei ole osaa konventionaalisten kolligatiivisten käsitteiden oikeuttamisessa.¹⁰²

Metaforat ja analogiat voivat kuitenkin näytellä suurta roolia käsitteellisissä ehdotuksissa, eli uusien käsitteiden luomisessa tai tämänhetkisten käsitteiden kriteerien muuttamisessa. Käsitteellisten ehdotusten oikeutus tapahtuu vetoamalla siihen, että kielessä on tarve juuri sellaiselle käsitteelle, tai siihen, että käsitteellä on kyky saavuttaa sille tarkoitettu päämäärä. Käsite-ehdotukset joko epäonnistuvat tai vakiintuvat. Käsite ”institutionaalinen evoluutio” oli aikanaan käsitteellinen ehdotus ja analogia, mutta enää se ei ole kumpikaan. Nyt sitä käytetään ilman viittausta biologiaan ja pelkästään viittauksin historiallisiin faktoihin, joita ovat esimerkiksi Parlamentin hidas muuttuminen sekä tietoisien muutospyrkimyksen puuttuminen tässä muutoksessa. Cebikin mukaan historiallisia ja narratiivisia tarkoituksia varten käsite ”institutionaalinen evoluutio” muodostaakin nykyään tavallisen eli konventionaalisen käsitteen, joka oikeutetaan sen käyttöä koskevilla asiaankuuluvilla kriteereillä.¹⁰³

Toisin kuin Dray väitti, Cebik kirjoittaa, ehdotettu käsite ei itsessään selitä. Käsite, jonka tehtävä on luokitella, luokittelee (epä)onnistuneesti. Toinen käsite voi nimetä. Kolmas taas voi pakottaa radikaalin muutoksen selityksissä, mistä esimerkkinä ovat Einsteinin uudet käsitteet avaruudesta ja ajasta. Missä historioitsija tarjoaa lausetta, joka muistuttaa Drayn ”X, y ja z muodostavat Q:n” mallia, historioitsija ei siten selitä tapahtumia, vaan parhaimmillaan selittää tai kertoo, mitä hän ehdottaa lingvistiksi.¹⁰⁴

Cebikin mielestä kolligatiivinen käsite voi olla hyödyllinen työkalu sen ymmärtämiseksi, mitä historiantutkimus sisältää. Hänen mukaansa kolligatio näyttelee perustavanlaatuaista roolia näkyvästi ja piilevästi historiankirjoituksessa. Se ei ole välttämättömän subjektiivinen eikä toisaalta tieteellisen pyrkimyksen kaltainen. Se on

---

¹⁰² Cebik 1969, 50.

¹⁰³ Cebik 1969, 50-52.

¹⁰⁴ Cebik 1969, 52.

yksinkertaisesti *tapa, jolla historioitsijat tekevät väitteitä menneisyyden tapahtumista ja muiden kaltaisista asioista: kolligaatio*

is simply the way historians (and we all) go about making assertions about events and other sort of things.¹⁰⁵

Siksi ei ole väärin, mikäli joku haluaa käsitteen yleisluontoisuuden vuoksi hylätä sanan *kolligaatio*, ja puhua yksinkertaisesti siitä, miten tietynlaisia käsitteitä käytetään.¹⁰⁶

Louis Mink

Yhdysvaltalaisen historianfilosofi Louis Minkin mukaan historiallisen ymmärtämisen erityiset luonteenpiirteet koostuvat siitä, että monimutkainen tapahtuma ymmärretään ”näkemällä asiat yhdessä” kokonaisessa ja tiivistävässä arvostelmassa, jota ei voida korvata millään analyyttisellä tekniikalla. Mink kirjoittaa, että historioitsijan tavoite on tuottaa tiivistävä arvostelma (synoptic judgement) eli kattava synteesi (comprehensive synthesis).¹⁰⁷ Näiden termien ajatuksellinen ydin vastaa kolligaatiota. Minkin mukaan selitysten nimittäminen kolligatiiviseksi ilmaisee sen, mitä historioitsijat tarkoittavat ”perspektiivillä.” Tapahtuman historiallinen ymmärtäminen edellyttää, että tiedetään tapahtuman *seuraukset* sekä sen *edellytykset*. Niinpä jossain mielessä voimme ymmärtää tiettyä tapahtumaa paikantamalla se oikeaan kohtaan narratiivia.¹⁰⁸

Minkin mukaan se miten historioitsija saapuu tiivistävään arvostelmaan muistuttaa sitä, mitä jokainen tekee tulkitessaan väitteen merkitystä. Lausuman merkitys voidaan analysoida sen yksittäisten termien merkitysten, syntaksin ja painotuksen funktiona niin, että nämä kaikki on tulkittu tietyssä diskurssissa. Analogisesti historioitsija yrittää ymmärtää monimutkaista prosessia, prosessin osina olevien tapahtumien, niiden keskinäissuhteiden ja niiden merkittävyyden funktiona niin, että nämä kaikki on tulkittu

---

¹⁰⁵ Cebik 1969, 57.

¹⁰⁶ Cebik 1969, 57.

¹⁰⁷ Mink 1966, 40-42.

¹⁰⁸ Mink 1966, 33.

laajemmassa muutoksen kontekstissa. Historioitsija on kiinnostunut etenkin tapahtumien syntaksista eli kieliopista. Minkin mukaan voidaankin sanoa, että:

the aim of historical knowledge is to discover the *grammar* of events, whereas in the proto-science view it is, so to speak, the logic of events alone that could deserve the name of knowledge.¹⁰⁹

Myöhemmässä kirjoituksessaan Mink kutsuu konfiguraationaaliseksi ymmärtämisen tavaksi tapaa, jossa useat asiat ymmärretään "as elements in a single and concrete complex of relationships."¹¹⁰ Tällaisen ymmärtämisen mukaisesti tapahtuma tai ilmiö selitetään osoittamalla, "how it belongs to a particular configuration of events like a part to a jigsaw puzzle."¹¹¹

Minkin ajatus historiallisten tapahtumien kieliopista on varsin omalaatuinen. Hänelle tapahtumien kieliopin eli niiden keskinäissuhteiden tutkiminen on historioitsijan tie "näkökulmaan", jossa erilliset tapahtumat nähdään yhdessä. Ontologiselta kannaltaan Mink on siis konstruktivisti: historioitsija ammattitaitonsa mahdollistamana voi oivaltaa tällaisia "näkökulmia" menneisyyden tapahtumaverkostoihin, jotka hän ylöskirjattuaan on konstruoinut kolligaation. Samalla hän tulee korostaneeksi historian tutkijoiden ammattitaitoa, heidän arvostelukykyään tiivistävän arvostelman luomisessa.

Frank Ankersmit

Hollantilainen historianfilosofi Ankersmit kuuluu narrativistiseen historiografian filosofian perinteeseen. Hänen mukaansa historioitsijan kirjoittaman tekstin perusfunktio on se, että lukuisista historiallisista faktajoukoista muodostuu yksi synteettinen kokonaisuus, joka on samalla ehdotus näkökulmaksi menneisyyteen.¹¹² Keskeistä on narrativistien tekemä ero "faktojen" ja "narratiivien" eli alemman tason ja ylemmän tason kognition muotojen välillä. Alemman tason väitteet voivat olla faktoja, historiallisia tosiasioita, mutta ylemmän tason kognition muodot eivät. Alemman tason

---

¹⁰⁹ Mink 1966, 40.

¹¹⁰ Mink 1970, 551.

¹¹¹ Mink 1970, 551.

¹¹² Kuukkanen 2015a, 21-23.

väitteen totuusarvosta ei siten voida johtaa ylemmän tason kognition muodon oikeutusta taikka falsifikaatiota.¹¹³ Eli vaikka koko kirjan kaikki yksittäiset väitteet olisivat totta, kirja kokonaisuutena eli sen esittämä sanoma tai *narratiivinen substanssi* ei ole.

Narratiivinen substanssi on ”kuva” tai ”teesi”, jonka historioitsija esittää tutkimuskohteestaan, ja se koostuu kaikista narraation sisältävistä väitteistä. Ankersmitin edustama narratiivinen idealismi on siten holistinen kanta: teksti kokonaisuudessaan on historioitsijan sanoma, jota ei voida purkaa tyhjentävästi tekstin muodostaviin väitelauseisiin. Tämä ”kuva” ei kuitenkaan ole kuva menneisyydestä vaan *menneisyyden tulkinnasta*.¹¹⁴ Ankersmitin mukaan narratiivinen historiankirjoittaminen ilman ”kuvaa” tai ”teesiä” on mahdotonta, koska juuri se on narraation rakentamista ohjaava periaate sekä sen varsinainen sanoma. Ilman sitä narratio murenee epämääräiseksi lauseiden sarjaksi. Joskus, tällainen ”kuva” saa itsellensä nimen. Esimerkiksi ”renessanssi” ja ”valistus” ovat tällaisia menneisyyden tulkinnan ”kuville” annettuja nimiä, joiden avulla historiaa on pyritty tekemään ymmärrettäväksi: annettuihin termeihin sisältyvät konnotaatiot ilmentävät tiettyä tulkintaa menneisyydestä.¹¹⁵ Tähän Ankersmit kiirehtii lisäämään, että tarkkaan ottaen olisi täsmällisempää puhua renessansseista ja valistuksista, koska sellaisia on tasan yhtä monta, kuin on niitä koskevia historiankirjoituksen tuotoksiakin.¹¹⁶

Ankersmitin mukaan Walshin termi ”kolligatiivinen käsite” sopii parhaiten korvaamaan edellä käsiteltyä termiä ”kuva”.

Walsh’s term “colligatory concept” is best suited to replace the terms “image” or “picture” of the past. Both terms refer to “theses” on, or “interpretations” of the historical past that function 1) as a guide to the historian in constructing his narratio and 2) as the embodiment of the content or cognitive core of historical narratios.¹¹⁷

---

¹¹³ Kuukkanen 2015a, 37-40.

¹¹⁴ Kuukkanen 2015a, 44-45. Ankersmit 1983, 93.

¹¹⁵ Ankersmit 1983, 91-92.

¹¹⁶ Ankersmit 1983, 92.

¹¹⁷ Ankersmit 1983, 93.

Ankersmitin mukaan on kuitenkin parempi puhua kolligatiivisten käsitteiden sijaan *narratiivisista substansseista*. ”Kolligatiivinen käsite” nimittäin vihjaa, että tietty menneisyyden ilmiö tai sen aspekti itsessään tulisi kolligoiduksi, eli että kolligatiiviset käsitteet viittaisivat suoraan historialliseen todellisuuteen. Ankersmitin mukaan käsitteet kuten ”Renessanssi” eivät kuitenkaan viittaa menneisyyden oloihin tai aspekteihin vaan menneisyyttä koskeviin *narratiivisiin tulkintoihin*. Narratiiviset tulkinnat eli narratiiviset substanssit eroavat Walshin kolligatiivisista käsitteistä pohjimmiltaan siksi, että ne ovat *olioita* eivätkä käsitteitä.¹¹⁸ Tässä pesäeron tekemisessä Walshin kolligatiivisiin käsitteisiin Ankersmitin konstruktivismi tulee hyvin esiin.

Ankersmit rinnastaa Leibnizin käyttämän substanssin käsitteen, monadin, narratiivisen substanssin kanssa. Samoin kuin monadit, narratiiviset substanssit ovat ensimmäisen luokan loogisia entiteettejä historiografian menneisyyden selonteoissa. Ne ovat ”yksinkertaisia”: niiden sisältämät väitelauseet eivät ole rakentavia osia, vaan niihin kuuluvia ominaisuuksia¹¹⁹. Narratiiviset substanssit siis eivät ole pelkkiä väitteiden yhdistelmiä.¹²⁰

Koska Ankersmitin mukaan menneisyys sinänsä ei ole (epä)looginen eikä (epä)johdonmukainen, on historioitsijan luotava tiettyjä kielellisiä yksiköitä, narratiivisia substansseja, jotka ilmentävät hänen tulkintaansa menneisyydestä.¹²¹ Narratiivisia substansseja luodaan siis samasta syystä kuin suurinta osaa historiankirjoitusta: jotta voisimme ajatella menneisyyttä merkityksellisenä ja siten ymmärtää sitä.

Ryan Benjamin Shaw

Yhdysvaltalaisfilosofi Shaw jakaa historiankirjoituksessa käytettävät käsitteet tavallisiin ja kolligatiivisiin käsitteisiin. Tavallisia ovat käsitteet, joita historioitsijat käyttävät ilman

---

¹¹⁸ Ankersmit 1983, 93.

¹¹⁹ Tämä ajatus tulee helpommin ymmärrettäväksi vertaamalla narratiivista substanssia tauluun. Kun katsomme taulua emme näe lukemattomia määriä toisiinsa liittyviä väritäpliä vaan taulun kokonaisuudessaan, johon todellisuuden tulkinta on maalattu. Samoin narratiivinen substanssi on käsitettävä kokonaisuutena, jota ei voida hajottaa sen sisältämiin väitelauseisiin.

¹²⁰ Ankersmit 1983, 93-94.

¹²¹ Ankersmit 1983, 124.

selityksiä olettaen, että yleisö ymmärtää ne. Kolligatiiviset käsitteet taas ovat käsitteitä, jotka historioitsija eksplisiittisesti konstruoi, ja joita historioitsija pyrkii historian esityksellään vakiinnuttamaan. Yleensä historioitsijat konstruoivat kolligatiivisia käsitteitä kirjoittamalla tekstejä, mutta Shaw'n mukaan myös kompleksi kuva, dokumenttielokuva, museon näyttelyesine tai mikä tahansa media, joka tukee käsitteiden yhdistämistä kokonaisuudeksi, voi toimia kolligaation ilmaisuvälineenä.¹²²

Shaw kirjoittaa, että kolligatiiviset käsitteet ovat erityinen historioitsijoiden kehittäminen ymmärtämisen muoto. Tällaista ymmärtämistä historioitsija ei voi koskaan kehittää tyhjästä tai löytää arkistoista, vaan hän luo sen muovaamalla perittyjä ideoita, jotka voivat olla joko kulttuurissa annettuina otettuja käsitteitä tai käsitteitä, jotka muut historioitsijat ovat kehittäneet. Lisäksi, historioitsija kehittää käsitteitään osaksi reaktion muiden historioitsijoiden samasta aiheesta esittämiin käsitteisiin. Tämä tekee mahdolliseksi kolligatiivisten käsitteiden lajittelun. Riippuen tarkkuudesta, kolligaatioita voidaan lajitella eri tavalla. Tarkimmalla tasolla lajittelu tapahtuu sen mukaan, kuinka paljon samankaltaisia väitteiden joukkoja tekstistä löytyy. Laajimmalla tasolla kolligatiivisten käsitteiden lajit voidaan erotella sen perusteella, mitkä niiden roolit ovat historiallisessa järjestyksessä. Shaw'n mukaan tällöin havaitaan kolme kolligatiivisten käsitteiden tyyppiä: karakterit, ideaalityypit ja periodit.¹²³

Shaw'n mukaan historian *karakterit*¹²⁴ ovat "jatkuvia subjekteja", joita ilman historiaa ei voi olla. Karakterit ovat historioitsijoiden konstruoimia käsitteitä, mistä seuraa, että menneisyyden toimijoita ja historian esityksissä subjektina toimivia karaktereita ei tule sekoittaa keskenään: "One should not confuse that which is represented with the representation."¹²⁵ Historiankirjoituksessa mikä tahansa mikä toimii aktiivisen tai passiivisen verbin subjektina, voi olla karakteri. Shaw huomauttaa, että yksittäiset henkilöt eivät ole sen perustavanlaatuisempia subjekteja kuin kollektiivit. Yhteisöt, kansakunnat, luokat ja instituutiot sekä eksoottisemmat, kuten Välimeri voivat hyvin

---

¹²² Shaw 2010, 8-10.

¹²³ Shaw 2010, 16.

¹²⁴ Käytän sanasta character suomennosta karakteri. Muita mahdollisia suomennoksia ovat "hahmo" tai "henkilöhahmo".

¹²⁵ Shaw 2010, 17.

toimia historian karaktereina. Karakterit ovat muutoksenalaisia ja ne saavat identiteettinsä ajallisesta sekä avaruudellisesta jatkuvuudesta.¹²⁶

Ideaalityypit, Shaw kirjoittaa, ovat karaktereista abstrahoituja epäjatkuvia entiteettejä. Historioitsija konstruoi muutoksenalaisen subjektin jatkuvan identiteetin jostain epäjatkuvasta asioiden sarjasta. Shaw nostaa esille ideaalityyppien isänä Max Weberin, jolle ne ovat täysin teoreettisia konstruktioita, joiden avulla konkreettisia historiallisia olioita voidaan analysoida. Historioitsija valitsee ja korostaa joidenkin asioiden tiettyjä aspekteja, ja sitten yhdistää nämä aspektit idealisoiduksi käsitteeksi – ideaalityypiksi. Näin käy mahdolliseksi tiettyjen asioiden analyysi vertailemalla niitä ideaalityyppiin. Ideaalityyppi on siis konstruoitu heuristinen väline, joka suuntaa huomion todellisuuden tiettyyn aspektiin tuoden esille sen, miten konstruktio aina epäonnistuu vangitsemaan tuon todellisuuden. Weberin esimerkki ideaalityypistä on kapitalismi. Jokainen kapitalismin käsite yhdistää tietyn joukon taloudellisen toiminnan piirteitä, mutta vääjäämättä epäonnistuu olemaan täysin yhtäpitävä tosiasiallisesti olemassa olevan taloudellisen järjestelmän kanssa. Keskeinen ideaalityyppijä koskeva ajatus on, että ne kolligaatioina ovat historiallisen järjelyn tuotteita: ne eivät ole menneisyyden sinänsä perustana olevia struktuureja tai voimia, joihin historian esitysten on mukauduttava.¹²⁷

Periodit ovat Shaw'n mukaan kolligatiivisten käsitteiden prototyyppijä. Klassisia esimerkkejä ovat Ranskan vallankumous ja Renessanssi. Periodi, samoin kuin karakteri ja toisin kuin ideaalityyppi, paikallistuu ajassa ja avaruudessa. Mutta, periodi on silti epäjatkuva ajassa ja avaruudessa. Periodin yhtenäisyyden ja identiteetin turvaakin sen jatkuvuuden sijasta historioitsijan narratiivi. Shaw kirjoittaa, että kun ideaalityypit ovat analyttisiä konstruktioita, periodit ovat *synteettisiä* konstruktioita. Ideaalityyppien valitessa ja korostaessa todellisuuden tiettyjä piirteitä, periodit kattavat kaiken, mitä voimme tietää määritelmän alaisesta objektista: "Periods are totalities that include or depend upon both ideal types and characters."¹²⁸

---

¹²⁶ Shaw 2010, 17-18.

¹²⁷ Shaw 2010, 19-20.

¹²⁸ Shaw 2010, 20.

Shaw kirjoittaa olevansa pitkälti samaa mieltä Minkin kanssa, kun tämä väittää, että tapahtumat eivät ole lauseista irrallaan olevia konkreettisia olemassa olevia asioita, joihin lauseet viittaavat, vaan tapoja summata narraatioiksi organisoituja lauseiden joukkoja.¹²⁹ Historialliset tapahtumat ovat siten ideoita tai käsitteitä, organisoivia rakenteita, jotka muodostavat historiallista tietoa.¹³⁰

Tapahtuma ja periodi eivät kuitenkaan ole Shaw'n mielestä samoja asioita. Niiden ero piilee tavassa, jolla ilmiö ilmaistaan:

The distinction between events and periods has nothing to do with duration or importance. The difference is solely a matter of whether the entity in question is articulated or comprehended through an individual statement or through a narrative synthesis.¹³¹

Shaw käyttää esimerkkinä Ranskan vallankumousta. Lause "Ranskalaiset kapinoivat (revolted) 1789" ilmaisee verbinsä avulla Ranskan vallankumouksen *tapahtumana*. Lause ilmaisee, että jokin tapahtui, ja että se tapahtui vuonna 1789, ja että se mitä tapahtui, oli luonteeltaan sellaista, millaiseksi me kapinoinnin ymmärrämme. Toisaalta, Shaw kirjoittaa, Ranskan vallankumouksesta voidaan kirjoittaa myös tapahtuman sijaan *periodina*. Niin tehdään, kun vallankumous narrativisoidaan; kun rakennetaan representaatio kokoamalla yhteen tapahtumia, jotka on artikuloitu yksittäisin väitelausein. Narraatio on väitelauseiden kokoelma, jonka merkitys on suurempi kuin sen osiensa summa. Tietenkään jokainen väitteiden kokoelma ei ole narratiivi, vaan pelkästään ne, jotka kertoja on tarkoituksellisesti koonnut yhteen kertoakseen tarinan. Periodi on siten tapahtumien kokoelma, jonka historioitsija on *valinnut* kuvaillakseen tietyn näkökulman menneisyyteen.¹³² Tapahtumien ja periodien välisen eron Shaw kiteyttää myös seuraavasti:

---

¹²⁹ Shaw 2010, 62-65.

¹³⁰ Shaw 2010, 48.

¹³¹ Shaw 2010, 79.

¹³² Shaw 2010, 79.

While events are entities implied by the logical form of individual statements, periods are forms created through the historian's narrative."¹³³

Tärkeä Shaw'n sanoma on, että "samasta" periodista voi olla useita keskenään ristiriidassa olevia erittelyjä. "Samaa" periodia käsittelevät eri narratiivit voivat koostua eri tapahtumista, tai vastaavasti "sama" tapahtuma voi olla osana useissa eri periodeja rakentavissa narratiiveissa.¹³⁴ Tämä on mahdollista, koska kriteerit, joiden mukaan tapahtumia voidaan ryhmittää periodeiksi, eivät ole loogisia vaan ne riippuvat yksittäisen historioitsijan intresseistä ja päämääristä. Historioitsijan lauseet konstruoivat tapahtumat ja suhteuttavat ne keskenään periodien sisällä. Niinpä mahdollisia erilaisia periodeja, jotka jäsentävät tapahtumat eri tavalla, on ääretön määrä.¹³⁵ Shaw kirjoittaakin, että yhtäältä periodien ja toisaalta sen koostavien toimintojen ja tapahtumien suhde ei ole looginen. Tässä yhteydessä Shaw viittaa Ankersmitiin:

This is just another way of stating Ankersmit's observation that decisions about what constitutes a period can only be made pragmatically and not logically.¹³⁶

Jouni-Matti Kuukkanen

Kuukkanen tarkoittaa kolligatiivisilla käsitteillä tai kolligaatioilla historiografiassa käytettyjä syntetisoivia ilmauksia.¹³⁷ Kuukkanen tiivistää, että kolligatiiviset käsitteet yhdistävät historiallista dataa ja historiallisia ilmiöitä vaikuttaviksi ja merkityksellisiksi

---

¹³³ Shaw 2010, 87.

¹³⁴ Shaw 2010, 88. Kirjoitan sanan "sama" lainausmerkeissä, koska myös Shaw tekee niin. Syy tälle on, että tapahtumille ja periodeille ei ole menneisyydessä varsinaista viittauskohdetta, joten kahden eri historioitsijan narratiivi ei voi koskea samaa periodia: menneisyydessä sinänsä ei ole periodeja vaan ne ovat historiantutkijoiden konstruktioita. Silti on mielekästä puhua "samasta" periodista, koska jollain tapaa eri narratiivit käsittelevät "samoja" tapahtumia.

¹³⁵ Shaw 2010, 57.

¹³⁶ Shaw 2010, 88.

¹³⁷ Kuukkanen 2015a, 98.

syntetisoiviksi näkökulmiksi.¹³⁸ Hänen tarkempi kolligatiivisten käsitteiden määritelmänsä kuuluu seuraavasti:

Colligatory concepts: (1) *organise* lower-order data into higher-order wholes; (2) *categorize without any necessary shared features or resemblance* among sub-ordinated entities; and (3) are *particular*, that is, deal with phenomena restricted to a specific time and place.¹³⁹

Kolligatiiviset käsitteet siis organisoivat alemman tason dataa korkeamman tason kokonaisuuksiksi. Mutta miten tämä organisointi tapahtuu? Kuukkasen mukaan on vaikea löytää mitään ”luonnollista” siinä, miten esimerkiksi Suojasään¹⁴⁰ alle kolligoidut oliot muodostavat ryhmän: ”There are no essences or even any obvious shared qualities.”¹⁴¹ Oliot, jotka tietty kolligatiivinen käsite kokoaa allensa, voivat siten olla muodoltaan erittäin erilaisia. Esimerkiksi vapaampi kirjallisuus ja vankien vapauttaminen vankileireiltä ovat Suojasäätä muodostavia olioita, mutta ne eivät jaa mitään yhteistä ominaisuutta. Kuukkanen kirjoittaaakin, että kolligatiivisen käsitteen alle kootut objektit eivät muistuta toisiaan sen vuoksi, että ne jakaisivat toistensa kanssa saman joukon objektiivisia ominaisuuksia. Ne siis eivät ole luonnollisia luokkia¹⁴². Menneisyyden tapahtumat sinänsä eivät tarjoa oikeaa tapaa kategorisoida niitä:

The lack of essences, similarities and differences between objects form, in principle, an endless array and source for categorizations. This is to say that many colligatory arrangements are possible without anyone them being uniquely privileged.¹⁴³

Organisoiva periaate on näin ollen Kuukkasen mukaan peräisin subjektista: ”Colligation is a synthesization by the subject-sided historian and the result of the historian’s

---

¹³⁸ Kuukkanen 2015a, 128.

¹³⁹ Kuukkanen 2015a, 113.

¹⁴⁰ Suojasäällä viitataan Nikita Hruštšovin valtaannousua seuranneisiin optimistisiin vuosiin.

¹⁴¹ Kuukkanen 2015a, 107.

¹⁴² Kuukkanen lisää, että vaikka tietyn kolligatiivisen käsitteen alle koottujen olioiden huomattaisiinkin jakavan keskenään jonkin ominaisuuden, siitä ei seuraa, että kyseinen ominaisuus tarjoaisi ainoan oikean ”luonnollisen” luokittelutavan olioille. Kuukkanen 2015a, 108.

¹⁴³ Kuukkanen 2015a, 108.

reasoning.”¹⁴⁴ Kolligatiivisia käsitteitä ei voida löytää lähdeaineistosta vaan ne ovat historioitsijoiden luomuksia: “colligations or other synthesizing expressions...typically emerge from the historian and historiographical discourse to source material, and not the other way round.”¹⁴⁵ Tästä seuraa, että kolligatiiviset käsitteet eivät ole empiirisen tutkimuksen tuloksia vaan ne ovat luonteeltaan *a prioria*:

Integrating expressions are not outcomes of empirical investigations of source material but precede their application to that material and are thus *prior* to empirical work.”¹⁴⁶

Kolligatiivisen käsitteen muodostuksessa historioitsijan vapaus valita on siten merkittävä: kolligatiivisen käsitteen muodostavilla olioilla ei välttämättä ole keskenään mitään muuta yhteistä kuin se merkitys, joka niihin liittyy, kun ne nähdään osana samaa kolligaatiota. Tässä tulee hyvin esiin McCullaghin ja Kuukkasen ero. McCullaghin mukaan kolligaatiot voidaan nähdä yleisinä käsitteinä, jolloin kolligaation alle kerätyillä entiteeteillä olisi jokin yhteinen ominaisuus. Siten kaikilla vallankumouksilla olisi jokin yhteinen piirre, joka tekee niistä vallankumouksia. Kuukkasen mukaan tämä on kuitenkin ”toisen asteen” kategorisointia – historioitsijoiden käyttämän kielen kategorisointia. Vaikka termi vallankumous on yleinen, jokainen yksittäinen vallankumous on erityinen, yksilöllinen. McCullaghin käsitystä Kuukkanen kritisoi etenkin sillä, että se johtaa historian teleologiseen käsittämiseen. Ennen vuoden 1917 Suomen hallinnollisten asioiden (kuten Suomen autonomia, oma raha, oma postijärjestelmä) näkeminen Suomen itsenäistymisvalmisteluina siten, että ne jakavat keskenään ominaisuuden ”Suomen itsenäistyminen”, menneisyyttä katsotaan kapeasta retrospektiivisestä perspektiivistä käsin. Tällöin kolligaation koostavien entiteettien jakama yhteinen ominaisuus determinoi kehityksen kohti lopputulemaa – Suomen itsenäistymistä.¹⁴⁷

---

¹⁴⁴ Kuukkanen 2015a, 111. Myös: “...colligatory arrangements are not natural, given or provided by the object (the past).” Kuukkanen 2015a, 109.

¹⁴⁵ Kuukkanen 2015a, 121.

¹⁴⁶ Kuukkanen 2015a, 122. Kuukkanen kuitenkin argumentoi, että kolligatiiviset käsitteet niiden *a priori* luonteesta huolimatta, eivät ole vailla empiiristä oikeutusta. Kuukkanen 2015a, 122.

¹⁴⁷ Kuukkanen 2015a, 111-112.

Kuukkasen mukaan kolligatiiviset käsitteet ovat partikulaareja eli yksilöolioja. Individuaalisuudestaan huolimatta ne organisoivat ja sisällyttävät itseensä muita individuaaleja. Esimerkiksi ”Renessanssi” sisältää maalauksia, veistoksia, käytäntöjä ja niin edelleen. Ne siis eivät ole yleiskäsitteitä, vaikka koostuvatkin muista individuaaleista. Ne eivät myöskään ole teoreettisia käsitteitä:

The 'Renaissance' and the 'Cold War' name two unique periods in history, and thus have clear and restricted temporal and spatial references, while theoretical concepts apply to a large set of phenomena, which is perhaps even infinite in some cases.¹⁴⁸

Vaikka kolligatiiviset käsitteet ovat yksilöolioja, ne eivät Kuukkasen mukaan viittaa suoraan historialliseen maailmaan. Näin on, koska niillä ei ole siellä niitä vastaavaa korrespondenttia. Toisin sanoen, ”colligatory concepts do not 're-present' any given aspect of the past or refer to unique individual entities.”¹⁴⁹ Koska korrespondenssiteorian mukaan väitteen totuus vaatii viittaamista, kolligatiiviset käsitteet eivät voi olla tosia korrespondenssiteorian merkityksessä. Kuukkanen kieltää myös samankaltaisuuden ja isomorfismin kolligatiivisten käsitteiden ja historiallisen todellisuuden väliltä. Niinpä kaikenlainen realismi kolligatiivisten käsitteiden osalta on Kuukkasen mielestä hylättävä.¹⁵⁰

Miksi sitten tarvitsemme kolligatiivisia käsitteitä? Ensiksikin, Kuukkanen kirjoittaa, mikäli kolligatiiviset käsitteet poistetaan, historiankirjoituksessa käytetty kieli muuttuisi kokonaan. Kuukkanen kysyykin, millä oikeudella filosofi voi pyytää historioitsijoita vaihtamaan kielenkäyttötavan, joka vaikuttaa olevan hyvin toimiva ja perusteltu. Kolligatiot kuuluvat kiinteästi historiografiaan: ”They are an inherent part of historiographical discourse.”¹⁵¹ Mikä tärkeämpää, luopuminen kolligatiivisista käsitteistä tarkoittaisi Kuukkasen mukaan sitä, että historiografia menettäisi mielenkiintoisimman ja ilmaisuvoimaisimman piirteensä:

---

¹⁴⁸ Kuukkanen 2015a, 110.

¹⁴⁹ Kuukkanen 2015a, 113.

¹⁵⁰ Kuukkanen 2015a, 113-114.

¹⁵¹ Kuukkanen 2015a, 106.

Historiography is full of colligatory concepts: 'Antiquity', the 'Renaissance'... Concepts like these are loaded with meaning and are most colorful and useful in our attempt to make the past intelligible.¹⁵²

Kolligatiivisia käsitteitä tarvitaan Kuukkasen mukaa myös siksi, koska historiallinen evidenssi on radikaalisti alimääräytynyttä. Koska historiallisen evidenssin ja historiallisen mielikuvituksen luonteet ovat sellaisia kuin ovat, mahdollisten evidenssiin pohjautuvien tulkintojen määrä on rajaton. Historiankirjoituksessa ei siis ole olemassa loogisia rajoja tulkinnoille, vaan samasta historiallisesta materiaalista voidaan, ainakin periaatteessa, tuottaa loputon määrä vaihtoehtoisia tulkintoja. Koska mahdollisella tulkinta-avaruudella ei ole rajoja, tarvitsemme Kuukkasen mukaan kolligatiivisia käsitteitä: jotta historiallinen evidenssi olisi järkeenkäyvää, ja jotta voisimme tarkastella menneisyyttä merkityksellisiä rakenteita sisältävänä, historioitsijan on korostettava joitakin sen aspekteja ja yhdistettävä historiallisia ilmiöitä kolligoiduiksi kokonaisuuksiksi.¹⁵³

Kuukkasen mukaan historiografia ei oikeastaan olisi historiografiaa ilman kolligatioita:

Despite (or perhaps due to) their constructive nature, historiography purified of colligatory expressions would be much poorer, and much less expressive. It would resemble a chronology of low-level observational statements, which arguably could not be said to fit our idea of proper history writing.¹⁵⁴

Niinpä Kuukkasen mukaan voidaan päätyä kantaan, jonka mukaan tällä hetkellä on välttämätöntä, itse asiassa suotavaa, hyväksyä kolligatiiviset ilmaisut historiografiassa. Muun ehdottaminen olisi Kuukkasen mielestä oikeastaan vain osoitus filosofisesta hybriksestä.¹⁵⁵

---

¹⁵² Kuukkanen 2015a, 106.

¹⁵³ Kuukkanen 2015a, 117-119.

¹⁵⁴ Kuukkanen 2015a, 114.

¹⁵⁵ Kuukkanen 2015a, 106.

Yhteenveto

Tie Whewellistä Walshiin ja lopulta Kuukkaseen on merkinnyt kolligatiivisten käsitteiden sovellutusalueen radikaalia laajentumista. Siinä missä Walshille ja Thompsonille kolligaatiot olivat joko tietoisten pyrkimysten ympärille ryhmittyneitä kokonaisuuksia taikka epämääräisempiä ajan olemuksen ilmauksia, tarkoittaa kolligatiivinen käsite Kuukkaselle millaisten tahansa entiteettien sekä millaisen tahansa ryhmittelyn tuloksena syntyvää syntetisoivaa käsitettä. Olisi kuitenkin väärin väittää, että kolligatiiviset käsitteet on ymmärretty tyystin eri tavalla. Ajatuksellinen ydin on nimittäin ilmeisen läsnä kaikkien filosofien kirjoituksissa: kolligaatiossa useat yksittäiset asiat yhtyvät uudessa käsitteessä. Yhtä mieltä filosofit ovat myös kolligaatioiden tarpeellisuudesta: ne ovat erittäin hyödyllisiä välineitä menneisyyden ymmärrettäväksi tekemisessä.

Niinpä erontekoni realistien ja konstruktivistien välillä ei ole kovinkaan merkityksellinen, vaan sen ensisijainen tarkoitus on palvella aiheen käsittelyä. Asia vaikuttaa nimittäin olevan niin, että se, millaiseksi kolligaatioiden ontologisen statuksen näkee, ei ole ollut käsittelemilleni filosofeille tärkeää. Kuten Cebik kirjoittaa, kolligationistit, tarkoittaen realistiksi määrittelemääni Walshia, ovat asettaneet käsitteenmuodostuksessa merkittävän roolin yksittäiselle intellektille tai mielelle¹⁵⁶. Toisin sanoen, kolligoinnissa kolligoijan rooli on nähty merkittävänä, kysyttiin sitä sitten realistilta tai konstruktivistilta. Eli vaikka kolligaatioiden ontologiasta oltaisiin erimieltä, metodologisesti niihin voidaan suhtautua hyvinkin samankaltaisesti. Miten kolligaatio voidaan oikeaoppisesti muodostaa (tai löytää), on niin konstruktivistin kuin realistinkin ongelma.

Vaikka filosofit jakavatkin pitkälti kolligaation ajatuksellisen ytimen, kukin tarkastelee sitä omasta filosofisesta viitekehystänsä käsin. Tällöin ilmaantuu varsin merkittäviä eroja siinä, mitä kolligatiivinen käsite voi tarkoittaa. Ankersmitin narratiivinen substanssi on varsin erilainen entiteetti kuin Walshin kolligaatio, vaikka Ankersmit ne toisiinsa rinnastaakin. Voidaan jopa kysyä, kirjoittavatko he samasta asiasta. Tämä johtuu yksinkertaisesti siitä, että Ankersmitin muu historianfilosofia eroaa merkittävästi

---

¹⁵⁶ Cebik 1969, 43-49.

Walshin vastaavasta. Samoin Kuukkanen väitteet kolligaatiosta tulevat ymmärrettäviksi vain hänen jälkinarrativistisen historiografian filosofiansa taustaa vasten. Koska tarkoitukseni ei ole ollut ratkaista, kuka filosofeista on kolligaatioiden suhteen oikeassa, olen tyytynyt selostamaan kunkin filosofin asenteen kolligaatioiden suhteen. Siten luvun merkitys *yleensä* tuleekin nähdä siinä, että se tarjoaa kolligatiivisen käsitteen käsitehistorian. Luvun merkitys *pro gradu -tutkielmani kannalta* on puolestaan se, että sen myötä lukijalle tulee selväksi, mitä kolligaatiosta voidaan ajatella ja erityisesti mitä Kuukkanen kolligatiivisella käsitteellä tarkoittaa. Tämä on merkityksellistä, koska oma näkemykseni kolligatiivisista käsitteistä on peräisin Kuukkaselta. Niinpä vastaisuudessa tarkoitan kolligaatioilla historiografiassa käytettyjä syntetisoivia ilmauksia, jotka tarjoavat näkökulmia menneisyyteen.

2. KOLLIGATIIVISTEN KÄSITTEIDEN ONGELMALLISUUS

Tässä luvussa tarkastelen, mitä filosofisia ongelmia kolligatiivisiin käsitteisiin liittyy konstruktivistisesta näkökulmasta. Selvitän, miten kolligaatioiden oikeutus voidaan kyseenalaistaa vetoamalla niiden kontrastiiviseen alimääräytyneisyyteen, epätotuudellisuuteen, epätodellisuuteen, subjektiivisuuteen sekä yhteisösuhteellisuuteen. Ongelmien selvittämisen lisäksi osoitan, miten Kuukkasen jälkinarrativismin näkökulmasta mikään esitetystä ongelmista ei ole ylitsepääsemätön. Keskeistä tässä on, että Kuukkasen tapa nähdä historiografia rationaalisen toiminnan muotona mahdollistaa kolligatiivisten käsitteiden rationaalisen arvioinnin. Kuukkasen jälkinarrativismia on kuitenkin myös kritisoitu. Luvun lopuksi tarkastelenkin, onko jälkinarrativismi sittenkään tarpeeksi kestävä filosofinen positio kolligaatioiden oikeuttamisen viitekehyyksi.

2.1. Kolligaatioiden kontrastiivinen alimääräytyneisyys ja subjektiivisuus

Teorioiden empiirisen alimääräytyneisyyden tai kontrastiivisen alimääräytyneisyyden mukaan ”useampi toistensa kanssa yhteensopimaton teoriakokonaisuus (teoreettinen hypoteesi + apuoletukset) voi olla samanaikaisesti yhteensopiva saman havaintoaineiston kanssa.” Niinpä valintaa teorioiden välillä ei voida perustella pelkkään empiiriseen todistusaineistoon vedoten.¹⁵⁷ Periaatteellisella tasolla tämä koskee kaikkia tieteenaloja. Käytännön tasolla ongelma ei kuitenkaan ole luonnontieteiden näkökulmasta suuri, koska useimmiten haasteena on löytää edes yksi havaintoihin sopiva teoria. Historiantutkimuksessa tilanne on kuitenkin päinvastainen.¹⁵⁸ Koska menneisyys ei tarjoa meille kaavaa, jonka mukaan sen tapahtumia voitaisiin kolligoida, voidaan yhdestä joukosta tapahtumia ja olosuhteita kolligoida rajattomasti erilaisia, sisäisesti johdonmukaisia, kolligatiivisia käsitteitä. Shaw’n mukaan kolligaation rakentamiselle ei ole loogisia rajoitteita, vaan kolligaation muodostaminen riippuu

---

¹⁵⁷ Kiikeri & Ylikoski 2004, 35-36.

¹⁵⁸ Pulkkinen 2016, 43.

yksittäisen historioitsijan intresseistä ja päämääristä¹⁵⁹. Myös Arthur D. Danto kirjoittaa, että ei ole olemassa *a priori* rajoituksia sille, mitä entiteettejä kolligaation alle voidaan kolligoida: ”Temporal structures are, of course, *ad hoc* in some degree.”¹⁶⁰ Kuukkanen puolestaan kirjoittaa, että historiallinen evidenssi on luonteensa vuoksi radikaalisti alimääräytynyttä, joten on aina loogisesti mahdollista konstruoida loputon määrä erilaisia tulkintoja.¹⁶¹

Kuukkanen kirjoittaa, että kolligatiiviset käsitteet ovat ”yhdistäviä ilmauksia”, ja että:

If this is so, it is necessary to ask where the organizing principles that underlie colligations come from.¹⁶²

Eli missä tarkalleen ovat ne organisointiperiaatteet, joiden mukaisesti historioitsijat kolligaatioita luovat? Ovatko ne objektissa, hänen tutkimassaan menneisyydessä sinänsä, vai subjektissa, historioitsijassa itsessään?¹⁶³ Konstruktivistien mielestä ne ovat subjektissa, joskaan kukaan ei kannata täysin mielivaltaista kolligointia. Shaw’n mukaan kolligatiivisten käsitteiden ja ne muodostavien toimintojen ja tapahtumien kuvausten välinen suhde ei ole looginen¹⁶⁴. Kolligatiivista käsitettä ei siis mitenkään voida johtaa tutkimusaineistosta. Mink taas kirjoittaa, että ei ole olemassa loogista metodia, jolla kolligaatioita voitaisiin testata¹⁶⁵. Myös Ankersmit kieltää sääntöjen olemassaolon narratiivien tai kolligaatioiden konstruoinnille:

Narratios are written with the purpose of presenting specific, unique interpretations of the past: what is essential to them is precisely that which escapes the application of general, deductive rules.¹⁶⁶

---

¹⁵⁹ Shaw 2010, 57.

¹⁶⁰ Danto 2007, 167. Shaw’n mukaa Danton temporaalinen struktuuri tarkoittaa samaa kuin hänen periodinsa. Shaw 2010, 57.

¹⁶¹ Kuukkanen 2015a, 118.

¹⁶² Kuukkanen 2015a, 107.

¹⁶³ Voidaan toki kiistää, että menneisyys sinänsä olisi historiantutkijan objekti, ja väittää, että oikea objekti muodostuu niistä jäljistä, joita menneisyydestä on historiantutkijan tutkittavaksi säilynyt. Molemmissa tapauksissa organisointiperiaatteen paikantaminen objektiin kuitenkin tarkoittaisi sikäli samaa, että se ei olisi subjektissa, historioitsijassa.

¹⁶⁴ Shaw 2010, 88.

¹⁶⁵ Mink, 1966, 40.

¹⁶⁶ Ankersmit 1983, 189-190.

Myös Kuukkanen kirjoittaa, että kolligatiivisten käsitteiden organisointiperiaatteet ovat subjektissa, historioitsijan asettamia¹⁶⁷. Mikäli näin on, onko mitään väliä, millaisia kolligatiivisia käsitteitä luodaan ja käytetään historiografiassa? Ovatko kaikki kolligatiot yhtä päteviä? Ovatko kaikki kolligatiiviset käsitteet kenties mielivaltaisia?

Kuukkasen mukaan joillekin postmodernisteille se, että ei ole olemassa loogisia sääntöjä, jotka säätelisivät historian esitysten rakentamista, tarkoittaa, että empiiris-epistemologinen elementti on mukana vain yksittäisten väitteiden (ensimmäisen asteen kognition muotojen) osalta, mutta ei historian narratiivisen representoinnin (toisen asteen kognition muotojen) tasolla. Koska toisen asteen kognition muodot ovat luonteeltaan esteettisiä, on niiden tietoteoreettinen arviointi mahdotonta. Tämä historiografian tuotteiden kognitiivisen arvioinnin mahdollisuuden kieltäminen liittyy kiinteästi myös postmodernien tapaan samastaa historiografian tulkinta merkitykseen ja merkitys arvoihin. Tämän pohjalta postmodernistit argumentoivat, että koska Humelaisen periaatteen mukaan tosiasioista ei voida johtaa arvoväittämiä (there is no ought in is), historiallisista faktoista ei voida päätellä niiden merkitystä. Eli koska menneisyydellä ei ole sisäistä arvoa (merkitystä) historia voi olla loogisesti mitä tahansa kukin haluaa sen olevan.¹⁶⁸ Tämän nojalla radikaali postmodernisti voi julistaa, että historia on mieletöntä: se on vain mielivaltainen tulkittujen tapahtumien kokoelma. Hänelle historiografia ei ole muuta kuin tämän päivän intressien muovaamaa menneisyyden subjektiivista tulkintaa.¹⁶⁹ Tällöin kolligatiiviset käsitteetkin ovat vain yksittäisten historioitsijoiden makujen ja mieltymysten tuotteita, joiden välillä ei voida tehdä rationaalista valintaa. Tällaisen johtopäätöksen tekeminen on kuitenkin ennen aikaista ja dikotomista ajattelua ilmentävää.

Kontrastiivinen alimääräytyneisyys ei nimittäin ole ylitsepääsemätön ongelma, mikäli historiantutkimuksen tarkoitusta ei ymmärretä narratiivisen realismin tapaan menneisyyden asiantilojen neutraalina selontekona. Narratiivisen realistin mielestä empiirisen todistusaineiston tulisi aina determinoida menneisyyden representaatiot. Tällöin tutkimus olisi aina joko hyvin suoritettuna tosi tai huonosti toteutettuna epätosi.

---

¹⁶⁷ Kuukkanen 2015a, 109.

¹⁶⁸ Kuukkanen 2015a, 150-152.

¹⁶⁹ Newall 2009, 331-332.

Mutta jos historiantutkimus nähdään Kuukkanen tavoin esittävänä eikä uudelleen esittävänä, ei kontrastiivinen alimääräytyneisyys näyttäydä enää samanlaisena ongelmana. Näin on, koska tällöin vältetään postmodernisteille tyypilliseltä dikotomiselta ajattelulta, joka näkee tiedon joko objektiivisena *tai* subjektiivisena. Kuukkanen selväsanaisesti kirjoittaa:

To put it bluntly, historiography is not categorically either subjective or objective but always lies somewhere in between these extremes.¹⁷⁰

Ajatuksena on siis se, että jos näemme historiografian rationaalisen teesien ja näkökulmien puolesta argumentointina, kontrastiivisen alimääräytyneisyyden ongelma häivenee, koska missään vaiheessa ei väitetä, että kolligaation organisointiperiaate on objektissa.

Konstruktivistisesta näkökulmasta historioitsijan rooli kolligaation muodostuksessa on keskeinen. Ei ole objektia, joka determinoisi kolligaation luomista. Tällöin huomio tulee kohdistaa subjektin antamiin *rationaalisiin perusteluihin*, joiden mukaisesti hän väittää kolligaationsa muodostaneen. Oleellista on siten huomata, että vaikka kolligatioiden luominen on subjektiivista, siitä ei seuraa, että niiden oikeuttaminenkin olisi subjektiivista. Tulee siis muistaa ero keksimisen ja oikeuttamisen kontekstien välillä¹⁷¹. Oikeuttaminen, siis luodun kolligatiivisen käsitteen asianmukaisuuden tai soveliaisuuden osoittaminen on objektiivista. Kuten Cebik asian ilmaisee, oikeuttamisen perusteet ovat sen jokaisella askeleella objektiivisia, eli ne ovat kaikkien nähtävillä ja jokaisen tarkastettavissa¹⁷². Yksittäisten kolligatiivisten käsitteiden oikeuttamista koskevaa keskustelua käsittelem tarkemmin luvussa 3.1.

Lisäksi teorioiden alimääräytyneisyys vaivaa myös muita tieteenaloja kuin historiatiedettä. Yleisesti tieteenfilosofiassa teorioiden alimääräytyneisyyttä ei kuitenkaan ole tavattu nähdä ongelmana, jolla olisi merkittävää vaikutusta tieteentekemiseen käytännön tasolla. Koska teorioiden välistä valintaa ei voida tehdä pelkästään empiirisiin perusteisiin, on pohdittu millä muilla kriteereillä teorioita voidaan

---

¹⁷⁰ Kuukkanen 2015a, 168-169.

¹⁷¹ Kuukkanen 2015a, 121.

¹⁷² Cebik 1969, 54.

asettaa paremmuusjärjestykseen. Empiirisen todistusaineiston lisäksi teorioiden välisessä arvioinnissa tulee käyttää myös muita kriteereitä,

kuten yhteensopivuutta muiden teorioiden kanssa, yksinkertaisuutta, selitysvoimaa ja teoreettista hedelmällisyyttä. Tämä ratkaisu ei tietenkään ratkaise lopullisesti tieteenfilosofin ongelmaa: hänen uusi haasteensa on näiden käsitteiden selkiyttäminen ja niiden käytön oikeuttaminen.¹⁷³

Kolligatiivisten käsitteiden osalta kontrastiivinen alimääräytyneisyys ei siten ole ylikäymätön ongelma, koska mikään muukaan tieteenala ei ole vapaa sen vaikutuksesta. Minkään tieteenalan tieteenfilosofiaksi ei pelkkä empiria riitä¹⁷⁴. Jos kolligatiot nähdään arveluttavina, koska kolligoinnille ei ole loogista metodia, pitäisi kaikki muutkin tieteet nähdä arveluttavina – ainakin jossain määrin. Koska tällaista johtopäätöstä tuskin halutaan puoltaa, on kolligatiivisten käsitteiden kontrastiivisen alimääräytyneisyyden kanssa yksinkertaisesti vain eletävä.

Tähän väliin on hyvä korostaa, että kolligatiiviset käsitteet eivät ole teoreettisia käsitteitä, vaikka niiden rooli historiografiassa muistuttaakin teorioiden roolia luonnontieteissä. Kuukkanen kiteyttää kolligatiivisten käsitteiden ja teoreettisten käsitteiden eron seuraavasti:

The 'Renaissance' and the 'Cold War' name two unique periods in history, and thus have clear and restricted temporal and spatial references, while theoretical concepts apply to a large set of phenomena, which is perhaps even infinite in some cases.¹⁷⁵

Tässä korostuu myös Kuukkanen näkemys kolligatiivisista käsitteistä partikulaareina. Esimerkiksi "kapitalismi" ei ole kolligatiivinen käsite, koska se ei ilmaise yksittäistä oliota. Kapitalismi voi toki olla osa kolligatiivista käsitettä: "teollisuuskapitalismin aika".

Kaikkien kolligatioiden kontrastiivisen alimääräytyneisyyden tunnustaminen ei tietenkään tarkoita, että kaikki rationaalinen arviointi kolligatioiden suhteen olisi

---

¹⁷³ Kiikeri & Ylikoski 2004, 36.

¹⁷⁴ Kiikeri & Ylikoski 2004, 36.

¹⁷⁵ Kuukkanen 2015a, 110.

tarpeetonta – päinvastoin. Käsittääkseni juuri tähän osuu Kuukkasen postmodernin kritiikki, jossa hän paheksuu Jenkinsin johtopäätöstä, että kaikki historioitsijoiden konstruktioit ovat yhtä mielivaltaisia.¹⁷⁶ McCullagh puolestaan kiteyttää oivallisesti postmodernismin ansiot ja haitat toteamalla, että postmodernismin kritiikki naiivia modernismia (voimme saavuttaa absoluuttisia totuuksia) vastaan on ollut hyödyksi, mutta sen taipumus kääntyä ehdottomaan skeptisismiin ei ole.¹⁷⁷

Kuukkanen kirjoittaa, että Jenkinsin lähestymistapa sulkee mahdollisuuden tietoväitteiden arvioinnille ennen kuin totuuden käsitteelle vaihtoehtoisia rationaalisia ja kognitiivisia arviointikriteereitä on edes harkittu.¹⁷⁸ Postmodernistit siis ikään kuin jättävät päättelyketjunsä kesken. Lähtiessään siitä, että historian esityksiä ei voida arvioida totuuden käsitteen avulla, he näyttävät ajattelevan, että mikään rationaalinen arviointi ei ole mahdollista. Kuukkasen argumentti postmodernisteja vastaan onkin, että vaikka historiografian tarjoamat teesit ja näkökulmat ovat tietoväitteitä, joita ei voida arvioida totuuden käsitteen avulla, niitä voidaan arvioida muilla kognitiivisilla kriteereillä.

...argumentation is a rational practice and arguments can be evaluated by considering how strong is the evidence that they provide for the main thesis. With this move we are firmly in the domain of rationality and cognitive assessment.¹⁷⁹

Kuukkaselle kontrastiivinen alimääräytyneisyys ei ole vakava ongelma, koska hänen näkemyksensä mukaan historiografia on rationaalisen toiminnan muoto, jonka tuotoksia voidaan niin muodoin arvioida rationaalisesti. Tämä taas muodostaa pohjan niiden oikeuttamisen mahdollisuudelle. Toisin sanoen kolligatioiden ei tarvitse olla totta ollakseen oikeutettuja¹⁸⁰. Kuukkanen itse huomauttaa, että tämä väite on varsin epätavanomainen, kun sitä katsotaan perinteisen epistemologian taustaa vasten¹⁸¹. Seuraavassa alaluvussa tarkastelen juuri kolligatiivisten käsitteiden epätotuudellisuutta.

---

¹⁷⁶ Kuukkanen 2015a, 151.

¹⁷⁷ McCullagh 2009, 193.

¹⁷⁸ Kuukkanen 2015a, 154-155.

¹⁷⁹ Kuukkanen 2015a, 155.

¹⁸⁰ Luvussa 3.1. käsittelen Kuukkasen kolligatiivisten käsitteiden oikeuttamisen teoriaa.

¹⁸¹ Kuukkanen 2015a, 143.

Kolligatiivisten käsitteiden subjektiivisuus

Seuraavaksi käsittelen kolligatiivisten käsitteiden subjektiivisuutta mahdollisena ongelmana kolligatiivisten käsitteiden oikeutuksen kannalta. Keskeinen kysymys on, mikäli objektiivinen todellisuus ei määrää kolligaation konstruointia, vaan se on aina väritynyt subjektiivisesti, miten voimme pitää niitä arvokkaina tiedollisina kontribuutioina? Argumentoin, että subjektiivinen aines kolligaatioissa ei johda radikaaliin subjektivismiin taikka ”mikä tahansa kelpaa” asenteeseen. Näin on, koska subjektiivisuudesta huolimatta kolligaatioita voidaan arvioida rationaalisesti.

Objektiivisuus historiografian filosofiassa liittyy yleisempään filosofiseen kiistaan objektiivisuudesta. Klassinen kysymys on, onko tietomme tutkimuskohteesta peräisin pelkästään objektista, ja siten itsenäistä ajatuksistamme, toiveistamme ja odotuksistamme (narratiivinen realismi)? Tällainen näkemys objektiivisesta tiedosta on usein asetettu vastakkain väitteiden subjektiivisuuden kanssa, jolloin väitteiden katsotaan perustuvat väittäjän mielipiteisiin ja ennakko-oletuksiin (radikaali subjektivismi).¹⁸² On selvää, että kolligatiiviset käsitteet eivät ole peräisin pelkästään objektista, ja että ne ovat niin muodoin ainakin osin subjektiivisia. Mutta olisi liian jyrkkää tuomita ne täysin historioitsijoiden mielipiteistä ja ennakko-oletuksista johtuviksi. Eli vaikka ne ovat subjektiivisia, eivät ne ole *pelkästään* subjektista, vaan niiden on oltava perusteltuja faktojen avulla, kuten esimerkiksi Walsh vaatii¹⁸³. Eli jos klassinen kysymys on, ovatko kolligatiiviset käsitteet peräisin objektista vai subjektista, vastaus on: molemmista. Kuukkanen mukaa historiografia ylipäänsä voidaan sijoittaa niin ontologisesti kuin epistemologisesti subjektiivisuuden ja objektiivisuuden välimaastoon¹⁸⁴.

Kuukkanen erottaa neljä eri tekijää, joiden voidaan katsoa tekevän historian esityksistä subjektiivisia: organisointiperiaatteen postulointi, viittauskohteen puute, narratiivisesti rakentuneiden kausaalisten suhteiden postulointi ja merkityksen lisääminen menneisyyteen. Kolligatiivisten käsitteiden organisointiperiaatteen postulointi tuli esille

---

¹⁸² Newall 2009, 207. Tällainen näkemys tuli esille yllä postmodernismia käsitellessäni.

¹⁸³ Walsh 1967, 75.

¹⁸⁴ Kuukkanen 2015a, 197.

jo kontrastiivisen alimääräytyneisyyden myötä. Viittauskohteen puute puolestaan tarkoittaa, että kolligaation konstruktivistisesta luonteesta seuraa, että menneessä todellisuudessa ei ole kylmää sotaa, johon termi ”Kylmä sota” viittaisi¹⁸⁵. Narratiivisesti rakentuneiden kausaalisten suhteiden avulla historioitsija yhdistää monimutkaisen historiallisten tapahtumien narratiivin yhdeksi historiografian objektiksi, kuten prosessiksi. Lisäksi historioitsija voi myös lisätä merkityksen tai mielen menneisyydelle, jota menneisyydellä itsellään ei ollut.¹⁸⁶ Koska menneisyydellä sinällään ei ole narratiivista rakennetta¹⁸⁷ tai mitään sisäistä muotoa¹⁸⁸, kolligoidessa näin käy epäilemättä aina. Merkitykset ovat aina historioitsijan menneisyydelle säilyttämiä, joten subjektiivinen aines historian esityksissä on kiistämätön.

Organisointiperiaatteen postulointi tarkoittaa sitä, että historioitsija suorittaa *valintaa* sen suhteen, mitä entiteettejä kolligaatio sisältää. Siten kysymys valinnasta on keskeinen kolligatiivisten käsitteiden subjektiivisuuden ongelman kannalta. Walshin mukaan valinta liittyy historiantutkimukseen ainakin kahdella tapaa: Ensiksikin historioitsija voi kohdistaa huomionsa vain rajalliseen määrään menneisyyden Aspekteja, jolloin kokonaiskuvan hahmottaminen jää väijäämättä vaillinaiseksi. Toiseksi historioitsija ei voi kertoa kaikkea mitä menneisyydessä tapahtui, vaan hänen on valittava tiettyjä faktoja, joiden merkitystä hän korostaa ja jätettävä muut kokonaan huomiotta. Historiankirjoihin päätyvät siis vain ne faktat, joilla on jonkinlaista merkittävyyttä, mutta se mikä on merkityksellistä, riippuu myös historioitsijasta ja hänen valinnastaan. Jokainen historioitsija tuo mukanaan töihinsä joukon intressejä, uskomuksia ja arvoja, joilla on väistämättä jonkinasteinen vaikutus siihen, mitkä asiat menneisyydessä koetaan tärkeiksi.¹⁸⁹ Tietyissä mielessä historioitsija siis ensin *valitsee*

---

¹⁸⁵ Seuraavassa luvussa kolligaatioiden totuudellisuutta käsitellessäni tarkastelen viittauskohteen puutetta tarkemmin.

¹⁸⁶ Kuukkanen 2015a, 173-175.

¹⁸⁷ Ankersmit 1983, 81.

¹⁸⁸ ”In my analysis, not even God could know what history ‘really is’, because there is ‘no real’ history in the sense that the past would have an inherent and given shape.” Kuukkanen 2015a, 151. Myös Whiten mukaan historialla ”itsessään” ei ole muotoa vaan se on kaaosta, jolle historiantutkija antaa muodon ja merkityksen. Kalela 2000, 225.

¹⁸⁹ Walsh 1960, 99.

minne suuntaa huomionsa, ja sitten *päättää*, mitkä asiat huomion alaisessa menneisyydessä ovat merkityksellisiä.

Cebik kirjoittaa valinnan ongelmasta, että selittävän metodologian puutteen vuoksi arvot ja historioitsijan arvostelukyky vääjäämättä vaikuttavat kolligaation alle kolligoitavien faktojen valinnassa¹⁹⁰. Tästä ei kuitenkaan ole syytä tehdä liian pitkälle meneviä johtopäätöksiä. Kuten Ankersmit totesi, kolligaation subjektisuudesta ei seuraa, että se olisi propagandaa. Kun propagandistista väitettä tukevat vain ne faktat, jotka väitteeseen on sisällytetty, on historioitsijan konstruoitava kolligaationsa siten, että on suhteellisen vaikeaa löytää faktoja, jotka osoittaisivat sen vääräksi.

Propagandist only wants to convince while it is the historian's aim to convince and to be nearest to the truth as well.¹⁹¹

Cebik puolestaan korostaa, että vaikka historioitsijan työ on arvioivaa, se ei ole (mikäli kyse ei ole vilpillisestä tutkijasta) arvolatautunutta tai täysin subjektiivista. Historiantutkimuksessa oikeuttamisen perusteet ovat näet sen jokaisella askeleella objektiivisia, eli ne ovat kaikkien nähtävillä ja jokaisen tarkistettavissa.¹⁹²

Kuukkanen korostaa erityisen voimakkaasti subjektin roolia kolligaation organisointiperiaatteen postuloinnissa. Hän kirjoittaa, että kolligatiivisen käsitteen alle kolligoiduilla asioilla ei ole välttämättä mitään muuta yhteistä keskenään kuin se, että ne ovat saman kolligaation alaisia¹⁹³. Äkkiseltään tämä voi kuulostaa radikaalilta subjektivismilta. Lisäksi Kuukkanen linjaa, että:

Colligations or other synthesizing expressions typically emerge from the historian and historiographical discourse to source material, and not the other way round.¹⁹⁴

---

¹⁹⁰ Cebik 1969, 52-54.

¹⁹¹ Ankersmit 1983, 224.

¹⁹² Cebik kirjoittaa myös mielenkiintoisesti, että historioitsijan valinta ei välttämättä liity objektiivisuus-subjektiiivisuus kysymyksen teemaan, koska vain siellä, missä voidaan tietää, mikä voidaan laskea objektiiviseksi valinnaksi, on mielekästä kysyä, onko tietty valinta tehty subjektiivisesti. Cebik 1969, 52-54.

¹⁹³ Kuukkanen 2015a, 112.

¹⁹⁴ Kuukkanen 2015a, 121. McCullagh kutsuu tällaista historiankirjoitusta ”ylhäältä-alas” historiografiaksi, ja tuomitsee sen. McCullagh 2009, 187-188.

Esimerkkinä hän viittaa ”Suojasäähän”, joka on selvästi tyrkytetty *dataan*, sitä on siis käytetty datan kolligoimiseksi puhtaasti ylhäältä käsin. Silti, Kuukkanen huomauttaa, ”Suojasäätä” on onnistuneesti sovellettu tosiasiapohjaisessa historiografiassa. Kuukkanen korostaakin, että *a priori* tyyppinen kolligaatioiden luominen ei ole yhteensopimatonta niiden empiirisen oikeuttamisen kanssa.¹⁹⁵

Epäilemättä on eri asia väittää, että kolligaatiot ovat osittain subjektiivisia kuin, että ne ovat *kauttaaltaan* subjektiivisia. Kuukkanen näyttää silti puoltavan jälkimmäisen vaihtoehdon mahdollisuutta joidenkin kolligaatioiden osalta. Samalla hän kuitenkin väittää, että kolligaatiot eivät ole tuulesta temmattuja tai vailla oikeutusta, vaan että kilpailevia kolligatiivisia käsitteitä voidaan arvioida empiirisin ja extra-empiirisin rationaalisin kriteerein¹⁹⁶. Subjektiivisuus ei siis Kuukkasen mukaan johda oikeuttamattomuuteen. Tämä on tutkimukseni kannalta keskeinen näköala. Vaikka kolligatiiviset käsitteet ovat sikäli subjektiivisia, että niiden organisointiperiaatteet ovat puhtaasti subjektissa, voivat ne silti olla rationaalisesti perusteltuja eli oikeutettuja. Näin on, koska kolligatiiviset käsitteet voidaan Kuukkasen mukaan oikeuttaa kolmen oikeuttamisen ulottuvuuden avulla, joita kaikkia yhdistää rationaalisuuden käsite¹⁹⁷. Kuukkasen mukaan juuri rationaalisuus historiantutkimuksen olemuksellisena ominaisuutena mahdollistaa kolligaatioiden oikeuttamisen. Koska kolligaatiot, samoin kuin kaikki historiografian tuotteet, ovat rationaalisen toiminnan tuloksia, niitä voidaan myös arvioida rationaalisesti. Luvussa 2.4. käsittelem tarkemmin rationaalisuutta historiografian ominaispiirteenä ja kolligaatioiden oikeuttamisperusteena.

Se, että subjekti lisää oman aineksensa kolligatiiviseen käsitteeseen ei ole vakava ongelma, vaan se on jopa toivottavaa: Ensiksikin, ilman subjektiivista ainesta kolligointi olisi mahdotonta konstruktivistin näkökulmasta. Toiseksi, ilman subjektin panosta historian esitykset eivät olisi aitoa tieteellistä historiografiaa, vaan mitäänsanomattomia alemman tason väitteiden kronologioita¹⁹⁸. Kuukkanen kirjoittaakin, että jotta

---

¹⁹⁵ Kuukkanen 2015a, 122.

¹⁹⁶ Kuukkanen 2015a, 128-129. Luvussa 2.4. käsittelem tarkemmin rationaalisuutta historiografian keskeisenä piirteenä ja historiografian tuotteiden arvioinnin mahdollistajana. Luvussa 3.1. puolestaan käsittelem Kuukkasen kolligatiivisten käsitteiden oikeuttamisen teorian muodostavia episteemisiä arvoja.

¹⁹⁷ Katso Kuukkanen 2015a, 148-167.

¹⁹⁸ Kuukkanen 2015a, 114.

historiallisesta evidenssistä saataisiin tolkkua, ja jotta menneisyys voitaisiin nähdä merkityksellisesti järjestyneenä, historioitsijan on korostettava menneisyyden joitain aspekteja ja yhdistettävä historiallisia ilmiöitä kolligoiduiksi kokonaisuuksiksi¹⁹⁹. Kolligoidessaan historioitsija siis tahtomattaankin liittää luomukseensa subjektiivisen aineksen, mutta se on juuri tämä subjektiivinen aines, joka mahdollistaa menneisyyttä koskevien väitteiden esittämisen meille ymmärrettävässä muodossa.

Objektiivisuus intersubjektiivisuutena

Mikäli objektiivisuus ymmärretään *intersubjektiivisuutena*²⁰⁰, kolligatiiviset käsitteet voivat olla suhteellisen objektiivisia sisältämästään subjektiivisesta aineksesta huolimatta. Objektiivisuus intersubjektiivisuutena tarkoittaa, että kaikki näkökulmat ovat aina subjektiivisia, mutta näkökulman subjektiiviset elementit voidaan poistaa altistamalla näkökulma intersubjektiiviselle tiettyjen arviointiperiaatteiden ohjaamalle arvioinnille. Näkökulma on objektiivinen, kun se on intersubjektiivisesti oikeutettu.²⁰¹ Objektiivisuus intersubjektiivisuutena tarkoittaa siis sitä, että samaan evidenssiin ja samoihin premisseihin perustuva järkeily johtaa kenet tahansa samoihin johtopäätöksiin. Tällöin objektiivisuus ei ole näkökulman ylittämistä vaan henkilökohtaisen perspektiivin voittamista intersubjektiivisen perspektiivin hyväksi.²⁰²

Mikäli näemme objektiivisuuden intersubjektiivisuutena, kolligatiivisten käsitteiden subjektiivisuus ei selvästikään johda radikaaliin subjektivismiin. Intersubjektiivisuuden vaatimus myös hillitsee kuvausten puolueellisuutta, mikä Paul Newallin mukaan on historiografian ehkä suurin ongelma²⁰³. Tutkijan työhön tiedostamattomasti vaikuttaneiden arvojen ja asenteiden vaikutus voidaan minimoida vertaisarvioinnin

---

¹⁹⁹ Kuukkanen 2015a, 119.

²⁰⁰ Muita tapoja ymmärtää objektiivisuus: *Ontologinen objektiivisuus* tarkoittaa, että näkemyksen objektiivisuuden determinoi itsenäisesti olemassa oleva todellisuus. Toinen tapa on ymmärtää objektiivisuus tietynlaiseksi *asenteeksi*, jonka mukaan tutkimuskohteeseen suhtaudutaan. Jotta tutkimus olisi objektiivinen, tutkijan on suhtauduttava neutraalisti, ilman ennakkoluuloja, tutkimuskohteeseensa. Kolmas tapa on toisen johdannainen: Vaikka ei luotettaisikaan lähdekriittiseen menetelmään ja tutkijan mahdollisuuden olla neutraali, on silti *yrityttävä olla niin neutraali*, reilu tai rehellinen kuin vain mahdollista. Lisäksi tutkija voi eksplikoida omat intressinsä ja mahdolliset taipumukset puolueellisuuteen. Kuukkanen 2015a, 168-170.

²⁰¹ Kuukkanen 2015a, 168-170.

²⁰² Newall 2009, 208.

²⁰³ Newall 2009, 208.

avulla. Näin tutkijoiden yhteisö kokonaisuutena vastaa historiallisen tiedon pätevydestä. Se, minkä periaatteiden ohjaamana yhteisö historiallista tietoa arvioi, perustuu Kuukkasen toivomana universaalin rationaalisuuden käsitteeseen (Katso luku 2.3.)

Kuukkasen mukaan objektiivisuus oikeuttamisperusteena liittyy väitteidemme vakuuttavuuteen. Kun väite on pätevä kaikille, eli kun se on puolueeton tai intersubjektillisesti objektiivinen, se on oikeutettu. Tällainen episteeminen objektiivisuus tarjoaa ideaalin tieteellisille yhteisöille, jota kohti pyrkiä, vaikka historian esityksissä subjektiivinen mauste väkisin säilyykin. Historioitsijan tavoitteena pitäisi olla, että mahdollisimman monen ihmisen, mahdollisimman useissa paikoissa pitäisi nähdä väitteen mieli ja vakuuttavuus. Johtuen siitä, että historiografia tuottaa korkeamman asteen tulkintoja ja kolligaatioita, subjektiivisia elementtejä ei voida (eikä pidäkään) poistaa. Historioitsijoiden tekemistä laiminlyönneistä ja muista virheistä johtuvasta puolueellisuudesta ja rationaalisuuden puutteesta voidaan kuitenkin päästä eroon. Keskeinen Kuukkasen teesi on, että selonteko, joka on velkaa subjektin puolelle (subject-side) voi ideaalisti olla yleisesti vakuuttava ja houkutteleva sen rationaalisten ominaisuuksien vuoksi.²⁰⁴ Tämä tarkoittaa, että Kuukkasen mielestä kolligaatioiden subjektiivisuus ei ole este niiden oikeutukselle.

Kolligaatioiden subjektiivisuudesta voidaan olla varmoja. Väitän, että yhtä varmoja voidaan olla myös siitä, että kolligaatioita tarvitaan tieteellisessä historiografiassa. Kuukkasen jälkinarrativistinen historiografian filosofia tarjoaa ajattelutavan, jonka mukaan kolligaatioiden subjektiivisuus on itse asiassa toivottava asia, eikä historiografian tieteellisyyttä syövyttävä ominaisuus:

Despite (or perhaps due to) their constructive nature, historiography purified of colligatory expressions would be much poorer, and much less expressive. It would resemble a chronology of low-level observational statements, which arguably could not be said to fit our idea of proper history writing.²⁰⁵

---

²⁰⁴ Kuukkanen 2015a, 196-197.

²⁰⁵ Kuukkanen 2015a, 115.

Lisäksi, vaikka kolligaatio on subjektiivinen, siitä ei seuraa, että se olisi puolueellinen ja arvolatautunut. Intersubjektiivisuuden vaatimus johtaa puolueellisten ja arvolatautuneiden elementtien eliminointiin historian esityksissä. Niinpä asenteellinen kolligatiivinen käsite tuskin selviytyy historiografisessa diskurssissa.

2.2. Kolligatiivisten käsitteiden epätotuudellisuus ja epätodellisuus

Kolligaatioiden epätotuudellisuudella tarkoitan sitä, että kolligaatiot eivät voi olla totta korrespondenssiteorian merkityksessä. Tämän perusteella voitaisiin väittää, että tällöin niiden arvo tietoväitteinä on mitätön. Tässä luvussa kuitenkin Kuukkaseen nojaten esitän, että totuuden käsite ei ole välttämätön tietoväitteiden rationaaliselle arvioinnille. Tässä tehtävässä pragmatismi filosofisena suuntauksena tarjoaa ratkaisun ajatuksellaan ”perustellusta väitettävyydestä”.

Kolligatiiviset käsitteet voidaan niiden konstruktivistisen luonteen vuoksi leimata myös *epätodellisiksi*. Tällöin otetaan kantaa niiden olemassaolon luonteeseen, tarkemmin sanottuna niiden olemassa olemattomuuteen, josta päätellään niiden tiedollinen arvottomuus. Myös tämä on kuitenkin virhepäätelmä. Ensiksikin voidaan argumentoida, että kolligaatiot ovat todellisia²⁰⁶. Toiseksi, kysymys kolligaatioiden todellisuudesta ei välttämättä ole kovinkaan merkityksellinen niiden oikeuttamisen kannalta.

Kolligatiivisten käsitteiden epätotuudellisuus

Kuukkasen mukaan historiografinen (re)presentaatio ei voi olla historiallisen todellisuuden täsmällinen kopio. Tämän näkemyksen puolesta argumentoinnin hän kiteyttää seuraavasti: (1) historiografia tarvitsee kolligatiivisia käsitteitä; (2) kolligatiiviset käsitteet eivät ole objektiivisesti annettuja, eivätkä ne viittaa niitä vastaaviin historiallisessa todellisuudessa oleviin entiteetteihin; (3) väitteen totuus

---

²⁰⁶ Kuukkanen kirjoittaa, että vaikka toisen asteen historiallinen tieto, syntetisoivat ja kolligatiivisen teesit ovat konstruktioita, ne voidaan nähdä todellisina, jos niillä on asiaankuuluvaa oikeutusta ja rationaalista perusteltavuutta. Kuukkanen 2015a, 199.

korrespondenssiteorian merkityksessä edellyttää viittaussuhdetta; (4) täten, historiografia ei voi olla totta korrespondenssiteorian merkityksessä.²⁰⁷ Kuukkanen siis argumentoi, että koska kolligatiiviset käsitteet ovat historioitsijoiden konstruktioita siten, että niiden organisointiperiaate on puhtaasti subjektissa, eikä niillä niin muodoin ole viittauskohdetta menneisyydessä, eivät ne voi olla tosia korrespondenssiteorian merkityksessä. Tästä ei kuitenkaan seuraa episteemistä kriisiä. Kolligaatio voi nimittäin olla oikeutettu, vaikka se ei voisikaan olla tosi. Seuraavaksi tarkastelen, miten Kuukkasen mukaan historiografian tarjoamia teesejä ja kolligatiivisia käsitteitä tulisi arvioida *perustellun väitettävyyden* eikä niiden totuudellisuuden perusteella.

Totuuden korrespondenssiteoria sisältää teorian todeksi-tekijöistä ja totuuden-kantajista. Historiografisten teesien totuus edellyttää, että totuuden-kantaja ja todeksi-tekevä ovat keskenään suhteessa siten, että jälkimmäinen tekee edellisestä totta. Ajatus todeksi-tekevästä ilmaisee, että jonkin totuus riippuu itsenäisesti olemassa olevan todellisuuden asiantiloista. Koska kolligatiiviset käsitteet eivät viittaa mihinkään menneisyyden entiteettiin, menneisyydessä (tai missään) ei vaikuta olevan mitään tiettyä jotakin, joka tekisi kolligaatiosta totta. Kolligaatioilla ei siis voi olla todeksi-tekeviä viittauskohteita.²⁰⁸ Tästä seuraa, että kolligaatiot eivät voi olla totta korrespondenssiteorian merkityksessä. Tähän ajatukseen kiteytyy se, että Kuukkanen hylkää representationalismin ei-representationalismin hyväksi. Toisin sanoen, Kuukkasen mukaan historian esitykset eivät re-presentoi, uudelleen esitä, niitä vastaavia menneisyydessä olemassa olleita entiteettiä, vaan presentoivat, esittävät, epämuodollisia argumentteja jonkin menneisyyttä koskevan teesin puolesta.²⁰⁹

Lisäksi Kuukkasen mukaan se, että kolligaation alle kolligoidut yksittäiset väitteet olisivat kaikki tosia, ei tarkoita, että kolligaatio olisi tosi²¹⁰. Toisin sanoen, kaikki kolligatiivisen

---

²⁰⁷ Kuukkanen 2015a, 105.

²⁰⁸ Kuukkanen lisää, että vaikka kolligaatio voi toimia totuuden-kantajana, sille ei silti ole todeksi-tekevää entiteettiä. Kuukkanen 2015a, 132-133.

²⁰⁹ Katso Kuukkanen 2015a, 50-67.

²¹⁰ Lienee paikallaan muistuttaa narrativistisen historianfilosofian tekemästä erottelusta ensimmäisen asteen kognition muotojen ja toisen asteen kognition muotojen välillä. Edelliset ovat yksittäisiä väitelauseita, jotka *voivat* olla tosia taikka epätosia. ”Urho Kekkosen syntyi vuonna 1900” on väitteenä tosi. Toisen asteen kognition muotojen osalta tilanne on kuitenkin toinen. Ne ovat historioitsijoiden konstruktioita, narratiiveja ja kolligatiivisia käsitteitä, joiden totuusarvoa ei voida osoittaa.

käsitteen alle kolligoidut asiantilat eivät voi kollektiivisesti toimia kolligaation todeksi-tekevänä entiteettinä. Yksittäisistä väitteistä ei voida johtaa historiografista teesiä ilman subjektista peräisin olevaa ainesta, joka liittyy yksittäiset väitteet yhteen. Esimerkiksi ”Suojasäättä” ilmentäviksi tulkituista entiteeteistä²¹¹ ei voida mitenkään päätellä ajatusta Suojasäästä. Kuukkanen kirjoittaaakin, että vasta kun kolligaatio on muodostettu, voidaan nähdä, kuinka kaikki entiteetit on järkeenkäyvästi integroitu kolligaation alle. Eli vasta kuin Suojasäättä oli ehdotettu näkökulmana Stalinin jälkeiseen aikaan, voitiin Suojasäättä konstituovien entiteettien nähdä mielekkäästi muodostavan Suojasääksi kutsutun aikakauden. Alemman tason väitteiden ja kolligaatioiden välillä ei siis ole olemassa pääteltävissä olevaa suhdetta. Kolligaatiota ei näin ollen tule nähdä sitä konstituovien entiteettien määrittelemäksi. Keskeinen ajatus on siis se, että alemman tason väitteiden totuudesta ei voida johtaa ylemmän tason väitteiden totuutta.²¹² Kolligatiivisille käsitteille ei siten löydy reittiä totuudellisuuteen tältäkään suunnalta.

Kuukkanen mukaan myöskään totuuden käsittäminen korrespondenssin sijaan episteemisenä käsitteenä (”ideaalisesti oikeutettu” on sama asia kuin ”tosi”) ei poista ongelmaa. Vaikka kannattaisikin episteemistä totuusteoriaa, historiografian syntetisoivat teesit eivät voi olla isomorfisia tai rakenteellisesti samankaltaisia menneisyyden kanssa, koska niillä ei ole todeksi-tekeviä entiteettejä. Lisäksi, jos totuus on yhtä kuin (ideaali) oikeutus, miksi emme puhuisi pelkästään oikeutuksesta? Kuukkanen linjaakin, että tärkeintä on, että kolligaatiollamme on jonkinlaista episteemistä auktoriteettia. Tärkeää ei ole tämän episteemisen auktoriteetin pitäminen välttämättä ”totuutena”.²¹³ Mutta mitä on episteeminen auktoriteetti?

Episteeminen auktoriteetti on jotain, joka voidaan lukea kognitiivisen entiteetin, kuten teorian, uskomuksen tai historiallisen tulkinnan ominaisuudeksi. Episteeminen auktoriteetti sisältää periaatteellisen syyn hyväksyä entiteetti episteemisesti luotettavana ja houkuttelevana hyväksyä. Toki houkutteleva hyväksyä sen tulisi olla vain

---

²¹¹ Kuukkanen listaa John Keepin Neuvostoliiton historiaa käsittelevän kirjan, *The Last of the Empires. A History of the Soviet Union 1945-1991* (1995), pohjalta muun muassa seuraavia Suojasäättä ilmentäviä tapauksia ja ilmiöitä: Solzhenitsyn runon *Ivan Denisovitš'in päivä* julkaisu, kirjallisuudessa ilmenneet uudet tyylit ja genret, Neuvostoliiton hallinnon ”inhimillistyminen”, vankien vapauttaminen vankileireiltä ja heidän kuntouttamisensa, maataloudessa koettu viranomaisvallan väheneminen sekä teollisuustuotannon hallinnon desentralisaatio. Kuukkanen 2015a, 103.

²¹² Kuukkanen 2015a, 133-13.

²¹³ Kuukkanen 2015a, 137-142.

kognitiivisten tekijöiden, ei ulkoisen pakottamisen vuoksi. Tärkeää on huomata, että episteeminen auktoriteetti ei viittaa yksittäisiin ihmisiin, vaan mihin tahansa *ominaisuuksiin*, jotka luetaan episteemiselle entiteetille, jotta sille saataisiin episteeminen auktoriteettiasema. Esimerkiksi X:n sanominen todeksi on yksi tapa säilyttää X:lle episteemistä auktoriteettia. Juuri näistä *ominaisuuksista*, joita väitteen itsessään tulisi sisältää, jotta siihen uskottaisiin historiografiassa, Kuukkanen on kiinnostunut. Jos yksi tällainen ominaisuus on *totuus*, meidän tulee Kuukkasen mukaan kysyä, mitä totuus tällaisissa tapauksissa tarkoittaa.²¹⁴

Tässä ongelmassa Kuukkanen kääntyy pragmatistisen filosofian perinteen puoleen. Kuukkanen pitää kiinnostavana John Deweyn ajatusta, jonka mukaan voimme korvata totuuden käsitteen ajatuksella *perustellusta väitettävyydestä*. Tämän ajatuksen mukaan väitteillämme voi olla rationaalista oikeutusta, ja siten episteemistä auktoriteettia, ilman korrespondenssia. Dewey määritteli perustellun väitettävyyden tutkimuksen lopputuloksena, jonka myötä kaikki ne epäilykset, jotka vallitsivat tutkimusta aloitettaessa, on poistettu. Täten episteeminen auktoriteetti kumpuaa tyydyttävästä tutkimuksen suorittamisesta. Dewey väittääkin, että tieto tarkoittaa yksinkertaisesti perusteltua väitettävyyttä. Kuukkasen mukaan Deweylla, Charles Peircen tavoin, perusteltu väitettävyys muuttaa ideaalit olosuhteet totuuden itsensä määritelmällisiksi piirteiksi. Tämä totuuden *määrittelemisen* perustellun väitettävyyden avulla on kuitenkin Kuukkasen mielestä harha-askel. Toisaalta hän kuitenkin myöntää, että Deweyn pyrkimys suunnata huomiomme olosuhteisiin, joiden vallitessa voimme sanoa, että väitteemme ovat rationaalisesti perusteltuja on hedelmällinen. Yksi tapa ymmärtää väittämisen akti on nähdä väittäminen jonkin totena esittämisenä. Eli kun joku väittää jotakin, hän samalla esittää, että hänen väitteellään on ominaisuus ”olla tosi.” Rortyn viitaten Kuukkanen pohtiikin, että ehkä sen tarkoitus, että väitettä nimittää todeksi, on

---

²¹⁴ Kuukkanen 2015a, 137-141. Episteemisen auktoriteetin kohdalla kysymys on siitä, mikä takaa tiedon objektille episteemisen auktoriteettiaseman. Kuukkasen mukaan se ei voi olla yhteisö Rortylaiseen tapaan, vaan että aito episteeminen auktoriteetti vaatii jonkinlaista yhteisötranssendenssia. Kuukkanen 2015a, 11. Luvussa 2.4. käsittelen toisen asteen historiallisen tiedon yliyhteisöllisen arvioinnin mahdollisuutta.

palvella sosiaalista funktiota: ”väitteeni on tosi, hyväksy se.” Tällöin väitteen esittäminen totena ei tuo varsinaisesti episteemisiä ominaisuuksia väitteelle.²¹⁵

Recheriin viitaten Kuukkanen tekee erottelun *määritelmällisen ja kriteerisen* totuuteen suhtautumisen välillä. Määritelmällinen reitti totuuteen tarkoittaa sitä, että ollaan kiinnostuneita totuuden *merkityksestä*. Tällöin pyritään tarjoamaan totuudelle *määritelmä*. Kriteerinen reitti totuuteen taas tarkoittaa sitä, että tutkitaan, milloin totuuden käsitettä voidaan *käyttää*. Tällöin pyritään tarjoamaan totuudelle *kriteerit*. Kriteeristä reittiä voidaan kuvailla myös niin, että se on yritykseen tarjota oikeutus käyttää luonnehdintaa ”olla totta” jonkin väitteen osalta. Kuukkasen mukaan pragmatismien anti totuuden kriteerien eksplikoinnille on ollut merkittävämpi kuin totuuden määritelmän analyysi. Kuukkasen mielestä totuuden korrespondenssiteoria on intuitiivisesti houkutteleva, kun kyseessä on totuuden *merkitys*. Mutta se ei ole, kuten yllä selostin, sopiva historiografian teesien ja muiden kolligatiivisia ja syntetisoivia käsitteitä sisältävien väitteiden osalta, koska niillä ei ole todeksi-tekeviä entiteettejä.²¹⁶

Jos hyväksytään, että totuuden korrespondenssiteoria ei voi tarjota historiografiselle tiedolle episteemistä auktoriteettia, herää kysymys: miten episteemistä auktoriteettia voidaan väitteillemme tuottaa? Tähän Kuukkanen vastaa ehdottamalla, että palataan ajatukseen väitteiden perustellusta väitettävyydestä *ilman*, että siihen sisältyisi päätelmää niiden totuudellisuudesta. Keskeinen ajatus siis on, että meidän tulee puhua historiografisten teesien oikeutuksesta ilman oletusta niiden totuudellisuudesta. Kuukkanen huomauttaa, että perinteisen epistemologian taustaa vasten tämä voi vaikuttaa ongelmalliselta, koska oikeuttamisen merkitys on tyypillisesti nähty sen suhteessa totuuteen.²¹⁷ Esimerkiksi Markku Lammenranta toteaa kirjassaan *Tietoteoria* (1993), että ”ainoa vaihtoehto näyttää olevan pyrkiä määrittelemään tiedollinen

---

²¹⁵ Kuukkanen 2015a, 139-141. Deweyn mukaan kontrolloitu tutkimus tuottaa *tietoa eli perustellusti väitettäviä johtopäätöksiä*. Hänen oman pragmatisminsa, instrumentalismien tai eksperimentalismien, mukaan teoriat ovat apukeinoja ongelmien ratkaisemiseksi ja kokemuksen jäsentämiseksi. Deweyn mukaan hypoteesi tehdään todeksi verifioimalla se, osoittamalla, että se kykenee ratkaisemaan tutkimuksen lähtökohtana olleen ongelman niin, että hypoteesi osoittautuu tutkimuksen lopputuloksena perustellusti väitettävänä. Totuus ei siten ole hypoteesin tai idean alkuperäinen vaan *hankittu ominaisuus*. Niiniluoto 2002, 127.

²¹⁶ Kuukkanen 2015a, 142.

²¹⁷ Totuuden ja oikeuttamisen välinen yhteys tuntuu Kuukkasen mielestä väijyvän oikeastaan kaikkien läntisten epistemologisten projektien takana. Kuukkanen 2015a, 143.

oikeutus viittaamalla totuuteen.”²¹⁸ Mutta millaista oikeuttaminen Kuukkasen mukaan sitten on ilman totuutta?

Kuukkasen mukaan Wilfried Sellarsin idea, että kaikki tietoväitteet ovat väitteitä järjen loogisessa avaruudessa (logical space of reasons) muistuttaa Deweyn perusteltua väitettävyyttä, mutta on vielä hyödyllisempi. Tietoväitteillä on normatiivinen ulottuvuus. Tämä tarkoittaa, että niihin sisältyy oman tuen antaminen tai lupaus puolustaa niitä sekä tarjota perusteita niiden tueksi. Siten tieto ei ole erotettavissa sosiaalisesta toiminnasta. Erityisesti tieto liittyy toimintaan, jossa yksi oikeuttaa väitteitään muille kanssaihmisille. Tieto syntyy tämän toiminnan tuloksena.²¹⁹

Kuukkanen kirjoittaa, että Robert Brandom kehitteli Sellarsin ajatuksia mielenkiintoiseen suuntaan. Brandomin ehdotuksen mukaan väitteet tulisi nähdä päätelmällisinä liikkeinä ”perusteiden antamisen ja kysymisen pelissä” (game of giving and asking for reasons). Tämän diskursiivisen toiminnan ytimessä on ajatus ”diskursiivisesta sitoumuksesta.” Se tarkoittaa, että kun väittää jotakin, samalla ryhtyy sosiaaliseen toimintaan ja tekee ”sitoumuksen väitteeseensä.” Keskeistä on myös se, että perusteiden kysymisen ja antamisen pelissä väite voi toimia perusteena toiselle väitteelle tai se voi itse olla lisäperusteiden tarpeessa. Väitteiden funktio on valmistaa lausekkeita, joita voidaan käyttää päätelmien premisseinä. Kuukkasen mielestä kiintoisan tästä tekee ajatus, että väitteillään väittäjä ottaa osakseen velvollisuuden, tai sitoumuksen, osoittaa alkuperäinen väite oikeaksi, siis oikeuttaa se, osoittamalla, että hän on oikeutettu väittämään väitteensä. Näin ollen velvollisuus puolustaa omaa väitettään ja antaa sille perusteita, jos ja kun niitä kysytään, on oikeuttamista. Jos sitoutumista väitteeseen voidaan puolustaa: jos väite voidaan oikeuttaa perusteiden kysymisen ja antamisen pelissä, väitteen kannattamisella on aitoa auktoriteettia.²²⁰

Tätä taustaa vasten tulee ymmärrettäväksi Kuukkasen väite, että oikeutus ja episteeminen auktoriteetti lepää *rationaalisessa päätelmien tekemisessä itsessään*:

---

²¹⁸ Lammenranta 1993, 133.

²¹⁹ Kuukkanen 2015a, 144. Työni kannalta merkityksellistä on Kuukkasen tulkinta Brandomin, Sellarsin ja Rortyn filosofioista. Tärkeää on se, miten Kuukkanen argumentoi sen puolesta, että väitteellä voi olla episteemistä auktoriteettia ilman viittausta sen totuuteen. Niinpä en nähnyt omatoimista perehtymistä Brandomin, Sellarsin ja Rortyn kirjoituksiin tarpeellisenä.

²²⁰ Kuukkanen 2015a, 144-145.

”...justification lies in the inferential act of rationality itself.”²²¹ Kuukkanen kirjoittaa, että väittäminen on normatiivista sosiaalista toimintaa, joka auktorisoi tietynlaisia päätelmiä sekä tekee väittäjän velvolliseksi antamaan perusteita väitteensä tueksi. Kun joku onnistuu tekemään asiaankuuluvia päätelmiä, siis muita väitteitä, pääväitteensä tueksi, hänen voidaan katsoa olevan oikeutettu väittämään sen, tai hänellä voidaan sanoa olevan asiaankuuluvaa auktoriteettia väittämälleen.²²²

Mutta mikä tarkalleen on se, joka antaa tätä auktoriteettia tai perusteltavuutta ”perusteiden kysymisen ja antamisen pelissä?” Vastaus on: *onnistunut väittävien johtopäätösten tarjoaminen*. Toisin sanoen onnistunut väittävien päätelmien tuottaminen antaa väitteelle auktoriteettia. Juuri tämä *toiminta* muodostaa perusteen tai perustelut väitteelle. Eli: tilanne, jossa vastaaja onnistuu tarjoamaan perusteita väitteensä tueksi, hänen väitteensä voidaan sanoa olevan *rationaalisesti perusteltu tai oikeutettu*. Juuri tämän vuoksi voimme sanoa, että oikeutus piilee rationaalisessa päätelmien tekemisessä itsessään, eikä esimerkiksi aiempien asiantilojen kopioinnissa tai viittaavissa suhteissa. Tai kuten Dewey sanoi, minkä tahansa kognitiivisen päätelmän arvo riippuu *metodista*, jonka avulla siihen on saavuttu. Kuukkanen toteaaakin, että huolimatta joistain eroista siinä, miten totuus ja perusteltu väitettävyyys tulisivat ymmärtää, hänen ehdotuksensa sopivat hyvin pragmatistiseen oikeutuksen käsitteeseen. Kuukkanen kirjoittaa Deweyn viitaten ”knowing is a form of doing”, ja sanoo haluavansa osoittaa, että episteeminen valtuutus voi olla peräisin varsinaisesta historiografisten teesien artikuloinnista ilman, että olisi tarvetta todellisuuden ”sellaisena kuin se on” peilailulle, *re-presentoinnille* tai *re-konstruoinnille*.²²³

Ankersmit kommentoi Kuukkasen halua korvata totuuden käsite perustellulla väitettävyydellä varsin kriittisesti. Hän kysyy: mikäli korvaamme totuuden perustellulla väitettävyydellä, tarkoittavatko nämä silloin samaa asiaa? Jos pragmatisti vastaa ”kyllä”, voidaan kysyä, mitä ihmettä varten pitäisi käyttää totuuden sijasta vaikeasti avautuvaa perustellun väitettävyyden käsitettä. Jos pragmatisti taas vastaa ”ei”, niiden merkitysten välillä on oltava jokin ero. Tästä seuraa, että pragmatistin on hyväksyttävä mahdollisuus,

---

²²¹ Kuukkanen 2015a, 146.

²²² Kuukkanen 2015a, 146.

²²³ Kuukkanen 2015a, 145-146.

että väite on ”perustellusti väitetty”, mutta silti epätosi ja toisin päin. Näin Ankersmit argumentoi, että molemmat positiot ovat pragmatistille epämieluisia.²²⁴

Mielestäni tämä Ankersmitin kritiikki on sikäli väistettävissä, että mikäli pragmatisti vastaa ”kyllä” ja totuus tarkoittaisi siis samaa asiaa kuin perusteltu väitettävyyden, olisi silti mielekästä puhua perustellusta väitettävyydestä, koska totuuden käsitteen käyttö voi helposti herättää representationaalisia mielikuvia. Toisin sanoen olisi vaarana, että totuus ymmärrettäisiin korrespondenssina, jonkinlaisena vastaavuutena teesin tai tulkinnan ja menneisyyden ilmiön välillä. Jos pragmatisti taas vastaa ”ei”, jolloin totuus ja perusteltu väitettävyyden tarkoittaisivat eri asioita, on näiden käsitteiden ero juuri se, että totuus ymmärretään korrespondenssiteorian merkityksessä. Tällöin ei ole ollenkaan vaikeaa myöntää, että perustellusti väitetty kolligaatio ei ole tosi. Kyse on käsitteen määrittelyn selkeydestä. Totuutta voitaisiin mielestäni käyttää jälkinarrativistisessa kielenkäytössä perustellun väitettävyyden sijaan, mutta silloin se tarkoittaisi muuta kuin mitä se intuitiivisesti merkitsee. Niinpä Ankersmitin argumentti, että perusteltu väitettävyyden on siksi epämieluisa, että vain filosofit voivat sen ymmärtää²²⁵ voidaan kääntää häntä itseään vastaan: jos käytetään totuuden käsitettä, sitä pitäisi käyttää sellaisessa merkityksessä, jonka vain filosofit voivat ymmärtää. On siis tarkoituksenmukaisempaa käyttää perustellun väitettävyyden käsitettä.

Myös Adam Bricker kritisoi Kuukkasen tapaa ymmärtää oikeuttaminen ilman totuuden käsitettä. Ensiksikin Kuukkasen positiosta seuraa, että kolligatiiviset käsitteet ja niitä sisältävät väitteet eivät voi olla tietoa. Näin on, koska tiedon faktisuus tarkoittaa, että tieto edellyttää totuutta korrespondenssin merkityksessä. Proposition p on tietoa vain, jos p on totta. Toiseksi ajatus oikeuttamisesta ilman totuuden käsitettä on erittäin outo. Oikeuttaminen on Brickerin mukaan totuutta edistävää. Toisin sanoen, väitteen oikeuttaminen tarkoittaa perinteisesti väitteen totuudellisuuden osoittamista. Brickerin mielestä Kuukkasen tapa ymmärtää oikeuttamisen käsite riisuttuna kaikesta yhteydestä totuuteen vaikuttaa siis olevan niin epätavallinen, että on kyseenalaista, onko se enää sovelias.²²⁶

---

²²⁴ Ankersmit 2017, 54.

²²⁵ Ankersmit 2017, 54.

²²⁶ Bricker 2019, 8-12.

Tiivistäen tämän alaluvun ajatuksen kulku on siis seuraava. Koska kolligatiiviset käsitteet ovat väistämättä epätosia tietoväitteitä, joidenkin mielestä niiden tiedollinen arvo voidaan kiistää. Kiistäminen on kuitenkin osoitus dikotomisesta joko-tai ajattelusta, sekä takertumisesta representationalismiin ja totuuden käsitteeseen. Historiatieteen tuottamat toisen asteen kognition muodot eli historiantulkinnat ovat tietoväitteitä pragmatistisessa viitekehyksessä. Tällöin niitä ei tule nähdä tosina tai epätosina korrespondenssiteorian merkityksessä, vaan perustellusti väitettynä tai huonosti perusteltuina. Juuri tämän pragmatistisesta perinteestä ammentava Kuukkanen osoittaa. Kuukkanen tekee perustellun väitettävyyden käsitteestä historiografiassa totuuden käsitettä perustavanlaatuisemman. Jos voimme jollain muulla tapaa kuin viittaamalla totuuteen lukea väitteillemme episteemistä auktoriteettia, joka vakuuttaa *rationaalisen*²²⁷ olennon hyväksymään väitteemme, viittaus totuuteen on turha. Koska episteemisen auktoriteetin voidaan nähdä olevan peräisin päätelmien tekemisessä ja perusteiden antamisessa itsessään, totuutta ei yksinkertaisesti tarvita perusteiden kysymisen ja antamisen pelissä.²²⁸ Niinpä konstruktivistisen position ytimessä perinteisesti nähty ongelma, miten voidaan ratkaista, onko väite tosi vai epätosi,²²⁹ on jälkinarrativistisesta näkökulmasta turha.

Kolligatiivisten käsitteiden epätodellisuus

Kolligatiivisten käsitteiden status tietona voidaan asettaa kyseenalaiseksi myös siksi, koska niitä voidaan pitää epätodellisina (unreal) niiden konstruktivisen luonteen vuoksi. Kuukkasen mukaan usein ajatellaan, että jos jokin on konstruktio, se ei ole todellinen. Kuukkasen mielestä objektien leimaaminen epätodellisiksi onkin usein pyrkimys saattaa vastustajan positio huonoon valoon. Tähän liittyy ajatus, että konstruktivistinen positio on jollain tapaa vastuuton.²³⁰ Mutta ovatko kolligaatiot tosiaan epätodellisia? Ja jos

---

²²⁷ Luvussa 2.4. käsittelen rationaalisuutta tarkemmin.

²²⁸ Kuukkanen 2015a, 146. Ankersmit tiivistää hyvin Kuukkasen pragmatismien merkityksen hänen historiografian filosofiansa hyväksyttävyyden kannalta toteamalla, että mikäli olet pragmatisti, Kuukkasen kirjoitukset kuulostavat erittäin järkeenkäytiltä, mutta jos et ole pragmatisti, asia voi olla toinen. Ankersmit 2017, 10.

²²⁹ Newall 2009, 229.

²³⁰ Kuukkanen 2015a, 179-180.

ovat, mitä se tarkoittaa niiden oikeutukselle? Ensin on kuitenkin määriteltävä, mitä tarkoitetaan termillä ”todellinen.”

Kuukkanen mukaan sen ymmärtäminen, mitä ”todellinen” tarkoittaa, on vaikeampaa kuin äkkiseltään voisi kuvitella. Usein todellista koskevassa keskustelussa käy niin, että itse termin ”todellinen” merkitys jää epäselväksi. He, jotka vaativat tiedon objektilta todellisuutta, tyypillisesti liittävät tapahtumaan tai objektiin, joka on todellinen, jonkinlaisen lisämerkittävyyden tai suuremman painoarvon. Ontologisten realistien mielestä asia on varsinaisesti todellinen vain, kun se on olemassa itsenäisessä todellisuudessa, josta voidaan tehdä tosia ja epätosia väitteitä. Realisti siis yhdistää ”todellisen” totuuteen tai ihmisestä riippumattomaan olemassaoloon.²³¹ Tässä tulee esiin realistin ja konstruktivistin ero: kun realisti ja konstruktivisti ovat yhtä mieltä jostakin asiasta, vaikkapa siitä, että Kylmä sota vallitsi Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton välillä tiettyinä vuosina 1900-luvulla, realisti tahtoo liittää asiaan (Kylmä sota) itsenäisen olemassaolon. Realisteilta voidaan kuitenkin kysyä, mitä lisäarvoa tällainen ontologinen asennoituminen tuo mukanaan? Konstruktivistin mielestä ei yhtään mitään. Jos kolligaatio on perustellusti väitetty ja sillä on siten episteemistä auktoriteettia, sen väittäminen menneisyyden tosiasialliseksi rakenteeksi on turhaa.

Puhe asioiden todellisuudesta liittyy kiinteästi metafysiikkaan, kysymykseen, mitä varsinaisesti on olemassa. Materialistille vain materiaaliset objektit ovat todellisia, kun idealistille vain mentaaliset ja henkiset entiteetit. Fysikalisti puolestaan katsoo, että fysikaaliset ilmiöt todellisina muodostavat todellisuuden perustan. On siis helppo nähdä, että ei ole yhtä yleisesti hyväksyttyä määritelmää ”todelliselle.” Kuukkanen mukaan ”todelliselle” onkin useita määritelmiä, joilla on omat vahvuutensa ja heikkoutensa.²³²

Ensimmäinen vaihtoehto on olettaa, että vetoamukset jonkin entiteetin todellisuuden puolesta ovat vain retorista kikkailua, jonka tarkoituksena on vastustajan väitteiden saattaminen huonoon valoon. Todellisuuspuheen leimaaminen kategorisesti pelkäsi retoriseksi tempuksi voi kuitenkin olla joissain tapauksissa epäreilua, koska todellisuuspuhe voi joskus olla aiheellista. Toinen vaihtoehto on ymmärtää ”todellinen” joksikin, jonka olemassaoloa ei epäillä, (mutta jota voitaisiin epäillä.) Tästä, todellisen

---

²³¹ Kuukkanen 2015a, 180.

²³² Kuukkanen 2015a, 180-181.

sitomisesta kollektiiviseen hyväksyntään, seuraa kuitenkin epämiellyttäviä johtopäätöksiä: jokin, joka ennen oli olemassa, ei enää ole olemassa, *koska* ihmisten uskomukset muuttuivat. Tämän näkemyksen mukaan siis noitia oli olemassa 1600-luvulla, mutta ei enää. Kolmas mahdollisuus on nähdä todellinen synonyyminä ”ei-konstruoidulle”. Tällöin todellinen olisi se, joka ei olisi ihmisen konstruktio. Myös tämä näkemys on kuitenkin varsin ongelmallinen. Monet arkiset artefaktit ovat epäilemättä konstruktioita, kuten älypuhelimet, mutta ne ovat todellisia siitä huolimatta. Kuukkanen huomauttaa, että myös luonnontieteet tarjoavat esimerkkejä siitä, että jokin, joka ei ole materiaallinen, on todellinen, vaikka se on ihmisen konstruktio. Alkuaineiden jaksollisessa järjestelmässä on yli 20 alkuainetta, joita ei esiinny luonnossa. Materialisoituakseen ihmisten on valmistettava ne keinotekoisesti. Epäilemättä ne ovat silti todellisia. Siten objektin konstruktioista ei loogisesti seuraa sen epätodellisuutta.²³³ Tässä on paikallaan selventää, mitä konstruktioilla tarkoitetaan.

Kuukkanen ehdottaa, että konstruktioilla tarkoitetaan tieteiden tarjoamia kognitiivisia tuotteita. Kun sanotaan, että tietty kognitiivinen tuote, ”tieto”, on konstruktio, tarkoitetaan, että se on ainakin osin peräisin subjektista. Vastaavasti tiedon väittäminen ei-konstruktiviseksi tarkoittaa, että se on pitkälti objektin määrittävää. Toisin sanoen, ei-konstruktivistinen eli objektivistinen positio väittää, että tieto vain reflektoi sitä, miten asiat ovat. Tällainen epistemologinen ei-konstruktivismi²³⁴ edellyttää, että tiedon objekti on tietävästä subjektista itsenäisesti olemassa oleva. Konstruktivistinen positio puolestaan tarkoittaa, että tietävä subjekti, ainakin osin, determinoi tiedon. Niinpä konstruktivismi historiografiassa tarkoittaa, että historiografian objektit ovat riippuvaisia historioitsijan aktiviteetista, ja ovat siten osin subjektiivisia. Tällöin kolligatiiviset käsitteet eivät saa olemassaoloa ilman historioitsijan konstruktioita.²³⁵ Mutta mitä tämä kaikki tarkoittaa kolligatiivisten käsitteiden osalta?

---

²³³ Metafyysisen sosiaalisen konstruktivismin mukaan jokin on todellinen, vaikka se onkin meidän konstruktioimme Kuukkanen 2015a, 181-182.

²³⁴ Käsittääkseni Kuukkanen tarkoittaa tässä epistemologista realismia, kantaa, jonka mukaan on olemassa tietävästä subjektista itsenäisesti olemassa oleva todellisuus, josta voidaan saada luotettavaa tietoa. Vastaavasti konstruktivismilla Kuukkanen tarkoittaa epistemologista konstruktivismia, kantaa, jonka mukaan tietämisessä on pitkälti kyse siitä, että ihmismieli aktiivisesti antaa merkityksen ja järjestyksen todellisuudelle, jota se koskee.

²³⁵ Kuukkanen 2015a, 186-187. Luvussa 2.3. käsittelen kolligatiivisten käsitteiden subjektiivisuutta.

Luvussa 2.1. toin esille kolligaatioiden radikaalin alimääräytyneisyyden, eli sen, että niitä ei voida johtaa pelkän todistusaineiston pohjalta. Niinpä samasta historiallisesta evidenssistä on loogisesti mahdollista tehdä loputon määrä erilaisia kolligaatioita²³⁶. Yksi tapa suhtautua tähän tilanteeseen on väittää, että yksittäisistä faktoista ei voida johtaa mitään legitiimiä. Toinen, Kuukkanen suosima vaihtoehto taas on, että yksittäisistä faktoista voidaan itseasiassa sanoa oikeutetusti paljonkin – jopa liikaa. Narratiiviset historiografian filosofit ovat konstruktivisteja siinä mielessä, että yksikään historiallisen datan sommitelma eli narratiivi ei osoita meille menneisyyden maailman todellista rakennetta. Niinpä jotkut heistä päätyvät pitämään kaikkia historiantulkintoja episteemisesti yhtä epäoikeutettuina.

Kuukkanen on eri mieltä. Hän viittaa James McAllisterin²³⁷ ideaan, jonka mukaan rakenteiden olemassaoloa ei tarvitse kiistää vaan pelkästään väite, että olisi yksi tosi teoria näistä rakenteista. Tätä ajatusta voidaan Kuukkanen mielestä käyttää siten, että kaikki historialliset tulkinnat nähdään todellisina, kunhan muistetaan, että ei ole yhtä ainutlaatuisen oikeaa tulkintaa tai kolligaatiota historiallisesta maailmasta. Kuukkanen mukaan voidaan ajatella myös niin, että koska menneisyydellä ei ole sisäistä tai etuoikeutettua organisaatiota, kolligaatio voidaan nähdä *joko* todellisena *tai* epätodellisena, riippuen kunkin filosofisesta viitekehyksestä, kunhan kolligaatio on epistemologisesti tai yleisemmin kognitiivisesti oikeutettu. Mahdollisuus löytää muunlaisia kolligaatioita ei tee yhtä kolligaatiota tai sen vaihtoehtoja epätodellisiksi, koska ne kaikki voidaan nähdä oikeutettuina. Kognitiivisen oikeutuksen ulkopuolella puhe jonkin ”todellisuudesta” ei ole siten muuta kuin yritys säilyttää entiteetille episteemistä auktoriteettia ja uskottavuutta.²³⁸

Kuukkanen itse ottaa kannan, jonka mukaan konstruoidut objektit voivat olla todellisia, jos ne ovat kognitiivisesti perusteltuja.²³⁹ Tässä on hyvä huomauttaa, että kognitiivisella Kuukkanen tarkoittaa kriteereitä, jotka liittyvät tietoon ja tietämiseen. Eli kun

---

²³⁶ Kuukkanen 2015a, 118.

²³⁷ McAllister ajattelee, että maailma on radikaalisti polymorfinen eli maailma sisältää kaikki mahdolliset rakenteet. Se, että historiallisesta datasta poimitaan yksi rakenne ei siten tarkoita sitä, että vaihtoehtoiset rakenteet eivät olisi olemassa datassa. Tästä ei McAllisterin mukaan seuraa relativismia, koska kaikki rakenteet ovat objektiivisesti todellisia kaikille havainnoijille. McAllister 2010, 811.

²³⁸ Kuukkanen 2015a, 184.

²³⁹ Kuukkanen 2015a, 187.

kolligaatioiden keskinäistä paremmuutta arvioidaan kognitiivisin kriteerein, moraalisisilla ja esteettisillä kriteereillä ei tule olla painoarvoa, vaikka ne kognitiivisia kriteereitä ovatkin.²⁴⁰ Kognitiiviset kriteerit eivät myöskään tarkoita Kuukkasella episteemisiä arvoja, jotka hän määrittelee tiukemmin arviointiperusteiksi, joiden mukaan historiallista dataa tulisi käsitellä. Kuukkanen kirjoittaa:

“Cognitive criteria refers to all kinds of criteria that make a specific thesis *rationally persuasive as a knowledge claim* about the past and thus add to its total justification.”²⁴¹

Keskeistä kolligaatioiden todellisuuspuheen osalta on kuitenkin se, että koska menneisyydellä sinänsä ei ole rakennetta, ei ole yhtä etuoikeutettua menneisyyden konstituutiota. Niinpä kaikki historioitsijoiden konstruoimat rakenteet ovat yhtä todellisia, toki sillä edellytyksellä, että ne ovat oikeutettuja.

Although higher-order historiographical knowledge, synthesizing and colligatory theses are constructions, they can be seen as *real* if they have an appropriate justification and rational warrant.²⁴²

Kuukkasen mukaan skeptisismi ja epäily kolligaatioiden todellisuutta kohtaan nousee historiografian filosofian metatasolta, ei historiantutkimuksen käytännöstä käsin. Rationaalisesti perustellut menneisyyttä koskevat historiografiset teesit ovat todellisia suhteessa historialliseen todellisuuteen, vaikkakin niiden status objektiivisina entiteetteinä voidaan kyseenalaistaa filosofisesti.²⁴³ Mutta kuten jo esitin, todellisuuspuhe kolligaatioiden osalta ei lopulta ole kolligatiivisten oikeuttamisen kannalta merkityksellistä. Sillä, onko kolligaatio todellinen vai epätodellinen, ei ole varsinaisesti merkitystä. Tärkeintä on yksinkertaisesti vain se, että kolligatiivinen käsite on rationaalisesti oikeutettu.

---

²⁴⁰ Kuukkanen 2015a, 156.

²⁴¹ Kuukkanen 2017, 110.

²⁴² Kuukkanen 2015a, 199.

²⁴³ Kuukkanen 2015a, 199.

2.3. Universaali rationaalisuus mahdollistaa kolligaatioiden arvioinnin

Aiemmissa luvuissa olen esittänyt, kuinka Kuukkasen filosofia tarjoaa ajattelutavan, jossa kolligatiivisten käsitteiden kontrastiivinen alimääräytyneisyys, epätotuudellisuus ja subjektiivisuus eivät tee niistä suoralta kädeltä epäoikeutettuja. Kolligaatiot voidaan nimittäin oikeuttaa kolmella kognitiivisen oikeuttamisen ulottuvuudella: retorisella, episteemisellä ja diskursiivisella. Toisin sanoen, kun teksti ilmentää vakuuttavaa teesin puolesta järkeilyä; kun episteemiset arvot toteutuvat tekstissä esimerkillisellä tavalla; ja kun se on onnistunut argumentatiivinen interventio relevantissa argumentatiivisessa kontekstissa, on historiografisella tekstillä rationaalista perusteltavuutta, mikä antaa sille episteemistä auktoriteettia. Kun historiografinen teksti saavuttaa episteemisen auktoriteettiaseman, se voidaan nähdä oikeutettuna.²⁴⁴

Voidaan myös sanoa, että kolligaatio on oikeutettu, kun on rationaalisesti houkuttelevaa hyväksyä se.²⁴⁵ Tämä tulee ymmärrettäväksi, kun huomataan, että Kuukkasen mukaan oikeutus tai episteeminen auktoriteetti lepää rationaalisessa päätelmien tekemisessä itsessään.²⁴⁶ Tämä tarkoittaa, että kolligaatiolla on episteemistä auktoriteettia, kun siihen sitoutumista voidaan puolustaa ”perusteiden kysymisen ja antamisen pelissä”.²⁴⁷ Keskeistä on, että tällöin kolligaation, tai ylipäänsä historiallisen tulkinnan, oikeutus muodostuu diskursiivisessa käytännössä. Kuukkanen kirjoittaakin, että historioitsijan tehtävä on *vakuuttaa* muut hyväksymään hänen teesinsä. Vakuuttelu tai suostuttelu voi saada useanlaisia muotoja eksplisiittisestä järkeilystä, premisseistä johtopäätöksiin etenevästä päättelystä narratiiviseen tarinankerrontaan, vastustajien position hylkäämisestä esimerkkien käyttöön ja niin edelleen.²⁴⁸ Kun muut on *rationaalisesti* vakuutettu, voidaan kolligatiivista käsitettä pitää oikeutettuna.

Tällainen tapa ymmärtää kolligaatioiden oikeutuksen alkuperä herättää kuitenkin kysymyksiä: Jos episteeminen auktoriteettiasema saavutetaan vakuuttamalla muut,

---

²⁴⁴ Kuukkanen 2015a, 199.

²⁴⁵ Kuukkanen 2015a, 199.

²⁴⁶ Kuukkanen 2015a, 146.

²⁴⁷ Kuukkanen 2015a, 144-145.

²⁴⁸ Kuukkanen 2015a, 198. Luvussa 2.4. käsittelen kritiikkiä, jota Paul Roth ja Adam Bricker ovat esittäneet Kuukkasen käsityksistä vakuuttelusta epämuodollisena argumentointina.

onko historiatieteen yhteisö lopulta se, joka episteemisestä auktoriteettiasemasta määrää? Ajaudutaanko siis kommunitarismiin, yhteisön merkitystä historiallisen tiedon muodostuksessa korostavaan kantaan? Joudutaanko siten historiografiassa toisen asteen kognition muotojen osalta yhteisösuhteellisuuteen? Lisäksi, mikä takaa sen, että yhteisö hyväksyy teesit tai kolligaatiot juuri vakuuttelun rationaalisuuden vuoksi eikä esimerkiksi siksi, että se itse on jollain tapaa korruptoitunut tai yksinkertaisesti epäpätevä? Mitä Kuukkanen oikeastaan tarkoittaa rationaalisella vakuuttelulla? Seuraavaksi käsittelemme historiatieteen yhteisöön perustuvaa tiedon arviointia sekä sen ongelmallisuutta. Tämän jälkeen esitän, kuinka Kuukkanen välttää nämä ongelmat tukeutumalla *rationalisuuden* käsitteeseen yhteisötranssendenssin ja historiografisten argumenttien inter-yhteisöllisen validiteetin mahdollistajana.

Historiatieteen yhteisöön perustuva tiedon arviointi

Kuukkasen mukaan historioitsijan tavoitteena on siis *vakuuttaa* historioitsijoiden yhteisö oman tulkintansa oikeutuksesta. Siten historiatieteen yhteisön merkitys historiallisen tiedon arviointiprosessissa on huomattava. Joidenkin historiografian filosofien mukaan juuri tiedeyhteisö on historiallisen tiedon takaaja ja sen indikaattori. Näitä yhteisön merkitystä historiallisen tiedon muodostuksessa korostavia filosofeja kutsutaan kommunitaristeiksi. Nojaaminen yhteisöön johtaa kahteen perusongelmaan: tiedon yhteisösuhteellistumiseen ja vaaraan, että konsensus onkin saavutettu erheellisesti, jolloin tiedon statuksesta voi nauttia virheellinen uskomus.

Kommunitaristit jakaantuvat kahteen ryhmään: niihin, jotka haluavat soveltaa epistemologisia standardeja, ja niihin, jotka eivät halua (postmodernistit)²⁴⁹. Epistemologisia arviointiperusteita toivottavina pitävät kommunitaristit ajattelevat, että

---

²⁴⁹ Radikaalein postmodernismin muoto sitoutuu individualistiseen subjektivismiin, jossa historiografian tulkintoja arvioidaan vain sen perusteella, miten ne palvelevat yksittäisen henkilön intressejä. Postmodernismiin kuuluu myös lievempiä kantoja, jotka mahdollistavat jonkinlaiset historiantulkintojen rationaaliset arviointiperusteet, kuten esteettiset ja moraaliset periaatteet. Esimerkiksi Rortyn mukaan yhteisöllinen keskustelu on se perimmäinen konteksti, joka määrittelee tiedon ja jonka sisällä tietoa on arvioitava. Kuukkanen 2015a, 188. On hyvä muistaa, että postmoderni terminä on monimerkityksellinen. Useita varsin erilaisia filosofisia kantoja kannattavia ajattelijoita on kutsuttu ajan saatossa postmodernisteiksi.

epistemologisia normeja on, mutta niitä voidaan soveltaa vain yhteisön sisällä. Esimerkiksi Tucker sitoutuu yhteisöön perustuvaan episteemiseen arviontiin historiografiassa.²⁵⁰ Tucker kirjoittaa, että jos ryhmä, jossa vallitsee konsensus jostain uskomuksesta, on pakottamisesta vapaa, ainutlaatuisen heterogeeninen ja riittävän suuri, konsensusta voidaan pitää luotettavan tiedon indikaattorina.²⁵¹ Tällainen tiedon liittäminen saavutettuun konsensukseen on kuitenkin ongelmallinen.

Ensiksikin, jos historiantutkijoiden yhteisö on se mittapuu, joka määrää historiallisen tiedon paikkansapitävyyden, eivätkä objektiiviset ihmisistä riippumattomat periaatteet, ajaututaan historiallisen tiedon yhteisösuhteellisuuteen. Tällöin historiantutkimus ei voi tuottaa universaalisti oikeutettuja historiantulkintoja. Kommunitaristit vaikuttavat tyytyvän tiedon yhteisösuhteellisuuteen. Toinen kommunitaristisen historiantulkintojen arvioinnin ongelma on se, että yhteisö voi epäilemättä erehtyä. Näinhän kävi muinaisille astronomeille, jotka pitivät porukalla maata maailmankaikkeuden keskipisteenä. Näyttää siis siltä, että kommunitaristeja seuraamalla virheellisestä uskomuksesta voi tulla tietoa, mikä ei voi olla hyväksyttävää.

Kommunitaristeilla on toki antaa vastauksia esittämiini ongelmiin. Yhteisösuhteellisuus heille ei vaikuta olevan ongelma, joten siihen heidän ei tarvitse vastata. Mitä tulee vaaraan, että virheelliset tulkinnat saavat tiedon statuksen, Tucker linjaa, että ainoa konsensus, joka merkitsee, on konsensus, joka perustuu hyviin sääntöihin ja ammattimaiseen menettelytapaan.²⁵² Voidaan kuitenkin kysyä, mitä nämä hyvät säännöt ja menettelytavat tarkalleen ottaen ovat? Ja ennen kaikkea: millä perustein me voimme arvostella toisen yhteisön sääntöjä ja menettelytapoja? Onko siis olemassa universaaleja periaatteita, joilla konsensuksen saavuttamiseen tulee saapua? Jos on, onko konsensuksella itsellään enää mitään arvoa?

Tucker kirjoittaa, että jos konsensus tarkoittaa habermasilaista ideaalia konsensusta, joka on saavutettu ideaalissa olosuhteissa; olosuhteissa, jotka mahdollistavat rajoittamattoman rationaalisen harkinnan prosessin, konsensus palautuu

---

²⁵⁰ Kuukkanen 2015a, 188-189.

²⁵¹ Tucker 2004, 28.

²⁵² Tucker nostaa esiin sen, kuinka ammattihistorioitsijat saavuttivat Natsi-Saksassa konsensuksen, joka oli selkeästi virheellinen. Niinpä miten tahansa saavutettu konsensus ei voi kelvata. Tucker 2004, 26.

häiritsemättömän rationaalisuuden lopputulemaksi.²⁵³ Tällöin konsensuksen arvo sinällään näyttää kuitenkin olevan mitätön. Mielestäni on kyllä oikein sanoa, että rationaalisin kriteerein historiantulkintoja arvioivien historioitsijoiden konsensus on merkki siitä, että tulkinta on oikeutettu. Historioitsijoiden konsensus sinällään ei kuitenkaan tee tulkinnasta oikeutettua, vaan tulkinnan rationaaliset ominaisuudet. Muiden historioitsijoiden *vakuuttaminen* tavoitteena historiografiassa edellyttää, että heidät määritellään ennen kaikkea *rationaalisiksi* historiografian tuotteita arvioiviksi ammattilaisiksi. Vain tällöin konsensuksella on mitään merkittävyyttä. Tällainen käsitys tuleekin jo lähelle Kuukkasen näkemystä historiografiasta rationaalisena käytäntönä.

Universaali rationaalisuus mahdollistaa tiedon yhteisötranssendenssin

Kuukkasen mukaan historiografian käytännöt voivat olla yhteisötranssendenteja ja saada siten inter-yhteisöllistä validiteettia. Mutta miten tämä on mahdollista? Realistien on helppo vastata tähän ongelmaan: kaikilla tosilla propositioilla, narratiiveilla ja historiografisilla teeseillä on universaalia episteemistä auktoriteettia kaikissa yhteisöissä (absoluuttisen) totuuden vuoksi (totuus korrespondenssina). Konstruktivistille totuus ei kuitenkaan voi olla episteemisen auktoriteetin lähde kolligatiivisten käsitteiden osalta. Yksi Kuukkasen keskeinen ajatus on, että historiografia on rationaalisten, argumentoitavien, puhetekojen tekemistä. Koska hyvin suoritettut puheteot ovat rationaalisesti vakuuttavia, ja koska historiografia pohjimmiltaan on rationaalista toimintaa, *rationaalisuus itsessään* tarjoaa mahdollisuuden yhteisötranssendenssiin ja historiografisten argumenttien inter-yhteisölliseen validiteettiin.²⁵⁴ Mutta mitä rationaalisuus tässä tarkoittaa?

Kuukkasen mukaan rationaalisuus on tieteellisen historiografian keskeisin käsite. Rationaalisuutta voi olla kahta eri muotoa: instrumentaalista ja kategorista. Instrumentaalisen rationaalisuuden mukaan rationaalisuus on suhteellista päämääriin: teko on rationaalinen, jos se on tehokas tietyn päämäärän saavuttamisessa. Kategorinen

²⁵³ Tucker 2004, 26. Jürgen Habermasin totuuden konsensussteorian mukaan totuus on tutkijayhteisön mielipiteen ideaalinen raja-arvo. Kommunikaatioyhteisö, joka on ideaalinen ja siten ”herruudesta vapaa”, päättyy keskustelun lopputuloksena yksimielisyyteen, joka määrittelee totuuden. Niiniluoto, 2002, 149.

²⁵⁴ Kuukkanen 2015a, 191-192.

rationaalisuus taas tarkoittaa, että on olemassa rationaalisuutta sinänsä, rationaalisuutta sellaisenaan ilman suhdetta mihinkään päämäärään. Kategorinen rationaalisuus on sellaista, jota instrumentaalisen rationaalisuudenkin on edellytettävä. Kuukkanen nostaa esille Recherin tulkinnan rationaalisuudesta, jonka mukaan rationaalisuuden periaate on universaali, mutta sen soveltaminen on silti aina tilannekohtaista: vaikka ongelman rationaalinen ratkaiseminen riippuu tilanteesta, rationaalisuus on silti universaalina siinä mielessä, että jokainen toimisi rationaalisesti valitessaan saman ratkaisun samassa tilanteessa. Kuukkanen kuitenkin eroaa Recherista tämän redusoidessa rationaalisuuden lopulta instrumentaaliseksi – Kuukkanen mielestä rationaalisuus on kategorista.²⁵⁵

Kuukkanen näkemys on, että rationaalisesti vakuuttavalla argumentilla on voimaa tiettyjen sisäisten rationaalisten piirteiden vuoksi, joita voidaan parhaiten tutkia ja esimerkillistä logiikan ja argumentaatioteorian avulla. Näitä piirteitä ovat perustavanlaatuiset *kognitiiviset arvot*: johdonmukaisuus, koherenssi, yksinkertaisuus, ja niin edelleen, sekä *päätelyn muodot*, joista deduktio on vain yksi esimerkki. Tavallisesti argumentti koetaan vakuuttavaksi ja niin muodoin helpoksi hyväksyä, kun se on vapaa ristiriitaisuuksista ja etenee askel askeleelta perusteltuun johtopäätökseen. Jotta järjelyn vakuuttavuus katoaa, siitä on löydettävä virheitä, kuten siihen sisältyvä ristiriita tai perustelematon hyppy perusteluketjussa. Kuukkanen puhuu rationaalisuuden perustavanlaatuisiin periaatteisiin perustuvasta ”rationaalisesta voimasta”, joka on psykologisesti erittäin merkityksellistä, ja joka ei palaudu pelkkään instrumentaaliseen rationaalisuuteen.²⁵⁶ Koska rationaalisesti voimallinen argumentointi on erittäin vakuuttavaa, historioitsijan kannattaa pyrkiä tekemään argumentoinnistaan sellaista. Kuukkanen mielestäni aivan oikein huomauttaa, että lukiessaan tieteellistä historiografiaa ihmiset yleisesti odottavat ja arvostavat rationaalista argumentointia, eivätkä tyydy pelkkään ”propagandaan, temppeihin ja uhkakuviiin”²⁵⁷. Lisäksi historiantutkijat, erotuksena maallikoista, voidaan nähdä

---

²⁵⁵ Kuukkanen 2015a, 192-193.

²⁵⁶ Kuukkanen 2015a, 193.

²⁵⁷ Kuukkanen 2015a, 193.

erityisellä tavalla rationaalisuutta arvostavina, jolloin heidän vakuuttamisensa vaatii välttämättä rationaalista argumentointia.

Kuukkanen mukaan rationaalisuuden perustavanlaatuisen *periaatteet*, ja niiden *kyky vakuuttaa*, voidaan nähdä universaaleina ja eri aikoina sekä eri paikoissa jaettuina. Hän väittää näin siitä huolimatta, että tiedostaa rationaalisuuden tilannekohtaisuuden ja historiallisen kontekstiherkkyden. Rationaalisuuden tilannekohtaisuus tarkoittaa, että jonkun toisen, jonka olosuhteet ja siten päätökset ovat erilaisia, päätösten rationaalisuutta voidaan arvostaa: vaikka minä itse en usko enkä arvosta näitä asioita, voin nähdä, että on järkeenkäypää, että jonkun toisen agentin olosuhteissa näihin asioihin uskoo ja niitä arvostaa. Rationaalisuus on siis historiallisesti kontekstiherkkä. Täysin rationaaliset ihmiset ovat *oikeutetusti* saapuneet radikaalisti erilaisiin tulkintoihin, koska he ovat toimineet erilaisissa olosuhteissa. Esimerkiksi maan pitäminen maailmankaikkeuden keskipisteenä on voinut olla täysin rationaalinen uskomus. Kuukkanen näkee universaalina rationaalisuuden ansiona sen, että se ei johda menneisyyden agenttien motiivien ja järkeilyn osalta epäherkkyyteen, sekä ”rationaalisuuden presentistiseen imperialismiin”. Keskeinen ajatus on, että rationaalisuuden perustavat *periaatteet* ja niiden vakuuttamiskyky voidaan nähdä universaaleina, vaikka kaikki *argumentit* rationaalisuudesta huolimatta eivät ole universaalisen rationaalisesti vakuuttavia.²⁵⁸ Ajatuksensa rationaalisuuden periaatteiden universaalista luonteesta historiografiassa Kuukkanen tiivistää seuraavasti:

While it may be impossible to find an ideally rationally persuasive historical argument, the operative *principles* in the background are universal and shared at least among scholarly historians who, almost without exception, wish to produce consistent, coherent and well-exemplifying accounts. Their rates of success naturally vary significantly.²⁵⁹

---

²⁵⁸ Kuukkanen 2015a, 193-194. Jotkut historiografiset argumentit eivät siis voi olla universaalisen rationaalisesti pakottavia. Tämä kuitenkin johtuu vain siitä, että taustaolettamukset ja historiografian diskurssin tila ovat niin erilaisia eri aikoina ja eri paikoissa. Kuukkanen 2015a, 194.

²⁵⁹ Kuukkanen 2015a, 194. Oma kursivointi.

Kuukkasen mukaan rationaalisuuden käsitettä ei voida perinpohjaisesti määritellä, mutta sillä on kuitenkin rajat: millaista tahansa käytäntöä ei voida ymmärtää rationaalisenä tai kutsua rationaaliseksi. Rajat rationaalisuudella on sen kategorisen luonteen vuoksi. Tämä tarkoittaa, että rationaalisuuden käsite on universaali siinä mielessä, että se asettaa rajat, joiden ulkopuolella ei voida enää puhua rationaalisuudesta. Rationaalisuus on siten tavallaan tieteellisen historiografian transsendentaalinen raja. Se on sitoumus ja valinta, joka on tehtävä ollakseen historioitsija tieteellisessä mielessä. Kuukkasen mukaan tieteellistä historiografiaa ohjaa pohjimmiltaan, tosin ei determinoi, ”rationaalisuuden säännöt, evidenssin kunnioitus ja argumentoinnin henki.” Kukaan ei kuitenkaan ole pakotettu kuulumaan tällaiseen yhteisöön ja osallistumaan tieteellisen historiografian diskurssiin. Mahdollisuutena on myös valita tieteellisestä yhteisöstä ulkona pysyminen tai siitä ulos astuminen ja kuuluminen johonkin toiseen elämän muotoon.²⁶⁰

Tätä taustaa vasten tulee ymmärrettäväksi se, että vaikka historioitsijoiden päämäärä on *vakuuttaa* tai *suostutella* kollegansa omien tulkintojensa kannalle, vakuuttelun tai suostuttelun muodot eivät voi olla millaisia tahansa. Kuukkasen mukaan irrationaalisten ja ei-rationaalisten tekniikoiden käyttö lukijoidensa vakuuttamiseksi on hyödytöntä kahdesta syystä. Ensiksikin ”suostutella kollegat” on päämääränä liian abstrakti ja hämärä, jotta se tarjoisi työkaluja ja ohjeita sille, miten päämäärä voidaan saavuttaa. Mitä tarkalleen historioitsijan pitäisi tehdä, jos päämäärä on suostutella muut ilman, että annetaan mitään lisäinformaatiota yleisöstä tai substanssista? Tässä Kuukkasen ajatus on, että keinot-päämäärä lähestymistapa ei ole riittävä vangitsemaan historiografista rationaalisuutta. Toiseksi, tieteellisen historiografian lukijat odottavat ja arvostavat rationaalista argumentointia. Rationaalisesta argumentoinnista vapaa historiankirjoitus ei yksinkertaisesti kelpaa.²⁶¹

Nykyisenlainen tieteellinen historioitsijoiden yhteisö on niin heterogeeninen, että sen kaikkia jäseniä yhdistää ehkä pelkästään vain se, että historiografialta vaaditaan rationaalisuutta. Niinpä on järkeenkäypää, että rationaalinen argumentointi on ainoa toimiva suostuttelun muoto tässä yhteisössä. Lisäksi, kuten yllä tuli jo esille,

---

²⁶⁰ Kuukkanen 2015a, 194-196.

²⁶¹ Kuukkanen 2015a, 193.

rationaalisuuden perustaviin periaatteisiin pohjautuva ”rationaalinen voima” on psykologisesti vaikuttavaa. Ihminen jo luontaisesti vakuuttuu rationaalisesta argumentoinnista. Historioitsijoiden pitäisi olla vieläpä *rationaalisia* ihmisiä, ainakin ammattinsa parissa. Niinpä on uskottavaa, että historiatieteen yhteisö vakuutuessaan tietyn tulkinnan tai kolligaation oikeutuksesta, on vakuutettu juuri rationaalisesti. Toki ihmisiä voidaan vakuuttaa, ja koko ajan vakuutetaankin, irrationaalisilla ja ei-rationaalisilla suostuttelun keinoilla. Tällöin ei kuitenkaan olla osana tieteellistä yhteisöä – tai ainakaan ei pitäisi olla. Mikäli irrationaaliset ja ei-rationaaliset vakuuttelut menevät läpi historiantutkijoiden yhteisössä, on se merkki yhteisön korruptoituneisuudesta tai epäpätevyydestä. Tällöin yhteisöä ei kuitenkaan voida enää kutsua *tieteelliseksi*.

Kolligaatioiden subjektiivisuutta käsitellessäni toin esille ajatuksen, että väite on oikeutettu, kun se on objektiivinen intersubjektiivisesti ymmärrettynä. Toisin sanoen silloin, kun se on puolueeton ja persoonaton – pätevä kaikille. Kuukkanen samastaa tällaisen episteemisen objektiivisuuden rationaaliseen soveliaisuuteen, ja kirjoittaa, että se tarjoaa tiedeyhteisölle ideaalin, jota kohti pyrkiä. Tällä hän tarkoittaa, että vaikka historiantulkinnossa ja siten myös kolligatiivisissa käsitteissä vääjäämättä on mukana subjektiivista ainesta, voivat ne rationaalisten ominaisuuksiensa vuoksi silti olla yleisesti vakuuttavia.²⁶² Tämä on myös Kuukkasen keskeinen teesi:

An account that owes to subject-side can ideally be generally persuasive and compelling due to its rational features. In this sense, the presentation of historiography should aim at producing something that transcends, in its rational persuasiveness the contributions of any individual or any community.²⁶³

Historioitsijan tavoitteena pitäisi siis olla, että mahdollisimman monen ihmisen mahdollisimman useassa paikassa pitäisi nähdä väitteen tai tulkinnan mieli ja vakuuttavuus. Historiografisen teesin tulisi siis olla mahdollisimman monen mielestä rationaalisesti houkutteleva hyväksyä. Kuukkasen mukaan tämä tavoite on pohjimmiltaan mahdollinen siksi, että ihmisillä on hallussaan kyky rationaalisuuteen.²⁶⁴

---

²⁶² Kuukkanen 2015a, 196-197.

²⁶³ Kuukkanen 2015a, 197.

²⁶⁴ Kuukkanen 2015a, 200.

Siten historian esitys rationaalisesti vakuuttavana voi ylittää yhteisöjen rajat. Universaali rationaalisuus näyttää näin tarjoavan Kuukkaselle sen, mihin totuuden käsite ja representationalismi eivät pystyneet: mahdollisuuden arvioida toisen asteen historiallisen tiedon oikeutusta yli yhteisöjen rajojen. Näin Kuukkasen jälkinarrativistinen historiografian filosofia tarjoaa viitekehyksen, jossa kolligatiiviset käsitteet voidaan nähdä oikeutettuina myös konstruktivistisesta näkökulmasta.

Keskeistä on kuitenkin huomata, että kolligaatioiden oikeuttaminen tarkoittaa tässä lähinnä sitä, että niiden avulla ajattelemisen ja niiden muotoileminen osoitetaan sallituksi historiatieteessä. Kyse on kolligaatioiden rationaalisen arvioinnin mahdollisuudesta johtuvasta käytön oikeuttamisesta. Konstruktivistisessä viitekehyksessä yksittäinen kolligaatio ei voi olla perinteisen epistemologian mukaisesti oikeutettu, koska se ei voi olla tosi. Niinpä yksittäisiä kolligaatioita ei voida oikeuttaa episteemisesti millään absoluuttisella tavalla. Niiden oikeutuksen aste voidaan kuitenkin määrittää, koska rationaalisuus tarjoaa mahdollisuuden niiden tiedolliselle arvioinnille. Käsittäakseni tämän vuoksi, koska kolligaatiot eivät voi olla perinteisen epistemologian puitteissa episteemisesti oikeutettuja, Kuukkanen puhuukin mieluummin kolligaatioiden episteemisestä auktoriteettiasemasta kuin niiden episteemisestä oikeutuksesta.

Tärkeää on myös huomioida, että kolligaation saavuttama episteeminen auktoriteettiasema ei tarkoita, että se olisi tietoa sanan klassisessa merkityksessä. Kuukkanen kuitenkin kutsuu kolligatiivisia käsitteitä tiedoksi²⁶⁵. Kuukkanen on kieltänyt kolligaatioilta totuudellisuuden, mutta vaikuttaa silti olevan vastahankainen luopumaan niiden tiedollisesta statuksesta. Tämä vaikuttaa ristiriitaiselta, koska tieto on perinteisesti yhdistetty väitteen totuuteen. Tästä kuitenkin lisää seuraavassa alaluvussa, jossa käsittelen Postnarrativismin käsitteellistä maastoa kohtaan kohdistettua kritiikkiä.

---

²⁶⁵ "...type of historical knowledge is colligatory – knowledge which..." Kuukkanen 2015a, 97.

2.4. Kritiikki: Postnarrativismin ongelmakohdat

Kuukkasen postnarrativismi on saanut osakseen iloisen tervehdyksen²⁶⁶ ohella myös kielteisiä äänenpainoja. Tässä ei kuitenkaan ole tarpeen käydä läpi kaikkea Kuukkasen filosofiaa ja hänen muita filosofeja koskevia tulkintojansa vastaan esitettyä kritiikkiä. Niinpä en esimerkiksi käsittele kritiikkiä, joka koskee Kuukkasen käsitystä holismista²⁶⁷. Tutkielmani kannalta oleellista Kuukkasen postnarrativismin ympärillä käydyssä keskustelussa ovat huomiot, jotka koskevat Kuukkasen kirjoituksia rationaalisuudesta, tiedosta, oikeuttamisesta ilman totuuden käsitettä, representationalismin hylkäämisestä sekä epämuodollisesta argumentoinnista.

Oikeuttaminen ilman totuuden käsitettä

Kuukkasen mukaan kolligatiiviset käsitteet ja niitä sisältävät väitteet eivät voi olla tosia, koska niillä ei ole viittaushohteita, todeksi-tekeviä entiteettejä, menneisyydessä.²⁶⁸ Tästä syystä Kuukkanen ehdottaa, että historiografisia teesejä tulee arvioida ilman totuuden käsitettä²⁶⁹. Hän tarjoaakin kolligaatioiden ja kolligaatioita sisältävien historiografisten teesien arviointia varten totuudesta riisuttua oikeuttamisen käsitettä. Tällöin siis oikeutettu teesi ei tarkoita, että teesi olisi tosi, tai että ei-oikeutettu olisi epätosi. Adam Brickerin mukaan tästä seuraa kuitenkin ongelmia. Ensiksikin Kuukkasen ehdotus johtaa ongelmiin tiedon faktisuuden kanssa. Toiseksi ei ole selvää, mitä tarkoittaa, että väite, joka ei voi olla tosi eikä epätosi, voi silti olla oikeutettu.²⁷⁰

Bricker kirjoittaa, kuinka tiedon faktisuus tarkoittaa, että tieto edellyttää totuutta korrespondenssin merkityksessä. *Propositio p* on tietoa vain, jos *p* on totta. Täten, mikäli ajatellaan, että kolligatiivisia käsitteitä sisältävät väitteet eivät voi olla totta, niitä ei voida laskea tiedoksi. Koska Kuukkanen ei eksplisiittisesti määrittele tiedon käsitettä, on Brickerin mukaan ainoa mielekäs vaihtoehto olettaa, että Kuukkanen tarkoittaa

---

²⁶⁶ Fay 2017. Zeleňák 2017.

²⁶⁷ Katso Fairbrother 2017.

²⁶⁸ Kuukkanen 2015a, 132-133.

²⁶⁹ Kuukkanen 2015b, 236.

²⁷⁰ Bricker 2019, 1.

tiedolla samaa kuin epistemologit perinteisesti: tieto on jotain, joka edellyttää totuutta korrespondenssin merkityksessä.²⁷¹ Näin tiedon faktisuus muodostaa Brickerin mukaan perustavanlaatuisen ongelman Kuukkasen projektille: kolligaation pitäminen jonakin, joka ei voi olla totta eikä epätotta, sekä kolligaation pitäminen historiografisena tietona ovat toisensa poissulkevia näkemyksiä.²⁷² Näin Kuukkanen näyttää joutuvan ristiriitaan.

Brickerin epäjohdonmukaisuussyite perustuu tulkintaan, jonka mukaan Kuukkanen pitää historiografiaa käytäntönä, jossa tuotetaan tietoa.²⁷³ Tässä hän on oikeassa. Kuukkanen itse kirjoittaa: "the most relevant and interesting type of historical knowledge is colligatory – knowledge which..."²⁷⁴ Kuukkanen siis kirjoittaa historiallisesta tiedosta viitatessaan toisen asteen kognition muotoihin, mutta en usko, että hän tarkoittaa silloin tietoa tiedon klassisen määritelmän merkityksessä (tieto on hyvin perusteltu *tosí* uskomus). Brickerin kritiikki on kuitenkin aiheellista. Vähimmillään se osoittaa Kuukkasen laiminlyöneen keskeisen käsitteen (historiallinen tieto) määrittelyn. Suurimmillaan se osoittaa, että Kuukkasen on joko irtauduttava näkemyksestä, että kolligaatiot ovat totuuden ja epätotuuden ulottumattomissa, tai myönnettävä, että kolligaatiot eivät ole tietoa. Tiedon statuksen riistäminen toisen asteen tietoväitteiltä ei kuitenkaan välttämättä, mikäli kykenee irtaantumaan perinteisen epistemologian kaksijakoisuuden painolastista, tarkoita, että väitteet olisivat vailla tieteellistä mielekkyyttä saatikka rationaalista perusteltavuutta. Kuukkanenhan tahtoo ymmärtää oikeutuksen totuudesta riippumattomana ominaisuutena.

Brickerin mukaan ajatus epistemologisesta oikeuttamisesta, joka ei edellytä totuuden käsitettä, on kuitenkin erittäin outo.²⁷⁵ Koska epistemologisena käsitteenä oikeuttaminen on kiinteästi kietoutunut totuuden käsitteeseen, on Brickerin mielestä vaikea ymmärtää, mitä Kuukkasen kolligatiivisten käsitteiden oikeuttaminen edes tarkoittaa:

---

²⁷¹ Bricker 2019, 8.

²⁷² Bricker 2019, 8.

²⁷³ Bricker 2019, 7.

²⁷⁴ Kuukkanen 2015a, 97.

²⁷⁵ Bricker 2019, 9.

The epistemological concept of justification is so wrapped up with the concept of truth, so embedded within a framework devoid of truth-value gaps, it's not at all clear what it even means for a neither-true-nor-false claim to be justified.²⁷⁶

Ensiksikin, Bricker kirjoittaa, tavallisesti episteemisellä oikeuttamisella pyritään totuuteen. Kun väitettä oikeutetaan, tavoitteena on osoittaa, että se on totta. Tämä ei toki tarkoita, että oikeuttamisesta seuraisi väitteen totuus. Toiseksi Bricker huomauttaa, että epistemologiassa oikeutus tavallisesti ymmärretään uskomuksen ominaisuutena, ja että myös Kuukkanen vihjaa ajattelevansa ainakin jossain määrin näin. Näin ollen, ymmärtämällä oikeutuksen tavalliseen tapaan, kolligatiivisen väitteen oikeutuksesta seuraa, että kolligatiivisen väitteen totuus on oikeutettu. Ajatus tiivistyy seuraavasti: "Väite p on oikeutettu", tarkoittaa samaa kuin, että "on totta, että väite p on oikeutettu." Kuukkanen hyväksyy näistä vain ensimmäisen muotoilun. Keskeistä on siis se, että kun oikeutus ymmärretään tavanomaisesti, on epäselvää mitä tarkoittaa, että väite, joka ei voi olla tosi eikä epätosi, on oikeutettu.²⁷⁷

Kuukkasen tapa ymmärtää oikeuttamisen käsite vaikuttaa siis olevan niin epätavallinen, että on kyseenalaista, onko se enää sovelias. Jos oikeuttaminen riisutaan kaikesta yhteydestä totuuteen, puhutaan jo niin oudosta asiasta perinteisen epistemologian näkökulmasta, että sen nimittäminen oikeuttamiseksi voi venyttää oikeutuksen käsitettä liikaa.²⁷⁸ Kuukkasella on nähdäkseni kuitenkin hyviä perusteita radikaalille pesäerolleen. Vaikka kolligaatiot ja syntetisoivat teesit eivät voi olla tosia, koska niiltä puuttuu viittauskohde, olisi väärin hylätä niiden episteemisen arvioinnin mahdollisuus kokonaan. Tällöinhän vajottaisiin postmodernistiseen "kaikki kelpaa" asenteeseen. Sitä paitsi monet kolligatiiviset teesit vaikuttavat historiografian käytännön tasolla olevan

---

²⁷⁶ Bricker 2019, 9

²⁷⁷ Bricker 2019, 9-11.

²⁷⁸ Kuukkanen itsekin tiedostaa oman oikeuttamisensa omituisuuden. Kuukkanen 2015a, 144. Kuukkasen tapa kutsua perustellusti väitettyä kolligaatiota episteemisessä auktoriteettiasemassa olevaksi eikä episteemisesti oikeutetuksi, voidaankin lukea juuri tästä epätavallisuudesta johtuvaksi käsitteelliseksi varovaisuudeksi.

hyviä ja oikeutettuja historiallisten ilmiöiden syntetisointeja, joten niiden kelpoisuutta tulee voida arvioida muilla tavoin kuin totuuden käsitteen avulla²⁷⁹.

Keskeinen ajatus on, että Kuukkasen mukaan kolligaatioita ja niitä sisältäviä väitteitä voidaan arvioida niiden rationaalisen perusteltavuuden *asteen* mukaan.²⁸⁰ Mitä rationaalisesti perustellumpi väite on, sitä oikeutetumpi se on. Kuukkasen tapa käyttää oikeuttamisen käsitettä on näin vapaa perinteisen epistemologian kaksiarvoisuudesta: kolligatiivisten ilmausten oikeutus voidaan ymmärtää liukuvana määreenä eikä absoluuttisena arvostelmana. Jos ei kuitenkaan ole valmis hylkäämään perinteisen epistemologian tapaa liittää oikeuttaminen totuuteen, vaikuttaa Kuukkasen selonteko varmasti kyseenalaiselta, jopa täysin mielettömältä. Kuitenkin historiografian ollessa kyseessä, on Kuukkasen liukuva oikeuttamisen käsite mielestäni perusteltu. Tieteenalakohtaisia arviointiperusteita tarvitaan, ja Kuukkasen ehdotus pyrkii täyttämään tämän tarpeen historiatieteessä. Tuskin se on lopullinen vastaus kaikkiin historiografiaa vaivaaviin episteemisen arvioinnin ongelmiin, mutta mielestäni hyvän lähtökohdan lisäselvityksille se antaa.

Totuus

Brickerin kritiikin ydin kohdistuu Kuukkasen tapaan ymmärtää kolligaatiot ja niitä sisältävät väitteet totuuden ulottumattomissa olevina asioina. Siksi hän ehdottaakin luopumista sellaisesta näkemyksestä:

The solution to this problem... is incredibly simple: drop gappy colligation²⁸¹. These ostensibly neither-true-nor-false claims cause far more trouble than they are worth, rendering otherwise helpful evaluative standards largely useless.²⁸²

Brickerin mielestä oletuksessa, että yksinkertaiset kolligatiivisia käsitteitä sisältävät väitteet eivät voi olla tosia eivätkä epätosia, on jotain pahasti pielessä. Väite ”Kylmä sota

---

²⁷⁹ Kuukkanen 2019, 4.

²⁸⁰ Kuukkanen 2019, 4.

²⁸¹ ”Cappy colligationilla” Bricker tarkoittaa Kuukkasen tapaa ymmärtää kolligaatiot totuusarvottomina.

²⁸² Bricker 2019, 15.

loppui nopeasti ja yllättäen vuonna 1991”, on Brickerin mielestä epäilemättä tosi väite, vaikka se Kuukkasen mukaan ei voi sitä olla. Avainasia Brickerin tarjoamassa vastineessa on, että meidän ei ole välttämätöntä ymmärtää totuuden korrespondenssiteoriaa Kuukkasen tavoin totuuden-tekijöiden ja totuuden-kantajien kautta. Kaikilla totuuksilla ei Brickerin mukaan ole todeksi-tekeviä entiteettejä. Miksi siis historiografiset totuudet vaatisivat todeksi-tekeviä entiteettejä?²⁸³

Brickerin mielestä parempi versio postnarrativismista olisi sellainen, joka säilyttää Kuukkasen muotoileman viitekehysten historiografisten teesien arvioinnille, mutta korvaa Kuukkasen näkemyksen kolligaatiosta kaksiarvoisella kolligaatiolla. Tällöin siis kolligaatio olisi aina tosi tai epätosi. Tällainen teoria voisi Brickerin mukaan toimia, koska kaikki postnarrativismin keskeiset elementit tulevat helpoimmin ymmärrettäviksi suhteessa totuuteen. Erityisen selkeää tämä on Kuukkasen käyttämien epistemologisten käsitteiden osalta: *tieto* edellyttää totuutta, ja *oikeuttaminen* on totuutta edistävää.²⁸⁴ Brickerin kritiikki kohdistuu näin Kuukkasen käsitteelliseen kenttään ei arvioinnin mahdollisuuden sinänsä.

Rationaalisuus

Kun Kuukkaselta kysytään, mikä lopulta tekee väitteestä rationaalisesti perustellun, hän ei pragmatistina Paul Rothin, yhdysvaltalaisen historianfilosofin, mielestä voi vedota ”logiikan jumaliin.”²⁸⁵ Miten Kuukkasen mukaan sitten väitteen ”asiaankuuluvuus” oikein voidaan todeta? Eli milloin väite on rationaalisesti perusteltu tai oikeutettu? Kuukkanen kirjoittaa, että väittäminen on normatiivista sosiaalista käytäntöä, joka auktorisoi tietynlaisia päätelmiä sekä tekee väittäjän velvolliseksi antamaan väitteellensä perusteluja. Kun joku onnistuu tekemään asiaankuuluvia päätelmiä, siis muita väitteitä, pääväitteensä tueksi, hänen voidaan katsoa olevan oikeutettu väittämään väitteensä, tai hänellä voidaan sanoa olevan *asiaankuuluvaa auktoriteettia* väittämälleen. Auktoriteettia tai perusteltavuutta tässä sosiaalisessa käytännössä eli

---

²⁸³ Bricker 2019, 16-17.

²⁸⁴ Bricker 2019, 18.

²⁸⁵ Roth 2016, 279.

”perusteiden kysymisen ja antamisen pelissä” antaa onnistunut väittävien johtopäätösten tarjoaminen.²⁸⁶ Lyhyesti: onnistunut väittävien päätelmien tarjoaminen luo väitteelle episteemistä auktoriteettia, jonka myötä se on rationaalisesti oikeutettu.

Rothin mukaan asiaankuuluva auktoriteetti rationaalisena oikeuttamisena ei kuitenkaan selitä mitään, koska alun perin piti selittää, mitä rationaalinen oikeuttaminen tarkoittaa. Roth siis väittää, että Kuukkanen järkeily kiertää kehää. Kuukkanen viittaukset Sellarsiin ja Brandoniin eivät Rothin mielestä auta, koska nojaaminen heihin johtaa vain siihen, että: “what counts as rational will be decided by what one’s interlocutors let pass.”²⁸⁷ Rationaalisuus näyttäisi siis tyypistyvän Kuukkanen selonteossa rationaalisuudeksi pienellä r:llä kirjoitettuna, eli rationaalisuudeksi, jonka luonne määrittyy aina käytännössä, tilannekohtaisesti kunkin ryhmän toiminnan tuloksena.

Roth kirjoittaa, että Kuukkanen haluaa kuitenkin ajatella, että rationaalisuus isolla R:llä kirjoitettuna, universaalisti ymmärrettynä, ”rationality itself”, tarjoaa mahdollisuuden historiografisten argumenttien yhteisötranssendenssiin ja yliyhteisölliseen validiteettiin.²⁸⁸ Tällöin hän kuitenkin Rothin mukaan ajautuu ristiriitaan aiemman pragmaattisen rationaalisuuden luonnehdintansa kanssa: Yhtäältä rationaalisuus pienellä r:llä sumentaa kaikki ne erottelut, joita Kuukkanen haluaa tehdä historiografisen käytännön epistemologisen, retorisen ja diskursiivisen ulottuvuuksien välille, sekä vastustaa universalististen väitteiden mahdollisuutta. Toisaalta Rationaalisuus isolla R:llä ei yksinkertaisesti sovi yhteen Kuukkanen oman historiografiaa koskevan luonnehdintansa kanssa, jossa se nähdään ”epämuodollisena” argumenttina, ”mitä se sitten ikinä tarkoittaakaan”.²⁸⁹ Myös puolalaisfilosofi Dawid Rogacz on sitä mieltä, että Kuukkanen syylistyy rationaalisuuden käsitteen epä johdonmukaiseen käyttöön.²⁹⁰

Roth summaa Kuukkanen rationaalisuuskäsitteen kritiikkensä seuraavasti. Kuukkanen esittää kolme väitettä, joista kaksi ensimmäistä eivät sovi yhteen kolmannen kanssa:

---

²⁸⁶ Kuukkanen 2015a, 145-146.

²⁸⁷ Roth 2016, 279-280.

²⁸⁸ Roth 2016, 280. Kuukkanen 2015a, 192.

²⁸⁹ Roth 2016, 280.

²⁹⁰ Rogacz 2018, 6.

- (1) "Rationaalisuuden perustavanlaatuiset periaatteet ja niiden kyky vakuuttaa voidaan nähdä universaaleina sekä eri aikoina ja eri paikoissa jaettuina."²⁹¹
- (2) "On tullut selväksi, miksi postnarrativistisen historiografian filosofian keskeisimmän käsitteen, rationaalisuuden, täytyy olla yhteisöjen rajat ylittävä. Syy tähän on se, historioitsijan tulisi pyrkiä muotoilemaan argumentti, joka olisi niin laajasti rationaalisesti vakuuttava kuin vain mahdollista".²⁹²
- (3) "En tarkoita, että on olemassa Jumalalta saatua rationaalisuutta tai muutenkaan minkäänlaista yliluonnollisesta alkuperästä olevaa rationaalisuutta isolla R:llä."²⁹³

Yhtäältä Kuukkanen käyttää rationaalisuutta pienellä r:llä ja toisaalla isolla R:llä. Rothin mielestä Kuukkasen pitäisikin rohkeammin syöksyä syvemmälle pragmaattisiin vakaumuksiinsa ja hylätä universaalien logiikan selitysvoinan lumo.²⁹⁴

Rothin rationaalisuutta koskeva kritiikki on sikäli aiheellinen, että se nostaa esille Kuukkasen projektin yhden epäselvän kohdan: rationaalisuuden käsitteen. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että Roth ei ole täysin ymmärtänyt, mitä Kuukkanen tarkoittaa universaalilla rationaalisuudella. Kuukkanen ei tarkoita universaalilla rationaalisuudella rationaalisuutta isolla R:llä, Jumalalta saatua rationaalisuutta. Universaalius, jota Kuukkanen kannattaa, ei ole metafyyssistä vaan se on seuraus konseptualistisesta filosofisesta positiosta, eli siitä, että kaikki episteemiset tutkimukset ja järkeily alkaa käsitteillä, joita käytetään kategorisointiin ja ympäröivän todellisuuden ymmärrettäväksi tekemiseen. Ihmismieli ei ole "tyhjä taulu", vaan siihen kuuluu intuitioita ja käsitteellistyksiä siitä, mitä "oikeuttaminen", "rationaalisuus", "evidenssi" ynnä muut niiden kaltaiset käsitteet tarkoittavat. Keskeinen ajatus siis on, että ajatteleminen ja järkeily esikäsitteellistetyssä tilassa. Tätä valaisee Kuukkasen mielestä oivallisesti Brandomin inferentialismi²⁹⁵, jonka ydinajatus on, että käsitteen sisältö ja kielellisen ilmaisun merkitys tulisi ymmärtää sen perusteella, millainen sen rooli on järkeilyssä. Tulisi siis ymmärtää, mikä käsitteen sisältö on ja mitä se tuo

---

²⁹¹ Kuukkanen 2015a, 194.

²⁹² Kuukkanen 2015a, 197.

²⁹³ Kuukkanen 2015a, 194.

²⁹⁴ Roth 2016, 280-281.

²⁹⁵ Katso Brandom 2000.

järkeilyyn mukanaan. Esimerkiksi väite ”Se on punainen”, oikeuttaa tekemään päätelmän ”Se on värillinen”, ja tekee mahdottomaksi päätelmän ”Se on vihreä”. Nämä päätelmät ovat implisiittisesti ”punaisen” käsitteellisessä sisällössä. Rationaalisuuden käsitteen osalta kysymys ei siten ole siitä, että olisi olemassa jonkinlainen ikuinen tai ulkoinen rationaalisuus, vaan kysymys liittyy siihen *tapaan, jolla käsitteemme toimivat*, kysymykseen, kuinka käsitteelliset rajat hallitsevat meidän käsitteidemme käyttöä.²⁹⁶

Kuukkanen universaali rationaalisuus tulee ymmärrettäväksi, kun tarkastellaan sille vaihtoehtoista näkemystä. Kysymykseen, eikö voisi olla useita rationaalisuuksia, Kuukkanen vastaa:

Does it make sense to say that there is another alternative concept of rationality? Or under which conditions could it make sense to say this? What entitles us to call it a concept of rationality? And what does it commit one to? What is its “rationality”? Does it imply a commitment to some set of shared features of rationality?²⁹⁷

Kuukkanen mielestä ei ole mielekästä väittää, että olisi toisenlaista rationaalisuutta, mikäli tämä rationaalisuus olisi käsitteellisesti täysin erilainen kuin meidän rationaalisuuden käsitteemme. Rationaalisuuden käsitettä ei voida venyttää loputtomiin – sillä on rajansa. Millaista tahansa toimintaa ei voida kutsua rationaaliseksi. Tässä on paikallaan lainata Kuukkasta:

If a certain object or phenomenon is not in the extension of a concept, according to the descriptive content of the concept, it is simply a mistake to count it as an instantiation of that concept. If “rationality” is a thing or activity with the characteristics x, y, and z, then a thing or activity with a characteristic ~z is not an instance of rationality. If one claims that a behavior that contradicts the kind of behavior that we think is rational is rational, it merely leads to a confusion. If the contradiction is not resolved anything, any kind of behavior, can be taken as rational. And this is the problem with the concept of “natural rationality.” This “other type” of

---

²⁹⁶ Kuukkanen 2019, 27.

²⁹⁷ Kuukkanen 2019, 27.

“rational behavior” is not rational behavior at all but something else entirely. And if, by contrast, it is said that this alternative concept of rationality shares something and is compatible with our notion of rationality, then the alternative concept is not entirely different.²⁹⁸

Niinpä Kuukkanen mukaan meillä ei ole muuta vaihtoehtoa, kuin ajatella, että meidän käsityksemme rationaalisuudesta on varsinainen rationaalisuuden käsite. Tässä mielessä rationaalisuus on universaalia.²⁹⁹

Keskeinen pointti siis on, että mikäli mitä tahansa käytäntöä voidaan kutsua rationaaliseksi, rationaalisuuden käsite menettää merkityksensä. Kuukkanen ajatus rationaalisuudesta onkin perustaltaan käsitteellinen: kommunikaatio ja ymmärrettävyys edellyttävät, että rationaalisuuden käsitteellä on jokin ydinmerkitys vaikkakin konventionaalinen, ja että sitä ei voida soveltaa loputtomasti. Tässä erityisessä merkityksessä samaa rationaalisuuden käsitettä voidaan soveltaa yleisesti, vaikka rationaalisuutta puhtaimmassa muodossa ei ehkä voidakaan. Vaikka logiikka ja argumentaatioteoriat esittävät rationaalisuuden periaatteita puhtaissa muodoissa, historiografia soveltaa näitä muotoja epämuodollisesti. Kuukkanen mukaan onkin erittäin tärkeää olla avoinna historiografia-spesifille rationaalisuuden sovellutukselle. Tämän vuoksi, Kuukkanen kirjoittaa, hän puhuu rationaalisuudesta pienellä r:llä. Kuukkanen kuitenkin myöntää, että hänen selontekonsa rationaalisuudesta ei välttämättä ole tyydyttävä eikä varmasti lopullinen. Kuitenkin hän pitää sitä parhaana käsillä olevana vaihtoehtona historiografialle.³⁰⁰ Kuukkanen myös huomauttaa, että hänen otteensa on metodologinen eikä ontologinen. Kuukkanen ei väitä mitään yliluonnollisista alkuperistä vaan koittaa vastata siihen, miten voidaan muotoilla normatiivisesti vakuuttava oikeuttamisen/rationaalisuuden teoria.³⁰¹

---

²⁹⁸ Kuukkanen 2019, 27-28.

²⁹⁹ Kuukkanen toki myöntää, että meidän ei tule olettaa, että olemme erehtymättömiä, ja että olemme saavuttaneet jonkin lopullisen ja ikuisen käsityksen rationaalisuudesta. Kuukkanen 2019, 28.

³⁰⁰ Kuukkanen 2015b, 239.

³⁰¹ Kuukkanen 2019, 26.

Representationalismin hylkääminen

Kuukkasen keskeinen väite on, että historiografiset tekstit tulee nähdä argumentteina teesien puolesta – ei menneisyyden representaatioina. Tämän näkemyksen merkityksen Ankersmit kyseenalaistaa kysymällä, mitä hyötyä on ajatella tekstiä argumenttina, jos argumentti ei puolusta tai vastusta jotain tiettyä menneisyyttä koskevaa representaatiota? Hänen mielestään ei ylipäänsä pitäisi ajatella, että historialliset tekstit ovat joko argumentteja tai representaatioita – ne voivat aivan hyvin olla molempia.³⁰² Myös Rogaczin mielestä on epäselvää, miksi pitäisi päätyä johtopäätökseen, että historioitsijat valmistavat argumentteja teesiensä tueksi.³⁰³

Anton Froyemanin mukaan on kuitenkin epäselvää, kuinka vakavissaan Kuukkanen lopulta hylkää historiallisen representaation ajatuksen. Hän kysyy: vaikka historiografiset teesit nähdään omina objekteinaan, jotka voidaan esittää lukijalle, eivätkö nämä teesit kuitenkin jossain mielessä *koske* (are about) menneisyyttä? Eikö tämä tarkoita, että ne siis ovatkin menneisyyden representaatioita?³⁰⁴ Rogaczin mukaan Kuukkanen onkin itse asiassa representationalisti, koska tämä myöntää, että historiografinen teksti koskee (is about) menneisyyttä jossain löysässä mielessä.³⁰⁵

Rogacz puolestaan kritisoi Kuukkasen selontekoa representationalismista. Rogacz kirjoittaa, kuinka Kuukkasen mukaan representationalismissa on kyse siitä, että historiografinen representaatio koskee jotakin menneisyyden aspektia eikä niinkään viittaa tiettyihin tapahtumiin ja persooniin. Tämän Rogacz katsoo oikeaksi, toisin kuin Kuukkasen lisäyksen, että representaatio edustaa menneisyyttä tehden sen uudelleen läsnäolevaksi. Tällainen ei kuulu representationalismiin. Rogaczin mielestä Kuukkanen päätyykin sotimaan olkiukkoa vastaan vastustaessaan representationalismia.³⁰⁶ Ajatuksena siis on, että hylätessään representationalismin, Kuukkanen nojaa käsitykseen representaatiosta, jonka mukaan representaatio tuo kuvaamansa menneisyyden aspektin uudelleen läsnä olevaksi. Toisin sanoen hän ajattelee

---

³⁰² Ankersmit 2017, 7.

³⁰³ Rogacz 2018, 9.

³⁰⁴ Froyeman 2017, 34.

³⁰⁵ Rogacz 2018, 7.

³⁰⁶ Rogacz 2018, 7.

representationalismia substituutioteorian puitteissa, jonka mukaan teksti ikään kuin korvaa kohteensa. Näin vahva representaatiokäsitys ei kuitenkaan ole tarpeellinen. Rogaczin mukaan Kuukkanen representaation tulkinta onkin aivan liian tiukka luonnehtiakseen kaikkia narrativisteja³⁰⁷.

Kuukkanen vastaa samaansa kritiikkiin korostamalla, että historiografisten tekstien osalta ”koskeminen” (aboutness) on ymmärrettävä löysästi. ”Koskeminen” historiografiassa ei tarkoita, että tekstillä olisi jokin viittauskohde. Eli kun väitteellä ”Ajattelen Froyemania” on selkeä viittauskohde, historiankirjoilla ei ole. Siispä historiankirjoitus ei ole luonteeltaan representaatiota. Kuukkanen keskeinen argumentti representationalismin hylkäämisen puolesta on näin ollen se, että historiantutkimuksen tuotteella (tekstillä) ei ole viittauskohdetta, jonka se representoisi, uudelleenesittäisi.

Historiography is constructivist in the sense that its main products, the theses of history, are creative additions to the world *unsuited* to being characterised by language that implies matching a pre-given and pre-structured object and its symbolic ‘re-presentation,’ ‘re-construction’ or ‘mirroring.’³⁰⁸

Kuukkanen hylkää representaatioajatuksen siis siksi, että se luo vääriä mielikuvia historiografian luonteesta. Tämä on muuten täysin sama argumentti, kuin miksi meidän tulisi korvata totuuden käsite perustellulla väitettävyydellä: koska totuuden käsite herättäisi harhaanjohtavia mielikuvia³⁰⁹. Näin Kuukkanen representationalismin hylkääminen voidaan mielestäni hahmottaa käsitteellisenä puhdistuksena. Kuukkanen yrittää sementoida representationalismin tarkoittamaan vahvaa representationalismia, jolloin se ei olisi sovelias historiografiaan. Jos representaatio ymmärretään löysässä mielessä, siis siten, että historiankirjat vain koskevat (are about) menneisyyden joitain aspekteja, voidaan representaatio käsitteenä periaatteessa hyväksyä kuvaamaan historiografian tuotteita. Näin ei kuitenkaan kannata tehdä, jottei synny käsitteellisiä sekaannuksia. On parempi pysyä ei-representationalismissa, eli kieltää, että tekstit

---

³⁰⁷ Rogacz 2018, 3.

³⁰⁸ Kuukkanen 2017, 88-89. Oma kursivointi.

³⁰⁹ Katso luku 2.2.

olisivat menneisyyden aspektien representaatioita (vahvassa mielessä), silti myöntäen, että ne jotenkin löyhästi koskevat menneisyyttä.

Näin Ankersmitin, Froyemanin ja Rogaczin kritiikki on aiheellista, koska se osoittaa Kuukkasen tavan käyttää representaation käsitettä omaehtoisesti. Toisaalta heidän kritiikkinsä ei ole kovin vakavaa, mitä tulee Kuukkasen projektin uskottavuuteen. Kukaan heistä on tuskin erimieltä, kun Kuukkanen kirjoittaa, että

Texts are not *re*-presentations in the sense that historians' books would present again or bring to readers some kind of bounded and structured entity or state of affairs.³¹⁰

Kyse on siis ennen kaikkea siitä, mitä representaatiolla tarkoitetaan ja eritoten, mitä sillä tarkoitetaan, että teksti koskee (is about) menneisyyden jotakin aspektia. Ankersmitin ehdotus, että historiografiset tekstit voitaisiin nähdä yhtä aikaa sekä argumentteina että representaatioina, on mielestäni hedelmällinen. Mitä väliä on sillä, nähdäänkö teksti menneisyyden *tulkinnan* representaationa vai argumenttina sen puolesta, miten menneisyyttä olisi *mielekästä katsoa*. Eivätkö pohjimmiltaan nämä, tulkinta (tai kuvaus) menneisyyden aspektista ja ehdotus näkökulmaksi menneisyyden aspektiin, tarkoita samaa asiaa? Metodologisten pohdintojen osalta näiden näkemysten välillä ei pitäisi olla väliä, koska molemmat ovat konstruktivistisia katsantokantoja.

Epämuodollinen argumentointi ja vakuuttelu

Kuukkasen filosofiaa kritisoineille on epäselvää, mitä Kuukkanen epämuodollisella argumentoinnilla³¹¹ oikein tarkoittaa. Rogaczin mukaan Kuukkanen vain määrittelee argumentaation epämuodolliseksi ilman, että hän avaisi, miten epämuodollinen argumentaatio käytännössä toimii³¹². Myös Roth kirjoittaa, että Kuukkanen ei selitä tarpeeksi, mitä hänen ”erityinen vakuuttelun muotonsa” tarkoittaa. Rothin mielestä Kuukkanen tyytyy pelkästään kuvailemaan historiografiaa argumentointina

---

³¹⁰ Kuukkanen 2017, 89.

³¹¹ Muistutuksena vielä: Kuukkasen mielestä historiografiset tekstit tulee nähdä epämuodollisina argumentteina. Kuukkanen 2015a, 10, 11.

³¹² Rogacz 2018, 5-6.

löysemässä mielessä, kuin mitä selkeä premisseistä johtopäätöksiin etenevä päättely on. Kuukkanen luonnehtii historioitsijoiden harrastamaa vakuuttelua ”erityiseksi argumentatiivisen vakuuttelun muodoksi, joka nojaa epämuodollisiin argumentatiivisiin strategioihin ja järkeilyyn”³¹³. Kuukkanen ei Rothin mukaan kuitenkaan sen enempää tarkenna, mitä hänen ”epämuodolliset strategiansa” ovat.³¹⁴

Epämuodollisen argumentoinnin epäselvyyden lisäksi kysymyksiä on herättänyt, miten tämän argumentaation oikein voidaan katsoa *vakuuttavan* lukijan. Roth kirjoittaa, että jos argumentaation tavoite on vakuuttaa lukijat teesin oikeellisuudesta, muodostuu vaikeaksi eritellä tarkalleen, miten historialliset narratiivit palvelevat sellaista funktiota ”epämuodolliseen” järkeilyyn turvautumalla. Hänen mielestään on epäselvää, miten ”näennäispuheaktit” toimivat järkeilynä eivätkä vetoa pelkästään ei-kognitiivisiin näkökohtiin.³¹⁵ Bricker puolestaan epäilee epämuodolliseen argumentointiin perustuvan vakuuttelun mielekkyyttä ylipäänsä, jos niiden puoltamilta väitteiltä puuttuu totuusarvo. Bricker kirjoittaa: ”it’s not clear what it means to be persuaded of a thesis that cannot be true or false.” Brickerin mielestä on luonnollista ajatella, että väitteen puolelle suostuttelu merkitsee, että on tullut vakuuttuneeksi väitteen totuudellisuudesta. ”Olet vakuuttanut minut *p*:stä, mutta en usko, että *p* on tosi”, kuulostaa Brickerin korvaan ristiriitaiselta. Brickerin kirjoittaakin, että ”tarjota syytä, joiden vuoksi pitäisi uskoa menneisyyttä koskevaan väitteeseen”, tarkoittaa samaa, kuin ”tarjota syytä, joiden vuoksi pitäisi uskoa, että menneisyyttä koskeva väite on tosi.” Brickerin ydinajatus on siis se, että mikään historiografisen argumentoinnin komponentti ei voi tarjota syytä uskoa ei-tosia-eikä-epätosia -väitteeseen eli kolligaatioon tai sellaisen sisältävään väitteeseen. Sellaisia väitteitä ei siis yksinkertaisesti voida tukea argumentein. Tästä taas seuraa, että argumentit eivät voi koskaan onnistuneesti tukea ei-tosia-eikä-epätosi -väitteitä, mikä puolestaan tarkoittaa, että argumentoinnin onnistuminen, yleisön vakuuttuminen, on hyödytön arviointiperuste, kun arvioidaan toisen asteen historiografista tietoa.³¹⁶

---

³¹³ Kuukkanen 2015a, 157.

³¹⁴ Roth 2016, 278-279.

³¹⁵ Roth 2016, 279.

³¹⁶ Bricker 2019, 14.

Väite, että teesiä ei voida tukea, jos se ei voi olla tosi eikä epätosi, on kuitenkin kyseenalainen. Kuukkanen huomauttaa, että hänen ajatuksensa on, että argumentteja ja argumentaatiota voidaan arvioida (vertailevasti) paremmaksi ja huonommaksi, onnistuneeksi ja epäonnistuneeksi, asiaankuuluvaksi ja epäasialliseksi. Keskeistä on myös se, että historiografiassa käytetään samoja logiikan ja järkeilyn periaatteita kuin muissakin argumentoinnin tavoissa, jos nyt ei suoraan sovellettuna niin implisiittisesti ne kuitenkin ovat läsnä argumentoinnissa.³¹⁷ Brickerin kritiikki olisi vaikeasti kierrettävissä, mikäli otaksuttaisiin, että kolligaatiot ja niitä sisältävät väitteet tulisi oikeuttaa jossain absoluuttisessa mielessä. Siis jos katsottaisiin, että jotta kolligaatio olisi rationaalisesti perusteltu, sen pitäisi olla vakuuttava matemaattisen yhtälön tavoin – loogisesta varmuudesta johtuvalla pakottavuudella. Näinhän Kuukkanen ei väitä. Kolligaatioiden ja niitä sisältävien väitteiden totuudettomuuden ei tarvitse pragmatistisessa viitekehyksessä johtaa niiden rationaalisen perusteltavuuden mahdottomuuteen, vaan niitä voidaan arvioida niiden rationaalisen perusteltavuuden *asteen* mukaan³¹⁸. Epämuodollisen argumentaation epäselvyyssyytökset Kuukkanen myöntää kuitenkin oikeiksi: tarvitaan lisää empiiristä tutkimusta ennen kuin voidaan sanoa, mikä tarkalleen muodostaa epämuodollisen argumentaation ja historiografiaspesifin rationaalisuuden, sekä millainen episteeminen teoria voidaan tällaisen pohjalle rakentaa.³¹⁹

Kritiikki, jota Kuukkanen postnarrativismia kohtaan on esitetty, tuo yhtäältä esiin sen, että postnarrativismi on keskeneräinen projekti. Se ei ole lopullinen teoria historiografisen tiedon arviointia varten, vaan ehdotus, keskustelunavaus. Toisaalta kritiikki on osoitus filosofiassa aina esiintyvistä erimielisyydestä, mikä johtuu filosofisten asenteiden erilaisuuksista. Tältä osin Ankersmit osuu naulan kantaa kirjoittaessaan, että Kuukkanen filosofiaan suhtautuminen riippuu pitkälti lukijan omista filosofisista mieltymyksistä:

---

³¹⁷ Kuukkanen 2019, 4-5.

³¹⁸ Kuukkanen 2019, 4.

³¹⁹ Kuukkanen ei malta olla huomauttamatta, että hän totesi tämä jo kirjassaan *Postnarrativist Philosophy of historiography* (2015; 194, 200.) Kuukkanen 2019, 5.

One's assessment of Kuukkanen's book [*Postnarrativist Philosophy of Historiography*] will to a large extent depend on whether one is, or is not an advocate of pragmatism... Pragmatists will recognize themselves in the book and, therefore, be very happy with it; non-pragmatist philosophers of history perhaps a little less so.³²⁰

Tosin huomautettakoon, että Brian Fayn mielestä Kuukkasen olisi pitänyt mennä vielä syvemmälle pragmatismiin, eikä turvaututtava universaaliin rationaalisuuteen historiografisten teesien yhteisötranssendenssin mahdollistajana.³²¹

Kolligatiivisten käsitteiden oikeuttamisen ongelman kannalta postnarrativismin kritiikistä nousevat esiin oikeuttamisen, totuuden, tiedon ja rationaalisuuden käsitteet. Etenkin kolme ensimmäistä käsitettä ovat kriitikkojen mielestä niin kiinteästi sidoksissa toisiinsa, että kolligaation väittäminen tiedoksi saatikka oikeutetuksi ilman totuuden käsitettä vaikuttaa järjettömältä. Kuukkanen pyrkiikin nähdäkseni kiertämään tätä käsitteellistä ongelmaa puhumalla episteemisestä auktoriteettiasemasta episteemisen oikeutuksen sijaan. Oikeuttamisen irrottaminen totuudesta mahdollistaa, mikäli uskaltaa ajatella perinteisen epistemologian vastaisesti, että totuusarvoton väite, kolligaatio, voi olla *väljästi* episteemisesti oikeutettu, eli sillä voi olla episteemistä auktoriteettia. Se siis voi olla rationaalisesti perusteltu.

---

³²⁰ Ankersmit 2017, 10.

³²¹ Fay 2017, 19-20.

3. KOLLIGATIIVISTEN KÄSITTEIDEN KÄYTÖN OIKEUTUS

Tässä luvussa käsittelen kolligatiivisten käsitteiden ansioita. Luvussa vastaan kysymykseen: miksi tieteellinen historiografia tarvitsee kolligatiivisia käsitteitä? Vastaus kysymykseen on kaksiosainen. Ensimmäiseksi perustelen kolligatiivisten käsitteiden tarpeellisuutta tieteellisessä historiografiassa historiatieteen tarkoituksesta käsin. Historiantutkimuksen tarkoitus on sanoa menneisyydestä jotakin siten, että menneisyys tulee ymmärrettäväksi. Käytännössä annan ehdotukseni kolligatiivisten käsitteiden käytön funktionaaliselle oikeuttamiselle: kolligatiiviset käsitteet ovat välttämättömiä apuvälineitä menneisyyden saattamisessa käsitettävään muotoon. Toisessa alaluvussa käsittelen kolligatiivisia käsitteitä yhteiskunnallisesta näkökulmasta. Menneisyyden käsittämiseksi ja jäsentämiseksi on aina muotoiltu ja tullaan aina muotoilemaan käsitteitä, joiden avulla sitä voidaan lähestyä mielekkäästi. On parempi, että nämä käsitteet ovat historiatieteen yhteisön hyväksymiä. Yhteiskunnallisesta näkökulmasta kolligatiivisten käsitteiden käytön oikeutus tieteellisessä historiografiassa on siten kriittisten näkökulmien tarjoaminen menneisyyteen.

Tiedollinen ja pragmaattinen oikeutus

Oikeuttaminen on normatiivinen käsite, jota on hyvä lähestyä sellaisten deontologisten termien kuin pakollinen, sallittu ja kielletty avulla. Kun väitämme, että uskomus (esimerkiksi että kolligatiiviset käsitteet tulee hyväksyä osaksi tieteellistä historiografiaa) on oikeutettu, tarkoitamme, että uskomukseen on *sallittua* uskoa. Oikeutukseen ei siis liity pakkoa tai velvoittavuutta.³²² Oikeuttaminen ei ole absoluuttista oikeaksi osoittamista. Tärkeä on myös huomata, että on olemassa monenlaista oikeutusta.

Tietoteoria keskittyy tiedolliseen oikeuttamiseen. Yksi tietoteorian keskeinen tehtävä on tarjota teoria oikeutuksen luonnollisista (faktuaalisista) ehdoista. Tähän ongelmaan oikeutusteoriat pyrkivät antamaan vastauksia. Oikeutusteoriat jaetaan perinteisesti

---

³²² Lammenranta 1993, 129-130.

fundamenttiteorioihin ja koherenttiteorioihin. Fundamentalismia ohjaa arkkitehtoninen metafora: oikeutetut uskomukset muodostavat rakennuksen, jota perusta kannattelee siten, että ylemmät osat lepäävät aina tukevasti alempien osien varassa. Koherentismia taas kuvaa Otto Neurahtilta peräisin oleva laivametafora, jonka mukaan uskomustemme järjestelmä on avomerellä matkaava laiva, joka ei voi tulla maihin. Järjestelmän vaatimat korjaukset on tehtävä vähitellen niin, että viallisia osia korjattaessa on luotettava muiden osien kestävyyyteen. Korjauksia tehtäessä laiva ei uppoa, koska laivan eri osat tukevat toisiaan. Uskomuksia ei siten oikeuta niiden suhde perustaan, kuten fundamentalismissa, vaan niiden keskinäinen tuki eli koherenssi.³²³

Etiikassa taas oikeuttamisessa on kysymys moraalisesta oikeutuksesta, joka on aivan eri asia kuin tiedollinen oikeutus. Lisäksi on olemassa pragmaattista oikeuttamista. Sen mukaan tavoitteen kannalta edullinen uskomus voidaan nähdä oikeutettuna, vaikka se ei olisikaan tiedollisesti oikeutettu. Esimerkiksi vedenvaraan joutuneen ihmisen kannattaa uskoa, että hän jaksaa uida rantaan saakka, vaikka hän olisi onnettomassa uintikunnossa: usko voi antaa hänelle lisävoimia, joiden avulla hän tosiaankin jaksaa uida rantaan saakka, tai edes pysytellä pinnalla, kunnes hänet pelastetaan. Tiedollisesti oikeuttamattomasta uskosta omiin uintivoimiin on vedenvaraan joutuneelle henkilölle hyviä seurauksia: hänen voidaan siis sanoa olevan pragmaattisesti oikeutettu uskomukseensa.³²⁴

Voidaankin ajatella, että kun tässä luvussa oikeutan kolligatiivisten käsitteiden käyttöä funktionaalisesti ja yhteiskunnallisesti, tarkoitan oikeutuksella pragmaattista oikeutusta. Väitteenihän on, että pystymmepä tai emme ratkaisemaan kolligaatioiden tiedollisen oikeuttamisen ongelmaa, niitä kuitenkin tarvitaan tieteellisessä historiografiassa. Toisin sanoen olisi suotavaa, että niitä vastedeskin käytettäisiin historiatieteen kielenkäytössä: ne tulee sallia tieteellisessä kielenkäytössä. Väitteeni tueksi tuon esille niitä positiivisia seurauksia, joita kolligaatioista johtuu, kun ne ovat osa tieteellistä historiografiaa, sekä negatiivisia seurauksia, joita niiden poistamisesta tai kieltämisestä seuraisi niin historiatieteelle kuin laajemmin yhteiskunnalle.

---

³²³ Lammenranta 1993, 136.

³²⁴ Lammenranta 1993, 132.

3.1. Funktionaalinen oikeutus – historiatieteen tarkoitus

Historiantutkimuksen tarkoituksesta voidaan olla useaa eri mieltä. Kaikkia historiantutkimuksen tarkoituksen määritelmiä yhdistää kuitenkin se, että niissä jokaisessa keskeisellä sijalla on *historioitsija sanomassa menneisyydestä jotakin*. Oli hänen tehtävänsä sitten tutkia menneisyyttä sen itsensä vuoksi, toimia emansipaation välineenä tai ymmärtää tämän päivän ilmiöitä, kuuluu tavoitteeseen väittämien esittäminen menneisyydestä. Lisäksi historiografian tulee olla sellaista, että myös tieteelliseen yhteisöön kuulumaton voi ymmärtää sitä. Historiantutkijat ovat pitkään ylpeilleet sillä, että heidän tutkimustensa ymmärtämiseksi riittää arkikielen hallinta³²⁵. Arkikielen käyttämisen merkityksestä historioitsija Jorma Kalela kirjoittaa, että

arkikielen käyttämisen varsinainen mieli on maallikolle tarjotussa tilaisuudessa suhteuttaa tutkijan tulokset omaan kokemukseensa ja tietämykseensä. Tätä voi mielestäni kutsua historiantutkijoiden ammattikunnan perinteiseksi ymmärrykseksi tieteenalansa dialogisesta luonteesta.³²⁶

Siten voidaan ajatella, että historiatieteellä on myös yhteiskunnallinen tehtävä: tuottaa tietoa ja tulkintoja yhteiskuntaamme liittyvästä menneisyydestä kielellä, joka palvelee tämän hetken yhteiskunnan jäsenten pyrkimystä ymmärtää omaa tilannettaan. Niinpä voidaan sanoa, että historiantutkimuksen tarkoitus on sanoa menneisyydestä jotakin siten, että sen voi lähes kuka tahansa ymmärtää. Kun historiantutkimuksen tarkoitus ymmärretään näin, kolligatiivisista käsitteistä tulee erittäin hyödyllisiä, jopa välttämättömiä, apuvälineitä tieteellisessä historiografiassa.

Menneisyys ymmärrettäväksi makrotasolla: periodisointi ja historian subjektit

Ensimmäisessä luvussa tuli esille, että kaikkien kolligatiivisista käsitteistä kirjoittaneiden filosofien mielestä kolligatioiden merkitys on niiden kyvyssä tehdä menneisyyttä ymmärrettäväksi. Tässä alaluvussa käsittelen kolligatioiden avulla menneisyyden

---

³²⁵ Kalela 2000, 226.

³²⁶ Kalela 2000, 226-227.

ymmärrettäväksi tekemistä makrotasolla. Käytännössä tämä tarkoittaa aikakausijaottelun ja historian subjektien käsittelyä.

On helppo yhtyä Shaw'n väitteeseen, että periodit ovat kolligatiivisten käsitteiden prototyyppejä. Ranskan vallankumous ja Renessanssi ovat kanonisia esimerkkejä periodeista.³²⁷ Tällaisten käsitteiden avulla menneisyys saadaan jäsenneiltyä. Ilman niitä joutuisimme kohtaamaan menneisyyden järjestymättömänä dataviidakkona. Kolligatiiviset käsitteet ovat siten ensiarvoisen tärkeitä menneisyyden ymmärrettäväksi tekemisessä laajassa mielessä. Esimerkiksi historiantutkija Pentti Renvallin mukaan aikakausia luodaankin, jotta kuva menneisyydestä saataisiin yhtenäiseksi³²⁸. Aikakausina kolligatiot punovat raamit, joiden puitteissa voimme suunnistaa ajassa.

Walsh vertaa aikakauden kuvausta karttaan: jos kartta sisältäisi kaikki alueen yksityiskohdat, se ei olisi enää suunnistamista helpottava alueen yleispiirteet esittävä väline. Samoin aikakauden kuvaus on aina enemmän tai vähemmän kaavamainen: sen saavuttamiseen liittyy aina riski, että jotkut faktat vääristyvät.³²⁹ Walsh kirjoittaa faktojen vääristymisestä, mutta ehkä sopivampaa olisi puhua faktojen *väritymisestä*. Aivan kuten kartta tekee oudolla alueella liikkumisesta jouhevampaa, kolligatiivinen käsite auttaa menneisyydessä suunnistamisessa. Periodeja ei siis tule pitää menneisyyden tosiasiallista rakennetta kuvaavina, niille ei tule antaa ontologista asemaa³³⁰. Juuri suunnistamisen mahdollistamisen näen kolligatiivisten käsitteiden yhtenä tärkeimmistä funktioista. Vuosiluvut eivät kerro mitään verrattuna Renessanssiin tai Valistukseen. Kun koitamme hahmottaa menneisyyttä kokonaisuutena, tulevat aikakaudet ensimmäisinä mieleen. Tämä on epäilemättä osoitus koululaitoksen voimasta, mutta samalla se on merkki kolligatiivisten käsitteiden hyödyllisyydestä. Mikäli niitä ei olisi, olisi katsauksen luominen menneisyyteen mahdotonta muuten kuin katse yksittäisiin tapahtumiin suunnattuna.

---

³²⁷ Shaw 2010, 20.

³²⁸ Renvall 1965, 252-259.

³²⁹ Walsh 1967, 78.

³³⁰ Tästä huolimatta historiantutkijoilla on Kalelan mukaan taipumus ymmärtää aikakaudet menneen todellisuuden rakenneosina, eli antaa aikakausille ontologinen asema. Kalela 2000, 129. Kalela ei kuitenkaan anna sen kummempia perusteluja väitteelleen. Koska historioitsijat ovat nykypäivänä konstruktivisteja, Kalelan väite vaikuttaa epäuskottavalta.

Antiikin, keskiajan, Renessanssin, uuden ajan ynnä muiden periodien myötä lukija saa kiinnekohtia, joihin liittää ilmiöitä ja joiden kautta ilmiötä katsoa. Kolligatio on siis sekä aikakauden nimi että näkökulma tuohon aikakauteen. Kuten Kuukkanen asian ilmaisi, historiografia puhdistettuna kolligatiivisista käsitteistä ei olisi läheskään yhtä rikasta ja ilmaisuvoimaista:

It would resemble a chronology of low-level observational statements, which arguably could not be said to fit our idea of proper history writing.³³¹

Kolligatiiviset käsitteet ovat Kuukkasen mielestä siis niin tärkeitä ja iso osa historiografiaa, että historiografia ei olisi kunnan historiografiaa ilman niitä. Tästä olen samaa mieltä.

Myös Kalela kirjoittaa aikakausijaottelun hyödyllisyydestä: periodien avulla historia ”jäsentyy valmiiksi lokeroksi, jonka avulla yksittäisiä tutkimuskohteita voidaan kätevästi paikallistaa aikaan.” Hän kuitenkin myös varoittaa tällaisen ajattelun vaaroista. Tällaisesta ”lokerikkohistoriasta” voi nimittäin tulla ”kahlitseva rautahäkki”, koska eri ilmiöiden ja asiantilojen omat ajat jäävät aikakausittaisten menneisyyskuvien varjoon.³³² Periodisointi on siis hyödyllinen apuväline, mutta voi myös johtaa liian kirjaimellisesti seurattuna menneisyyden epäoikeutettuun ja väkivaltaiseen muottiin saattamiseen. Onkin erityisen tärkeää ymmärtää periodisoinnin luonne ajattelun apuvälineenä ja pitää aina mielessä, että ne eivät ole historiallisen todellisuuden tosiasiallisen rakenteen luonnehdintoja vaan historioitsijoiden konstruktioita. Vain siten voidaan välttää ajattelun jumiutumisen niin, että kukin menneisyyden ilmiö nähdään vain oman aikansa luonnetta heijastelevana ilman, että sen ainutlaatuisuus ja mahdollinen epätavallisuus, jopa suoranaan vastakkaisuus ajan olojen odotusarvoon nähden, saa ansaitsemaansa huomiota.

Ihmismieli tuntuu toimivan niin, että se vaatii toiminnan ymmärtämiseksi subjektia, joka toimii. Juokseminen abstraktina käsitteenä on tyhjä: on vaikea kuvitella juoksemista ilman, että kuvittelee jonkun juoksemassa. Juokseminen tulee siis käsitettäväksi vasta, kun siihen liitetään subjekti: *hevonen* juoksee. Sama pätee historiallisiin prosesseihin,

---

³³¹ Kuukkanen 2015a, 115.

³³² Kalela 2000, 130.

kehityskulkuihin ja kehkeytymisiin. Meillä on taipumus kuvitella niille jokin epämääräinen kollektiivinen subjekti, jolle tapahtuu ja joka toimii. Realistien mukaan historiasta voidaan löytää tällaisia subjekteja, mutta konstruktivistien näkökulmasta niitä ei ole menneessä todellisuudessa itsessään³³³. Niiden ontologisella statuksella ei kuitenkaan ole merkitystä käsillä olevan asian käsittelylle. Merkityksellistä on vain se, että historiografia on pullollaan tällaisia kollektiivisia toimijoita, jotka ovat joskus vieläpä varsin epämääräisiä.

Etenkin Shaw on kirjoittanut kolligaatioista historian subjekteina. Ensimmäisessä luvussa tuli jo esille Shaw'n yksi kolligatiivisten käsitteiden tyyppi: karakterit. Hänen mukaansa ne ovat "jatkuvia subjekteja", joita ilman ei voi olla historian esityksiä. Hän kirjoittaa, että historiankirjoituksessa mikä tahansa, mikä voi toimia aktiivisen tai passiivisen verbin subjektina voi olla karakteri. Siten karaktereina voivat toimia niin yksittäiset ihmiset kuin yhteisöt, kansakunnat, luokat ja instituutiot sekä paljon eksoottisemmatkin käsitteet, kuten "Välimeri."³³⁴

Yksittäiset ihmiset eivät Shaw'n mielestä ole sen perustavanlaatuisempia karaktereita kuin kollektiivit. Kysymys ei hänen mielestään ole se, voimmeko palauttaa kollektiiviset karakterit yksittäisiin toimijoihin ja siten joksikin "todelliseksi" vaan:

how one can come to understand these collectives as having unity and continuity in the absence of bodily existence.³³⁵

Hänen esimerkkinsä on yhteisö: yhteisö kollektiivisena karakterina on riippuvainen yksittäisistä ihmisistä, mutta se ei ole vain lyhyt muoto yksittäisiin ihmisiin viittaamiselle. Yhteisön määritelmä vaatii kolme erillistä kriteeriä sen yhtenäisyydelle ja jatkuvuudelle. Ensiksi, on oltava määrätty maantieteellinen alue, jota yksittäiset ihmiset asuttavat. Toiseksi, on oltava joitain institutionaalisia rakenteita, jotka yhdistävät nämä yksittäiset ihmiset ja määrittävät heille roolit yhteisössä. Kolmanneksi, alue on yhteisön hallussa ja yksilöt harjoittavat roolejaan yhteisössä yhtäjaksoisesti ajan kuluessa. Nämä kriteerit riippuvat yksittäisistä ihmisistä, mutta ne eivät ole palautettavissa heihin.³³⁶ Näiden

---

³³³ Realistien ja konstruktivistien eroista enemmän, katso luku 1.

³³⁴ Shaw 2010, 17-18.

³³⁵ Shaw 2010, 18.

³³⁶ Shaw 2010, 19.

kriteerien täyttyessä on mielekästä puhua Suomen kansan kärsimyksistä nälkävuosina. ”Suomen kansa” on kolligatiivinen konstruktio, mutta siitä huolimatta (tai sen ansiosta) se on erittäin hyödyllinen käsite historian esitykselle: se tarjoaa narratiiville subjektin, ajattelun kiinnepisteen.

On kerrassaan vaikea kuvitella, millaista historiankirjoitus olisi ilman karaktereita tai periodeja. Tämä jos mikä on osoitus kolligaatioiden hyödyllisyydestä historiografialle. Väitänkin, että kolligatiivisista käsitteistä puhtaassa historiankirjoituksessa ei olisi mieltä. Niitä yksinkertaisesti tarvitaan merkityksellistämään menneisyyttä.

Menneisyys ymmärrettäväksi mikrotasolla: Tapahtumien merkityksellistäminen

Periodisointina ja karaktereina kolligaatiot auttavat ymmärtämään menneisyyttä makrotasolla, mutta kolligatiiviset käsitteet auttavat myös mikrotason ymmärtämistä. Tällä tarkoitan sitä, että kolligoinnin myötä *yksittäiset* tapahtumat tulevat paremmin ymmärrettäviksi. Esimerkiksi Mink kirjoittaa, että voimme ymmärtää historiallista tapahtumaa sijoittamalla sen oikeaan kohtaan narratiivia, toisin sanoen kolligoimalla sen³³⁷. Näin on, koska kolligatiiviset käsitteet antavat tapahtumille mielen, jota niillä ei yksinään ole. Kolligointi saa siis aikaan sen, että menneisyyden ilmiöt saavat merkitystä, jota niissä ei ole ilman, että ne esitetään osana kolligaatiota³³⁸.

Drayn mukaan kolligaatiot ovat vastauksia kysymyksiin ”mitä?” Kolligatiivinen käsite siis ilmaisee sen, *mitä* se oikein oli, joka tapahtui. Hänen mukaansa käsitteen avulla selittäminen, eli kolligointi, selittää joukon yksityiskohtia *jonakin*. Esimerkiksi ”Renessanssi” selittää joukon faktoja 1400-luvun Euroopasta ”uudelleen syntymänä.”³³⁹ Huolimatta siitä haluaako tällaista Drayn kuvaamaa operaatiota kutsua juuri *selittämiseksi*³⁴⁰, Dray oivallisesti valaisee kolligoinnin vaikutusta kolligoituihin tapahtumiin tai faktoihin. Kolligoinnin myötä ne näyttäytyvät *jonkinlaisina*, jollaisilta ne

³³⁷ Mink 1966, 33.

³³⁸ Esimerkiksi Thompson kirjoittaa, että tapahtumien kolligoiminen lisää yksittäisiin tapahtumiin merkityksiä ja ymmärrettävyyttä. Thompson 1967, 94.

³³⁹ Dray 1959, 407-408.

³⁴⁰ Cebik kritisoi Drayn tapaa ymmärtää kolligaatio selittämiseksi, ja kirjoittaa, että kolligatiivinen käsite ei koskaan itsessään selitä vaan parhaimmillaan kertoo, mitä hän ehdottaa lingvistisesti. Cebik 1969, 52.

eivät näyttäisi ilman kuulumista kolligaation alle. Juuri tästä on käsittääkseni kyse, kun sanotaan, että kolligatiivinen käsite antaa näkökulman menneisyyteen³⁴¹. Näkökulma historiografiassa ei voi koskaan olla jumalanäkökulma, joten siitä katsottuna yksittäiset tapahtumat näyttävät aina väkisin *tietystä* perspektiivistä. Näkökulman myötä tapahtumat ikään kuin värittyvät *jonkinlaisiksi*, jollaisia niiden ei yksinään, kolligaatiosta irrallaan, voida sanoa olevan. Näin on, koska menneisyyden yksittäiset entiteetit näyttävät tietystä kulmasta käsin.

Mutta mikä tällaisen näkökulman määrittää? Kuukkasta seuraten: historioitsija. Hänen mukaansa kolligatiivisen käsitteen alle koottuja entiteettejä ei välttämättä yhdistä mikään muu kuin se, että joku on koonnut ne saman kolligaation alle.

The objects themselves may not have anything else in common beyond the sense imposed on them.³⁴²

Näin ollen historioitsijan akti, kolligointi, liittyy yksittäisiin menneisyyden tapahtumiin ja ilmiöihin merkityksiä. Voidaan kuitenkin kyseenalaistaa, voidaanko tapahtumien väittää tulleen ymmärrettäviksi, kun kolligaation organisointiperiaate asetetaan pelkästään subjektiin, koska tällöin on kyse ylhäältä-alas historiankirjoittamisesta, jossa tapahtumilla ja ilmiöillä itsellään ei ole vaikutusta kolligaation luomisessa. Toisin sanoen, voidaanko niitä merkityksiä pitää mielekkäinä, jotka historioitsija kolligoinnin myötä tapahtumiin liittyy? Vastaus on: voidaan, koska kyse ei ole mielivaltaisesta tapahtumien ja ilmiöiden yhteen saattamisesta, vaan tieteellisen historiografian vaatimusten mukaisesta rationaalista perusteltavuutta edellyttävästä näkökulman luomisesta.

Voidaan kuitenkin kysyä, mitä tarkoittaa mielekäs tapahtumien yhteen saattaminen. Toisin muotoiltuna: onko olemassa kriteerejä, joiden avulla kolligatiivisen käsitteen *tiedollista* oikeutusta voidaan arvioida? Vaikka tutkielmani tarkoitus on pohtia

---

³⁴¹ Ankersmitin mukaan metaforiset ilmaukset ja narraatiot määrittelevät näkökulman, josta käsin meidät kutsutaan näkemään todellisuutta. Ankersmit 1983, 227. Myös Kuukkanen näkee kolligatiiviset käsitteet historiallista dataa ja historiallisia ilmiöitä yhdistäviksi syntetisoiviksi näkökulmiksi. Kuukkanen 2015a, 128.

³⁴² Kuukkanen 2015a, 128. Myös Cebik katsoo, että kolligaation alle kolligoiduilla entiteeteillä ei ole mitään yhteistä laatua tai ominaisuutta, jonka vuoksi ne tulevat kolligoiduiksi. Toisin sanoen, Renessanssiin kuuluvilla tapahtumilla ei välttämättä ole mitään yhteistä laatua, "renessanssiutta." Cebik 1969, 46-47.

kolligaatioiden oikeutusta ylipäänsä eikä yksittäisten kolligaatioiden oikeuttamista, on tässä kuitenkin paikallaan syventyä hetkeksi myös jälkimmäisen problematiikkaan.

Walshin mukaan kahden kriteerin tulisi ohjata kolligaation muodostusta: kolligaation tulee sopia faktoihin ja kolligaation tulee valaista faktoja. Kolligaatio sopii faktoihin, kun yleisesti hyväksytyt faktat tai väittämät menneisyydestä tukevat kolligaatiota. Ei kuitenkaan ole vaarallista, jos löydetään kolligaatioon huonosti sopivaa evidenssiä, kunhan sitä löydetään vain vähän: Renessanssin kaltaista termiä ei ole mielekästä hylätä vain sen perusteella, että tuona aikana eli ihmisiä, jotka säilyttivät täysin keskiaikaiset elämänmuodot.³⁴³ Nämä eivät kuitenkaan ole riittävän tarkkoja ohjeita. Voidaan nimittäin kysyä, milloin kolligaatio sopii faktoihin, ja milloin kolligaation voidaan katsoa valaisevat faktoja oikealla tavalla? Näyttääkin siltä, että Walshin kriteerit perustuvat pohjimmillaan historiantutkijoiden ammattitaitoon kohdistuvaan luottamukseen. Walsh kirjoittaakin, että historioitsijat

know in practice how to handle colligatory concepts, even if they would find it difficult to make explicit the criteria they use.³⁴⁴

Walshin kriteerien pohjalta Kuukkanen eksplisiittisesti ehdottaa kolligatiivisten käsitteiden oikeuttamiselle teoriaa, joka tarjoaisi mahdollisuuden tehdä valintaa kolligaatioiden välillä rationaalisin perustein. Hän kirjoittaa, että kolligaatioiden muodostaminen on siinä mielessä *a priorista*, että

integrating expressions are not outcomes of empirical investigations of source material but precede their application to that material and are thus *prior* to empirical work.³⁴⁵

Tämä ei kuitenkaan johda Kuukkasen mielestä kolligaatioiden empiirisen oikeutuksen mahdottomuuteen. Väitteensä tueksi Kuukkanen esittää, että viiden kriteerin (esimerkillisyys, koherenssi, laajuus, kattavuus ja originaalisuus) avulla voidaan päättää, kuinka asiaankuuluva ja sopiva määrätty kolligatiivinen käsite on. Näiden kriteerien avulla, joita Kuukkanen kutsuu episteemisiksi arvoiksi, voidaan tarkastella valittujen

---

³⁴³ Walsh 1967. 77-80.

³⁴⁴ Walsh 1967, 78.

³⁴⁵ Kuukkanen 2015a, 122.

kolligaatioiden oikeutuksen astetta, sekä valita keskenään kilpailevista kolligaatioita paras.³⁴⁶ Seuraavassa esittelen lyhyesti Kuukkasen kolligatiivisten käsitteiden oikeuttamisen teorian.

Esimerkillisyyden arvon mukaan kolligatiivisen ilmauksen kuvailevan sisällön täytyy ilmentää sitä historiallista dataa, joka käsitteen alle kolligoidaan. Tämä vastaa Walshin toista kriteeriä: kolligaation täytyy valaista faktoja. Tämä tarkoittaa, että kolligatiivisen käsitteen täytyy tehdä allensa kolligoidut entiteetit mahdollisimman ymmärrettäviksi meille. *Koherenssilla* Kuukkanen tarkoittaa sitä, että kolligoitu kokonaisuus täytyy olla konstruoitu siten, että se muodostaa mahdollisimman koherentin joukon. Tästä seuraa, että kolligatiivisen käsitteen kuvailevan sisällön kanssa ristiriitaista historiallista dataa tulisi olla mahdollisimman vähän. Vaikka absoluuttisen oikeita kolligaatioita on mahdotonta muodostaa, ovat toiset kuitenkin asiaankuuluvampia ja sopivimpia suhteessaan historialliseen dataan kuin toiset. Kolmas Kuukkasen kriteeri on *laajuus*. Sen mukaan kilpailevista kolligatiivisista käsitteistä tulee valita se, joka soveltuu laajempaan historiallisen datan joukkoon. Neljäs kriteeri on *kattavuus*. Kun laajuuden kohdalla oli kyse historiallisesta datasta, on kattavuuden osalta kyse siitä, että kilpailevista kolligatiivisista käsitteistä tulisi valita se, joka kattaa useampia historiallisia ilmiöitä. Kuukkanen kuitenkin korostaa, että kolligaation kattavuus valintaperusteena on edellisille kolmelle kriteerille toissijainen. Sovellettavuuden kattavuus liittyy viimeiseen kriteeriin: *originaalisuuteen*. Kilpailevista kolligatiivisista käsitteistä tulisi valita se, joka on innovatiivisin ja originaalisin, edellyttäen, että aiemmilla kriteereillä ei ole saatu aikaan riittäviä eroja.³⁴⁷

Näiden viiden kriteerin avulla voidaan Kuukkasen mukaan arvioida ja valita sopivia kolligatiivisia käsitteitä. Ne eivät kuitenkaan tarjoa algoritmia, jota seuraamalla kolligaatioita voitaisiin historiallisesta todistusaineistosta determinoida. Silti ne yhdessä muodostavat kriteerit, joiden avulla voidaan valita käsillä olevista vaihtoehdoista paras (mutta ei absoluuttisen oikea) kolligatiivinen käsite. Kuukkanen myös korostaa, että

---

³⁴⁶ Kuukkanen 2015a, 122-128.

³⁴⁷ Kuukkanen 2015a, 123-128.

episteemisten arvojen välillä on aina suoritettava valintaa: niiden keskinäinen painoarvo ei ole kiveen hakattu, vaan se riippuu historioitsijan kulloisestakin tavoitteesta.³⁴⁸

Kuukkasen tarjoamaa kolligaatioiden arviointikriteeristöä vastaan on kuitenkin esitetty varsin kattavaa kritiikkiä. Brickerin mukaan Kuukkasen episteemiset arvot eivät voi toimia arviointiperusteina, kun valitaan parasta kolligaatiota, jos kolligaatioiden luonne ymmärretään Kuukkasen tavoin ei-tosina-eikä-epätosina -väitteinä. Brickerin mukaan Kuukkasen episteemiset arvot ovat hyviä arviointikriteerejä, mutta samalla hän kieltää niiden käyttökelpoisuuden väitteisiin, jotka ovat vailla totuusarvoja. Kieltoansa hän perustelee muun muassa seuraavasti.

Esimerkillisyydellä tarkoitetaan, että historiografisen teesin kuvailevan sisällön tulisi ilmentää sitä historiallista dataa, jota se käsittelee. Jos toisen asteen historiografinen tieto ei voi olla totta eikä epätotta, miten se voisi totuudenmukaisesti kuvailla allensa subsumoitua dataa?³⁴⁹ Miten siis voimme arvioida esimerkillisyyden astetta? *Koherenssilla* Kuukkanen tarkoittaa, että historiografisen teesin tulisi olla mahdollisimman koherentti. Jälleen kuitenkin, Bricker kirjoittaa, koherenssin arvon soveltaminen väitteisiin, joilla ei ole totuusarvoja, on mahdotonta. Vaikuttaa nimittäin siltä, että ei-tosi-eikä-epätosi -väite voi aina sopia yhteen minkä tahansa muun väitteen kanssa.³⁵⁰ *Laajuudella* Kuukkanen tarkoittaa, että kun arvioidaan historiografisia teesejä, se ehdotus, joka selittää eniten käsillä olevaa evidenssiä, on paras. Esimerkkinä Kuukkanen esittää, että ”Suojasää” sopii paremmin Hruštševin aikaan Neuvostoliiton johtajana kuin ”Kylmyyden taittuminen” tai ”Suuri rentoutuminen”, koska se selittää enemmän historiallista dataa. Suojasää on siis kattavampi kuin muut ehdotukset.³⁵¹ Brickerin mukaan joudumme kuitenkin ongelmiin, kun yritämme ymmärtää, mitä laajuus tässä varsinaisesti merkitsee. Kuukkanen yhdistää laajuuden siihen, onko kolligaatio johdonmukainen muun historiallisen tiedon kanssa. Brickerin mielestä tällainen laajuuden ymmärtäminen vapautena ulkoisista ristiriitaisuuksista on luonnollista. Tällöin kuitenkin ero laajuuden ja koherenssin välillä näyttää häipyvän pois.

---

³⁴⁸ Kuukkanen 2015a, 127-128.

³⁴⁹ Bricker 2019, 11-12.

³⁵⁰ Bricker 2019, 12.

³⁵¹ Kuukkanen 2015, 126-127.

Lisäksi laajuus joutuu saman ongelman eteen kuin koherenssi: laajuuden arvon soveltaminen väitteisiin, joilla ei ole totuusarvoa, on mahdotonta. Bricker kysyykin, mitä voisi tarkoittaa, että kolligatiivinen teesi, jolla ei ole totuusarvoa, olisi ristiriidassa jonkin kanssa?³⁵²

Roth puolestaan huomauttaa, että Kuukkanen episteemiset arvot eivät mitenkään eroa niistä, joita yleensä tieteenfilosofit tieteellisiin teorioihin liittävät.³⁵³ Tähän Bricker lisää, että ainoa ero on oikeastaan se, että Kuukkanen on jättänyt episteemisen ulottuvuutensa ulkopuolella useita episteemisiä hyveitä. Hän kysyykin, onko asia niin, että varmuus, herkkätuntoisuus, luotettavuus ynnä muut arvot eivät ansaitse paikkaa historiografisten argumenttien arvioinnissa, vai onko Kuukkanen huolimattomasti jättänyt se käsittelemättä?³⁵⁴ Kriitikistä ja ongelmista huolimatta Walshin ja Kuukkanen kriteerit ovat käyttökelpoisia kolligaatioiden arvioinnissa väljässä mielessä. Episteemisten arvojen avulla voidaan edes jossain määrin tarkastella kolligaatioita tiedollisina kontribuutioina. Kuukkanen itsekin viittaa episteemisiin arvoihinsa peukalosäännöstönä, eikä vedenpitävänä teoriana³⁵⁵.

Mutta palataanpa taaksepäin. Kysymys, jonka vastaamiseksi oli käsiteltävä episteemisiä arvoja, oli seuraava: koska kolligoinnissa on kyse ylhäältä-alas historiankirjoittamisesta, jossa tapahtumilla ja ilmiöillä itsellään ei ole vaikutusta kolligaation luomisessa, onko perusteltua pitää niitä merkityksiä mielekkäinä, jotka tapahtumiin kolligoinnin myötä liitetään? Tähän vastasin myöntävästi. Myöntävä vastaus perustuu yhtäältä episteemisiin arvoihin, jotka mahdollistavat kolligaatioiden rationaalisen arvioinnin ja niin muodoin niiden asettamisen paremmuusjärjestykseen, sekä toisaalta keksimisen ja oikeuttamisen kontekstien väliseen erontekoon.

Alun perin Hans Reichenbachin tekemä erottelu keksimisen ja oikeuttamisen kontekstien välillä tarkoittaa, että se, miten tieteilijä tosiasiallisesti päätyy keksintöönsä ei ole sama asia kuin se, miten hän esittää päätyneensä keksintöönsä tai miksi muiden

---

³⁵² Bricker 2019, 13-14.

³⁵³ Roth 2016, 277.

³⁵⁴ Bricker 2019, 19.

³⁵⁵ Kuukkanen 2015a, 128.

pitäisi hyväksyä hänen keksintönsä³⁵⁶. Kolligatiivisten käsitteiden osalta tämä tarkoittaa, että se, miten kolligaatio muodostetaan, ei liity siihen, miten se tulee oikeuttaa³⁵⁷. Eli vaikka kolligaation luominen (keksiminen) on subjektiivista toimintaa, sen oikeuttaminen ei ole: kolligaatio täytyy oikeuttaa viittaamalla episteemisiin arvoihin. Jos ylhäältä-alas historiankirjoittamisen tyyliin luodut kolligatiiviset käsitteet jälkikäteen kestävät arvioinnin ja osoittautuvat episteemisten arvojen nojalla kilpailevia kolligaatioita sopivimmiksi, voidaan kutakin niistä pitää löysästi tiedollisesti oikeutettuna eli niille voidaan lukea episteemistä auktoriteettia. Siten kolligaatioiden subjektiivisella syntyhistorialla ei ole merkitystä niiden tiedollisen oikeuttamisen kannalta.

Keskeistä tapahtumien merkityksellistämisen kannalta on myös se, että narrativistien myötä ei ole ollut mielekästä väittää, että tapahtumilla sinänsä olisi merkitystä ilman, että ne on sisällytetty osaksi historiografiaa. Menneisyyttä ei voida yksinkertaisesti kopioida narratiiviseen muotoon, kuten narratiiviset realistit ajattelevat. Ankersmitin sanoin ei ole olemassa käännessäntöjä, jotka mahdollistaisivat menneisyyden projisoimisen narratiiviseksi historiografiseksi representaatioksi³⁵⁸. Mielestäni voidaankin sanoa, että kolligoinnin myötä yksittäiset tapahtumat tulevat ymmärrettäviksi tai niiden merkitys käsitettäväksi näkökulmasta x. Tällöin ei väitetä, että menneisyyden tapahtumat ja ilmiöt tulisivat kolligoinnin myötä ymmärrettäviksi jollain absoluuttisella tai objektiivisella tavalla. Tämä ei kuitenkaan ole epämiellyttävä myönnytys. Voimme suuntautua menneisyyteen vain yksittäisistä näkökulmista – emme kaikista yhtä aikaa, puhumattakaan, että voisimme saavuttaa jonkinlaisen ylinäkökulmallisen näkökulman. Käsittääkseni tätä myös Kuukkanen tarkoittaa, kun hän kirjoittaa, että koska menneisyydellä ei ole sisäistä muotoa, edes jumalalla ei voi olla kaikenkattavaa näkökulmaa siihen³⁵⁹. Kolligoinnin merkitys yksittäisten tapahtumien ymmärrettäväksi tekemisessä on juurikin sen kyvyssä *ylipäänsä tarjota näkökulma* menneisyyden tapahtumiin, jossa tapahtumat saavat mielekkyyttä. Historiatieteen tehtävä on sitten puntaroida ehdotettuja kolligaatioita, ja varmistaa, että tieteellisen

---

³⁵⁶ Kiikeri & Ylikoski

³⁵⁷ Tämän myös Kuukkanen tuo esille. Kuukkanen 2015a, 123.

³⁵⁸ Ankersmit 1983, 226.

³⁵⁹ "In my analysis, not even God could know what history 'really is', because there is 'no real' history in the sense that the past would have an inherent and given shape." Kuukkanen 2015a, 151.

historiografian omaksumat näkökulmat menneisyyteen ovat mahdollisimman oikeutettuja.

On myös huomattava, että kolligoinnin myötä yksittäiset tapahtumat voivat tulla täysin väärinymmärretyiksi. Esimerkiksi kylmän sodan aikainen tapahtuma, jonka syyt ovat täysin Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton vastakkainasettelusta riippumattomia, voidaan sen tapahtuma-ajan vuoksi liittää osaksi Kylmää sotaa. Tällöin siihen liittyy mielikuva Kylmästä sodasta, merkityslisä, joka ei kumpua niin sanotusti historiallisesta todistusaineistosta itsestään. Tämä onkin osoitus siitä, että kolligatiivisten käsitteiden kanssa tulee olla varovaisia. Ei tule sortua näkemään aikakauden yksittäisiä tapahtumia siten, että ne kaikki ovat aikakautta ilmentäviä. Tapahtumia ei siis tule ymmärtää *pelkästään* kolligaatioiden kautta. Tai paremminkin: jokaisen kolligaation kohdalla tulee ymmärtää sen laajuus, siis se, mitkä entiteetit se käsittää allensa.

Tämän takia Renvall kirjoittaa, että aikakausijaottelussa tulee keskittyä yksittäisiin historiallisen elämän puoliin, esimerkiksi maatalouteen tai oikeuselämään. Periodit on muodostettava kullekin elämän osa-alueelle erikseen, koska ihmiselämän eri puolet eivät muutu yhtäjaksoisesti³⁶⁰. Esimerkiksi Suomessa maatalous pysyi samanlaisena keskiajalta 1700-luvulle, mutta hallinto, kirkollinen elämä ja kauppa kokivat monia muutoksia. Ei siis tule ajatella, että yksi aikakausijaottelu sopisi useaan elämänalaan, ainakaan automaattisesti. Niinpä puhe ”renessanssin maataloudesta” tai ”uskonpuhdistuksen ajan maataloudesta”, Renvallin esimerkkejä käyttäen, on puhtaan mielivaltaista ja keinotekoista. Tällaisten renessanssin kaltaisten periodien, jotka on määritelty niille luonteenomaisten piirteiden esiintymisen mukaan, käyttäminen vuosisatojen tavoin ajanjaksona muillakin elämänalaoilla, aiheuttaa helposti väärinymmärtämistä. Uskonpuhdistuksen ajan maatalous avautuu herkästi siten, että maatalous oli uskonpuhdistuksen aikana jollain tapaa erikoista ja juuri uskonpuhdistukselle ominaista.³⁶¹ Tällöin 1500-luvun maatalous saa tahattoman merkityslisän.

---

³⁶⁰ Tosin tähänkin liittyy ongelma: muuttuminen tapahtuu myös saman alan ollessa kyseessä eri yhteisöjen tai suurempien kulttuuripiirien keskuudessa sekä saman yhteisön eri osien piirissä eri aikoina. Renvall 1965, 258.

³⁶¹ Renvall 1965, 257-260.

Kolligatiivisten käsitteiden merkitys yksittäisille tapahtumille on myös siinä, että kolligoinnin myötä ne muuttuvat historiallisiksi. Kalelan mukaan historiantutkijat ajattelevat, että vain se osa menneisyyttä, joka otetaan historiankirjoituksen kohteeksi, tulee historiaksi³⁶². Kalelaa seuraten voidaan sanoa, että kolligoituina tapahtumat historiallistuvat – ne suhteellistuvat muihin tapahtumiin, mikä vasta tekee niistä merkityksellisiä. Newall puolestaan kirjoittaa, että historiallisilla tapahtumilla on laatu, joka puuttuu tavallisilta tapahtumilta: historiallinen merkittävyys, tärkeys, relevanssi tai merkitys³⁶³. Newallin luonnehdinta on kuitenkin mielestäni harhaanjohtava: se antaa kuvan, jonka mukaan menneisyyden tapahtumat voisivat olla historiallisia ilman, että niitä olisi käsitelty historiografiassa.

Kolligatiiviset käsitteet historiantutkimuksen tuotteina

Tähän mennessä olen perustellut kolligatiivisten käsitteiden arvoa niiden kyvyllä tehdä menneisyys ymmärrettäväksi meille. Tällöin kolligaation merkitys on siinä, että ne ovat avuksi historiantutkimuksen tulosten onnistuneessa saattamisessa lukijoille. Tämän lisäksi kolligaatiot *itse* voidaan nähdä historiantutkimuksen merkittävänä kontribuutioina. Kuukkanen kirjoittaakin, että kolligatiiviset ilmaukset muodostavat historiografian mielenkiintoisimman ja hyödyllisimmän kielenkäyttötavan.³⁶⁴ Dray puolestaan korostaa, että kolligatiiviset käsitteet ovat keskeinen osa sitä, mitä historiografia tuottaa:

Such colligation, it might be added, is no artistic ornament to historical inquiry: it is of its essence.³⁶⁵

Kuukkanen ja Dray korostavat siis kolligatiivisten käsitteiden merkitystä osana historiantutkimuksen tarkoitusta. Historiankirjoitus, joka on pelkkä lista sattumuksia, ei ole tarkoituksenmukaista. Menneisyyden todellinen luonne on meiltä tavoittamattomissa, mikäli sellaista nyt edes on, mutta kolligatiivisten käsitteiden kautta

---

³⁶² Kalela 2000, 34.

³⁶³ Newall 2009, 229.

³⁶⁴ Kuukkanen 2015a, 114.

³⁶⁵ Dray 1964, 19-20.

meillä on kuitenkin näkökulmia, joista käsin menneisyyttä voidaan katsoa. Samaan aiheeseen osuu Walshin linjaus historioitsijan kaksoistehtävästä:

I hold that the historian has a double task: he must do justice to his evidence and at the same time do his duty by his readers. The latter want from him not just bare recital of what happened, but also guidance in what it amounted to, and this guidance must be given in terms they can understand.³⁶⁶

Väitän, että kolligatiivisten käsitteiden merkitys tässä historiantutkijoiden lukijoihinsa kohdistuvan velvollisuuden täyttämässä on mittaamaton. Kolligaatioiden avulla lukijalle esitetään, mitä yksittäiset tapahtumat ja ilmiöt tarkoittavat, miten niihin pitäisi suhtautua, mitä ne merkitsevät.

Kalela kirjoittaa, että yksi tapa suhtautua historiantutkimukseen on nähdä se ”jatkuvana väittelynä.” Kalelan mukaan uudet tulkinnat historiografiassa eivät johdu niinkään siitä, että aiemmat tutkijat olisivat olleet väärässä, siis että he olisivat tehneet virheitä. Ennemmin pitäisi puhua historiatulkintojen yksipuolisuudesta tai heikosta perusteltavuudesta. Uusista näkökulmista Kalela ajattelee, että juuri ne vievät historiantutkimusta eteenpäin:

Uskoakseni on perusteltua väittää, että historiantutkimusta vievät väittelyn merkityksessä eteenpäin ennen muuta uudet näkökulmat. Ratkaisevaa on silloin uuden näkökulman tuottaman tiedon hedelmällisyys ja sen välittämä sanoma.³⁶⁷

Kuukkanen mukaan historiografia on uusien näkökulmien puolesta argumentointia, ja että kolligatiiviset käsitteet voivat olla tällaisia uusia näkökulmia. Niinpä, mikäli seuraamme Kalelaa siinä, minkä katsomme vievän historiografiaa eteenpäin, asetamme kolligaatiot historiografiassa keskeiseen asemaan: kolligaatiot uusina näkökulmina ovat historiantutkimuksen tuotteita ja osoituksia historiantutkimuksen edistymisestä.

---

³⁶⁶ Walsh 1967, 80. Myös Kuukkanen mukaan historiantutkimuksen mieli on siinä, että menneisyydestä kommunikoidaan jotakin aikalaisille niin, että aikalaiset voivat viestin ymmärtää. Kuukkanen 2015a, 79.

³⁶⁷ Kalela 2000, 236.

Kaikki eivät kuitenkaan jaa Kuukkasen näkemystä historiantutkimuksen tuotteiden luonteesta. Esimerkiksi Froyeman kritisoi Kuukkasen väitettä, että historiantutkimuksen tuotteet ovat aina joidenkin teesien puolesta argumentointeja. Hänen mukaansa historiantutkimus *voi* olla teesien puolesta argumentointia, mutta voi olla paljon muutakin:

history can, for example, describe, evoke, create a sense of wonder or indignation, or try to move us to act. It would be an impoverishment, I believe, to subordinate all of these possible effects and functions of writing history to the proving of theses.³⁶⁸

Tähän Kuukkanen vastaa korostamalla, että historiografian johtava funktio on olla kognitiivista: historiografian pitää tarjota näkökulmia ja teesejä menneisyydestä huolimatta siitä, että historiografia voi palvella myös muilla tavoin elämäämme.³⁶⁹ Kuukkanen ei siis kiellä, että historiografia suorittaa teesien tarjoamisen ohella myös muita funktioita, mutta pysyy silti kannassaan, että se tarjoaa teesejä ja näkökulmia *aina* myös silloin, kun historioitsijan työ olisi kuvailevaa.

Mielestäni se, millaisiksi historiografian tuotteen laadultaan näkee, tai mitkä historiantutkimuksen perimmäisiä funktioita ovat, ei kuitenkaan vaikuta kolligatiivisten käsitteiden tarpeellisuuteen. Oli historiantutkimuksen tarkoitus sitten luoda teesejä menneisyydestä taikka herättää ihmetystä tai närkästystä, ovat kolligatiiviset käsitteet molemmissa tapauksissa korvaamattomia. Voidaan oikeastaan ajatella, että Froyemanin väite, että historiografian yksi tehtävä on luoda mielikuvia, sopii erityisen hyvin juuri kolligatiivisten käsitteiden tehtäväksi. ”Teollinen vallankumous”, ”Kylmä sota”, ”Valistus” ja ”Työväenpuolueen synty” sekä lukemattomat muut kolligatiiviset käsitteet, jos mitkä synnyttävät mielikuvia. Varsinkin akateemisten piirien ulkopuolella kolligaatioiden voimaa suunnata mielikuvien avulla historiaan kohdistuvaa mielikuvitusta ei tule aliarvioida. Miksipä sitä toisaalta tulisi akateemikkojenkaan kohdalla aliarvioida.

---

³⁶⁸ Froeyman 2017, 37.

³⁶⁹ Kuukkanen 2017, 114.

Yhteenveto

Luvussa 2. esittelin kolligaatioon liittyviä filosofisia ongelmia. Tässä luvussa tuli puolestaan selväksi, että kolligaatioissa on paljon myös historiatiedettä hyödyttäviä ominaisuuksia. Luvun sanomani onkin, että kolligatiiviset käsitteet ovat erittäin *hyödyllisiä* sekä historiantutkimukselle että historiantutkimuksen tulosten saattamisessa suuren yleisön tietoon. Kolligaatiot tekevät menneisyyttä ymmärrettäväksi makro- sekä mikrotasolla. Kolligaatiot periodeina jäsentävät menneisyyttä aikakausiksi, joiden avulla historiassa voi suunnistaa. Lisäksi karaktereina kolligaatiot tarjoavat ajattelun kiinnekohtina kuvitteellisia subjekteja, joiden ympärille historiallisen narratiivin voi rakentaa. Mikrotasolla kolligaatiot taas auttavat ymmärtämään yksittäisiä tapahtumia liittämällä ne osaksi suurempaa kokonaisuutta. Tällöin ne saavat merkityksiä ja merkittävyyttä, jota niissä irrallaan kolligaatiosta ei olisi. Lisäksi kolligatiiviset käsitteet ovat hyödyllisiä apuvälineitä historian opetuksessa. Kolligatiiviset käsitteet periodeina ja historian subjekteina ovat korvaamattomia menneisyyden saattamisessa oppilaille käsitettävään muotoon. Edelleen niiden arvoa lisää se, että ne ovat keskeisiä historiografian tuotteita. Kuten Kuukkanen asian ilmaisi, historiografia ilman kolligatiivisia käsitteitä ei olisi aitoa historiografiaa³⁷⁰.

Voidaankin sanoa, että koska historiantutkimuksen tarkoitus on sanoa menneisyydestä jotakin, ja koska tässä sanomisessa kolligaatiot ovat erittäin hyödyllisiä, on kolligatiivisten käsitteiden käyttö oikeutettua funktionaalisesti. Tässä oikeuttaminen on ymmärrettävä pragmaattiseksi eikä tiedolliseksi oikeuttamiseksi. Käytännössä tarjosin sellaisia historiatieteen tarkoitukseen pohjautuvia syitä, joiden nojalla kolligaatiot tulisi sallia tieteellisen historiografian kielenkäyttötapana. Shaw'n mukaan kolligatiiviset käsitteet ovat erityinen historioitsijoiden kehittänyt ymmärtämisen muoto³⁷¹. Mielestäni kolligaatio voidaankin nähdä laajemmin historiallisen ajattelun muotona, jota ilman menneisyyden ymmärtäminen olisi mahdotonta. Kolligatiivisten käsitteiden käytön funktionaalinen oikeutus on siis siinä, että ne palvelevat historiografian perimmäistä tarkoitusta – ne tekevät menneisyydestä meille ymmärrettävää.

---

³⁷⁰ Kuukkanen 2015a, 115

³⁷¹ Shaw 2010, 16.

3.2. Yhteiskunnallinen oikeutus – kriittisten näkökulmien tarjoaminen

Kolligatiiviset käsitteet ovat keskeisiä menneisyyden käsittämisessä. Väitän, että ihmiset katsovat omaa, oman yhteisönsä ja laajimmillaan koko ihmiskunnan menneisyyttä pitkälti kolligatioiden kautta. Tällä tarkoitan, että kun ajattelemme yksittäisiä tapahtumia, ajattelemme aina myös sitä, minkä kokonaisuuden osia tapahtumat ovat. Siten ei ole lainkaan yhdentekevää mitkä kolligatiot ovat niitä, jotka yleisessä kielenkäytössä vakiintuvat: ne usein määrittävät sen kontekstin, jossa yksittäisiä tapahtumia ajatellaan. Seuraavaksi käsittelen kolligatiivisten käsitteiden käytön oikeutusta tieteellisessä historiografiassa yhteiskunnallisesta näkökulmasta. Perustelen kolligatioiden aseman tärkeyttä osana tieteellistä historiografiaa sillä, että siten tarjotaan kriittisiä näkökulmia menneisyyteen kriittiselle näkökulmalle vastakkaisten konservatiivisten historiantulkintojen vastapainoksi. Tutkielmassani konservatiivinen kolligatio tarkoittaa epäkriittistä, tieteellisen historiografian hyväksyntää vailla olevaa kolligatiivista käsitettä.

Kolligatiot ovat keskeisiä käsitteitä historiatietoisuuden muodostumisessa

Historiankirjoitus tuottaa kulttuurista muistia. Antero Heikkinen kirjoittaa, että ”historialliset tutkimukset ja historialliset romaanit ovat epäilemättä tärkeimmät kirjalliset historiatietoisuuden luojat³⁷².” Heikkinen puhuu kuitenkin vain *kirjallisista* historiatietoisuuden luojista. Kulttuurista muistia luovat myös (ja etenkin) elokuvat, suullinen perintö, muistomerkit, paikan nimet ja monet muut menneisyyden jälkiä kantavat sekä niitä eri tavoin uusintavat ja käsittelevät elämänalueet. Siten ihmisten käsitys menneisyydestä ei ole koskaan vain tieteellisen historiantutkimuksen luoma. TV-sarjat ja videopelit luovat eläviä, joskin monesti vääristäviä kuvia menneisyyden tapahtumista.³⁷³

---

³⁷² Heikkinen 2013, 278.

³⁷³ Korhonen 2016, 238-240.

Myös Kalela korostaa historiantutkimuksen ulkopuolisten tekijöiden vaikutusta ja paheksuu tieteellisen historiografian merkityksen liiallista korostamista yleisen historiatietoisuuden kannalta. Hänen mukaansa suurin osa historian esityksistä syntyikin historiantutkimuksen ulkopuolella.³⁷⁴ Myös Hyrkkänen kirjoittaa mahdollista historioitsijan ylimielisyyttä vastaan. Historiantutkija ei voi kuvitella pystyvänsä määrittämään historiantutkimuksen keskeisintä kohdetta, siis sitä mitä omana aikana *kuuluisi* tutkia:

Merkittävää historiaa on vallitsevissa historian 'pirstoutumisen' oloissa ainoastaan merkittäväksi koettu historia, ja tästä on sallittua olla eri mieltä.³⁷⁵

Oli historioitsijoilla ja tieteellisen historiografian tuotteilla sitten millainen tahansa painoarvo yleisen historiatietoisuuden muodostumisessa verrattuna muihin historian julkisiin esityksiin³⁷⁶ ja kansanomaiseen historiaan³⁷⁷, ovat kolligatiiviset käsitteet mielestäni silti erittäin merkityksellisiä. Renvall kirjoittaa, kuinka ”menneisyyden tosiseikat eivät koskaan ole irrallisia, vaan aina kuuluvat jäsenenä erilaatuisiin laajempiin kokonaisuuksiin”³⁷⁸. Juuri tähän ajatukseen kolligointi pitkälti perustuu. Ja juuri tällainen tapa suhtautua menneisyyteen on intuitiivisesti erittäin houkutteleva. Mikään ei ole irrallaan muusta kehkeytymisestä, vaan tulee aina parhaiten ymmärretyksi tai selitetyksi osana jotakin enemmän tai vähemmän selvärajaista kokonaisuutta, kolligaatiota. Tieteellisen historiografisen ajattelun ohella myös tavallinen menneisyyttä koskeva ajattelu mielellään käyttää hyväkseen kolligatiivisten käsitteiden luomia mahdollisuuksia.

---

³⁷⁴ Kalela 2000, 37-41.

³⁷⁵ Hyrkkänen 2002, 242.

³⁷⁶ Historian julkisia esityksiä ovat historiantutkimuksen tuotteet, presidentin ja muiden valtion päämiesten puheet, oppikirjat, uutisten tausta, romaanit, näytelmät, elokuvat, sarjat ynnä muut sellaiset. Kalela 2000, 37-38.

³⁷⁷ Kansanomainen historia on yhteisön ylläpitämää, oli yhteisö sitten työpaikka, kylä, perhe, suku tai joku muu. Kansanomainen historia on kotona ja työpaikoilla kerrottua ja puhuttua. Se omaksutaan sukulaisilta ja lähipiiristä, se on historiaa, joka tavallaan ”tarttuu vaatteisiin”. Kansanomainen historia on perinteen historiaulottuvuutena erittäin tärkeä, mistä esimerkkiä on vuoden 1918 tapahtumien jälkeisen ajan valkoiset ja punaiset konfliktia koskevat historiantulkinnat. Kalela 2000, 38-39.

³⁷⁸ Renvall 1965, 68-69. Käsitellessään menneisyyden tapahtumien yhdistämisperusteista Renvall ei noteeraa termiä kolligatiivinen käsite, eikä mainitse Walshia nimeltä, vaikka käyttää samaa esimerkkiä (Hitlerin Reininmaan valtaus) kuin Walsh käytti tämän esittäessään sitä esimerkillisenä kolligaationa. Katso Renvall 1965, 69-72.

Väitänkin, että kolligaatio on erityinen historiallisen ajattelun muoto. Kolligaatiot eivät siis ole *tieteellisen* historiografian erityisyys, vaan myös muissa historian esityksissä luodaan ja uusinnetaan kolligatiivisia käsitteitä. Kolligaatioiden kautta on yksinkertaisesti helppo yhtäältä jäsentää menneisyyttä ja toisaalta ymmärtää sitä, kuten luvussa 3.1. osoitin. Tähän ajatukseen perustuu tämän alaluvun sanomani: koska kolligaatioita luodaan myös tieteellisen historiografian ulkopuolella, ja koska ne ovat merkittäviä historiatietoisuuden rakentajia, ei ole yhdentekevää, millaiset kolligaatiot hallitsevat yleistä historiadiskurssia.

Kolligointi on vallankäyttöä

Yhteiskunnalliseen näkökulmaan liittyy kiinteästi se, että historiantutkimus ei ole neutraalia menneisyyden tapahtumien selostamista, vaan siihen kuuluu vallankäytöllinen ulottuvuus. Esimerkiksi päättäessään, mikä menneisyydessä on tutkimisen arvoista, laatiessaan tutkimuskysymyksiä, aineiston valinnassa ja tulkitessaan aineistoa, historioitsija käyttää valtaa.³⁷⁹ Tähän lisäisin, että myös määritellössään käsitteitä historioitsija käyttää valtaa – määrittelyvaltaa. Siten kolligatiivisten käsitteiden konstruointi on aina myös potentiaalisesti vallankäyttöä.

Historioitsijoiden harjoittama vallankäyttö tulee esiin jo heidän päämäärässään, joka on kollegoiden ja muun yleisön *vakuuttaminen* oman menneisyyttä koskevan teesin oikeutuksesta. Kalelan mukaan historiantutkija pyrkii ”vakuuttamaan yleisön tutkimustulostensa merkittävydestä”³⁸⁰. Kuukkanen mielestä historiantutkijan tavoite on aina vakuuttaa muut hyväksymään hänen historiografisen teesinsä³⁸¹. *Päämääränä* on siis argumentoida muut oman kantansa puolelle, ei löytää ”totuutta” menneisyydestä. Tietenkään minkä tahansa teesin puolesta ei tule argumentoida – historiantutkimus ei ole propagandaa. Lisäksi vakuuttelun tulee olla rationaalista. Vakuuttelun luonnetta jälkinarrativistisessa historiografiassa käsittelemme luvussa 2.3.

---

³⁷⁹ Kurvinen & Timosaari 2016, 209.

³⁸⁰ Kalela 2000, 54.

³⁸¹ Kuukkanen 2015a, 161.

Käsitellessään historiankirjoitusta vallankäytön välineenä, Kalela kirjoittaa historian yhteiskunnallisen määrittämisen prosessista³⁸² ja diskurssista. Hänen mukaansa historian yhteiskunnallisen määrittämisen prosessissa, eli historian julkisten esitysten ja kansanomaisen historian jatkuvassa vuorovaikutuksessa, historioitsijoiden rooli on kovin pieni. Varsin erilaiset ja erilaisissa tilanteissa olevat ihmiset esittävät historiaa. Historian yhteiskunnallisen määrittämisen prosessiin osallistuu lukematon määrä ihmisiä, joiden tavoitteet ovat moninaisia, joten on luonnollista, että historiaa käytetään moniin eri tarkoituksiin, ja että sitä tarkastellaan useista eri näkökulmista.³⁸³ On siis olemassa lukemattomia (etu)näkökulmia menneisyyteen. Tietyn näkökulman vakiintuminen yleisessä historiatietoisuudessa voi olla valtava etu jollekin intressiryhmälle. Esimerkiksi Suomen vuoden 1918 alkuvuoden tapahtumien virallinen nimeäminen vapaussodaksi palveli voittaneiden valkoisten etuja asettamalla pääviholliseksi Neuvosto-Venäjän:

Vapaussota-nimen suhteen ... on huomattava eräs painava seikka. Sillä oli prosessissa toisarvoinen rooli, välinearvo. Valkoiset tarvitsivat vapaussotaa perusteeksi interventiopyyntöihin, suojeluskuntalaisten mobilisoimiseen sekä kapinallisten ankaraan, lakiin viittaavaan rankaisemiseen. Neljänneksi sillä tuettiin alue- ja muita vaatimuksia rauhanneuvotteluissa. Näiden vaatimusten torjumiseksi venäläiset taas kiistivät virallisen ja tosiasiallisen sodan.³⁸⁴

Kaiken kaikkiaan Suomen vuoden 1918 alkuvuoden tapahtumien kolligoiminen yhden käsitteen, vapaussodan, alle voidaan näin nähdä historiapoliittisena tekona.

Kolligatiivisten käsitteiden luomisella ja onnistuneella vakiinnuttamisella yleiseen kielenkäyttöön pyritään vaikuttamaan siihen, miten menneisyys tulisi nähdä. Se, miten menneisyys nähdään puolestaan vaikuttaa siihen, miten koemme tämän päivän

---

³⁸² Käsitteäkseni historian yhteiskunnallisen rakentamisen prosessi tarkoittaa kaikkien yhteiskunnan jäsenten harjoittamaa historian rakentamista sen tulkitsemisen ja välittämisen kautta.

³⁸³ Kalela 2000, 42-43.

³⁸⁴ Ylikangas 2013, 656.

tilanteen³⁸⁵. Tulkintamme tämän päivän olosuhteista riippuu siten siitä, miten menneisyys meille näyttäytyy. Koska olosuhteet sinänsä eivät ohjaa toimintaa vaan *tulkintamme* olosuhteista³⁸⁶, voidaan sanoa, että tulkintamme menneisyydestä on oleellinen tekijä miettiessämme, mitä voimme tehdä nyt ja tulevaisuudessa. Historiantuntemuksemme laatu siis asettaa rajoja mahdolliselle toiminta-avaruudellemme. Historiantuntemuksellamme on siten käytännöllistä merkittävyyttä.

Esimerkiksi käy Yhdysvaltojen konservatiivien historiantulkinnat, jotka estävät rakentavan julkisen sosiaalipolitiikkaa koskevan keskustelun. Radikaaleimmille konservatiiveille on selviö, että vähäinenkin sosiaalipolitiikka ja liittovaltion tehtävien lisääminen johtavat totalitarismiin ja vankileireille. Esimerkiksi 1960-luvulla konservatiivit vastustivat eläkelaisten ja vähävaraisten terveydenhoitojärjestelmien kehittämistä terveyssozialismina ja rotuerottelun purkamista ”silkkana kommunismina”³⁸⁷. Konservatiivien historiatietoisuudessa paha sosialismi yhdistyy vahvaan julkiseen valtaan, joten vähäinenkin sosiaalipolitiikan lisääminen samaistuu keskusvallan kasvuun ja sitä kautta yksilönvapauksien rajoittumiseen. Sillä, millaiseksi historiatietoisuus muodostuu, on siten valtavasti yhteiskunnallista merkittävyyttä. Kansalaisyhteiskuntaan perustuvan demokratian onnistumisen kannalta onkin ensiarvoisen tärkeää, että tieteellinen historiografia on muodoltaan sellaista, että se voi helpon *omaksuttavuutensa ansiosta vaikuttaa yleiseen historiatietoisuuteen*. Tässä tehtävässä kolligaatiot näyttelevät parhaimmillaan merkittävää osaa.

Historian vallankäytöllinen ulottuvuus kiteytyy diskurssin käsitteessä: diskurssin ytimen voi ajatella säännöstöksi, joka määrittää yhtäältä *mitkä* asiat kuuluvat diskurssiin sulkien asiaankuulumattomina jotkut ilmiöt diskurssin ulkopuolelle. Toisaalta diskurssi määrittää *miten* asiat tulee esittää tai miten niitä tulee käsitellä. Kalela kirjoittaakin, että

---

³⁸⁵ Pertti Haapalan mukaan historiantutkimus on sisällöltään ”tutkijan esitys oman aikansa yhteiskunnallisesta ymmärryksestä.” Perimmiltään historiantutkimus on Haapalan mukaan ”oman ajan konstruktioita, historiankäsitteiden luomista.” Haapala 1993, 10.

³⁸⁶ Hyrkkänen 2002, 41-43. ”Circumstances affect our thinking only so far as they are taken account of, they must first be recognized if they are to have any effect.” Walsh 1975, 196.

³⁸⁷ Helo 2015, 20.

historiankirjoituksen historiaa voisikin luonnehtia jatkuvana kamppailuna hallitsevan diskurssin asemasta. Kamppailun kohteena on valta määrittää, mistä pitää ja saa puhua ja miten.³⁸⁸

Näkisin, että kolligaatioiden rooli tässä diskursiivisessa kamppailussa on se, että niiden luomisella voidaan määritellä erityisesti sitä, *miten* asiat nähdään: minkä osana yksittäiset ilmiöt käsitetään ja toisaalta millaisena menneisyys makrotasolla jäsennetään. On selvää, että tapahtumat voivat näyttäytyä tyystin erilaisina eri kolligaatioiden osina. Tämä on osoitus kolligaatioiden yhteiskunnallisesta merkittävydestä: koska diskurssissa selvinneet kolligaatiot värittävät menneisyyttä, ne värittävät sitä vääjäämättä joidenkin tahojen intressien mukaisesti. Lisäksi kolligaatioiden yhteiskunnallinen merkittävyys korostuu kiistanalaisten historiallisten ilmiöiden kohdalla, josta esimerkkinä ovat Suomen sisällissodan monet nimet ja narratiivit.

Kuvitteellinen esimerkki kolligoinnin poliittisesta käytöstä voisi olla hyvinvointivaltion olemassaolon ajan nimittäminen ”holhouksen ajaksi”. Poliittisille piireille, kuten uusliberalisteille, jotka vastustavat yhteiskunnan aktiivista roolia kansalaisten elintason ja tasa-arvon turvaajana, ”holhouksen ajan” vakiintuminen kielenkäytössä kuvaamaan hyvinvointivaltion aikaa olisi edullista. ”Holhouksen aika” korostaa negatiivissävytteisesti hyvinvointivaltioon kuuluvaa esivallan vastuunottoa. Se tarjoaa näkökulman hyvinvointivaltioon, jossa järjestelmän asenne kansalaisia kohtaan on pelkästään paternalistinen. Samoin herää mielikuvia yksilönvapauksiin ja -oikeuksiin puuttumisesta. Kukapa haluaisin elää yhteiskunnassa, jossa et ole vapaa, jossa sinun oikeuksiasi rajoitetaan, ja jossa esivalta ei suhtaudu sinuun vastuunkantoon kykenevänä aikuisena kansalaisena? Yleiseen historiatietoisuuteen juurtuneena kolligaatio ”holhouksen aika” sataisikin epäilemättä valtion roolin ja julkisen sektorin supistamista ajavien tahojen laariin. Saman ajan nimittäminen vaikkapa ”sosiaalisen oikeudenmukaisuuden” tai yksinkertaisesti ”oikeudenmukaisuuden ajaksi” olisi puolestaan vastakkaisen intressiryhmän agendan ajamista.

---

³⁸⁸ Kalela 2000, 43.

Vallankäytön ulottuvuus historiatieteessä ylipäänsä tulee ehkä selkeimmin esiin tarkastelemalla historiankirjoitusta Neuvostoliitossa ja kansallissosialistisessa Saksassa. Hitler tahtoi historiantutkimuksen tapahtuvan rodun näkökulmasta. Neuvostoliitossa puolestaan vallitsi näkemys, että luokkataisteluun perustuvassa yhteiskunnassa ei voi olla ”puolueetonta” yhteiskuntatiedettä.³⁸⁹ Marxilaisuuteen kuuluva historiallinen materialismi on yksi näkökulma, josta käsin historia näyttäytyy tietynlaisena. Natseille näkökulman piti olla rotu. Molemmissa tapauksissa valtaapitävien vaikutuksesta akateeminen historiantutkimus alkoi tuottamaan *virallista* historiografiaa. Viralliset historian esitykset olivat kuitenkin puolueellisia, yksipuolisesta näkökulmasta kirjoitettuja ja valtaapitävien tavoitteita tukevia³⁹⁰. Tämän päivän mittapuilla niiden tieteellisyys oli varsin vähäistä. Voidaankin yleistää, että mitä suurempi ulkopuolinen vaikutus tutkimukseen on, sitä todennäköisemmin lopputuloksen tieteellisyys kärsii. Historiantutkijoiden on aina kirjoitettava jostakin näkökulmasta, mutta tämä näkökulma ei koskaan saa olla heille ulkopuolelta pakotettu³⁹¹. Herää kuitenkin kysymys, onko historiantutkimuksessa olemassa näkökulmia, joissa ei voida havaita vallankäytön elementtiä? Onko siis mahdollista kirjoittaa neutraalia historiaa? Voiko näkökulma olla neutraali? Eli onko mahdollista luoda neutraaleja kolligaatioita?

Vastaus on sama kuin objektiivisuuden ongelman (katso luku 2.1.) osalta: ei ole mahdollista, mutta asiaa ei tule lähestyä dikotomisesti. Objektiivisuuden (tai neutraaliuden) aste voidaan hahmottaa. Historiantutkimusta on mahdotonta tehdä täysin neutraalisti: esimerkiksi Hayden Whiten mukaan historiankirjoitus on aina poliittista³⁹². Se ei kuitenkaan tarkoita, että historiankirjoitus olisi aina vääjäämättä täysin puolueellista. Toisin sanoen asiaa ei tule nähdä joko-tai tavalla. Ankersmit kirjoitti poleemisesti, että historiantutkimuksen tuottamat narratiivit eroavat propagandasta

---

³⁸⁹ Natsi-ideologian rasistisen ytimen voidaan ajatella perustuvan siihen, että rodut ovat luontoperäisiä, eriarvoisia, ja niiden sekoittuminen tuottaa degeneraatiota. Rotu on historian keskeinen elementti. Rotujen välinen taistelu on historian oleellisin sisältö ja liikkeellepaneva voima. Yksinkertaisesti rotu on yksilön ja yhteisöjen tasolla ratkaiseva perustekijä. Heikkinen 2013, 247-249.

³⁹⁰ Toisen maailmansodan jälkeen Saksassa katsottiin, että kolmannen valtakunnan historianopetus oli ajautunut sen verran kauas sivistysvaltion kasvatusihanteista, että historianopetus kiellettiin kokonaan kouluissa kahdeksi vuodeksi. Rantala & Ahonen 2015, Luku 2.1.

³⁹¹ Tuckerin mielestä historioitsijoiden yhteisön tulisi olla mahdollisimman heterogeeninen, suuri ja pakottamisesta vapaa, jotta sen tuottamaa tietoa voidaan pitää luotettavana. Tucker 2004, 28.

³⁹² Paul 2011, 54.

siten, että historian esitysten osalta pitää olla vaikeaa löytää faktoja, jotka osoittaisivat sen huonoksi:

Propagandist only wants to convince while it is the historian's aim to convince and to be nearest to the truth as well.³⁹³

Väitän, että tärkeää ei ole pyrkiä luomaan täysin neutraaleja ja vallattomia näkökulmia menneisyyteen, vaan vaatia näkökulmien rationaalista oikeuttamista. Absoluuttiseen neutraaliuteen ei voida päästä, mutta näkökulmien vähäinenkin puolueellisuus voidaan tuoda päivänvaloon. Juuri tässä on tieteellisen historiografisen diskurssin hyväksymien kolligaatioiden arvo: ne ovat selvinneet kritiikistä, ne on todettu kelpoisiksi, jolloin ne eivät voi olla (mikäli luotamme historioitsijoiden ammattitaitoon) räikeän puolueellisia. Toisin olisi asian laita, mikäli historiatieteen yhteisö ei osallistuisi menneisyyttä koskevan diskurssin arvioimiseen ja muodostamiseen. Luvussa 3.1. käsittelin jo niitä kriteerejä, joiden perusteella kolligatiivisia käsitteitä tulisi hyväksyä osaksi tieteellistä historiografiaa. Walshin ja Kuukkanen tarjoamat keinot valita kolligaatiota eivät ole kuitenkaan aukottomat: ne sallivat runsaasti tulkinnallista liikkumatilaa, joka asettaa historioitsijoiden arvostelukyvylle suuren painoarvon.

Esiin nouseekin kysymys, miksi tiedeyhteisöön kuuluville historioitsijoille tulisi antaa auktoriteetti päättää kolligaatioiden hyväksynnästä? Miten ylipäänsä tulee suhtautua heidän asiantuntemukseensa, varsinkin, kun hyväksytään, että tietoteoreettisten valintakriteerien avulla historiallisesta evidenssistä ei voida mekaanisesti johtaa oikeita kolligaatioita, ja jos ei-tietoteoreettisistakaan valintakriteereistä ei päästä yhteisymmärrykseen? Vaikka toteaisimmekin Kuukkanen kolligaatioiden oikeuttamisen teorian episteemisine arvoineen hyväksi, edellyttää sen käytännöllinen soveltaminen aina tulkintaa. Kuukkanen itsekin kutsuu teoriaansa peukalosäännöstöksi³⁹⁴. Jos ei voida tuottaa täysin puolueettomia näkökulmia, miksi historiatieteessä hyväksytyt näkökulmat olisivat automaattisesti muualla omaksuttuja parempia?

Tässä on paikallaan viittaus Cebikiin: tieteellisessä historiantutkimuksessa oikeuttamisen perusteet ovat sen jokaisella askeleella objektiivissa, eli ne ovat kaikkien

---

³⁹³ Ankersmit 1983, 224.

³⁹⁴ Kuukkanen 2015a, 128.

nähtävillä ja jokaisen tarkastettavissa.³⁹⁵ Tämä tarkoittaa, että kolligaatioiden oikeuttaminen perustuu historiatieteen piirissä *edes johonkin* – Kuukkasen ehdotuksen mukaan ideaalisti episteemisiin arvoihin. Koska absoluuttisen neutraaleja kolligaatioita ei voida tuottaa, on jollekin annettava määrittelyvalta. Mielestäni tämä valta voidaan antaa historiatieteelle, koska se on ainoa menneisyyskuvia luova taho, jota rationaalisuus kaitsii. Toisin sanoen, koska historiantutkimuksessa on kyse siitä, että omat tutkimustulokset ja väitteet menneisyydestä pyritään esittämään siten, että muiden ihmisten on rationaalisesti houkuttelevaa hyväksyä ne, näyttelee *rationaalisuus* keskeistä osaa tieteelliseen historiografiaan hyväksytyjen kolligatiivisten käsitteiden hyväksymisprosessissa. Näin ei ole asian laita konservatiivisten kolligaatioiden suhteen – ne eivät ole läpäisseet rationaalista arviointia. Tähän ajatukseen pohjaa väitteeni, että tiedeyhteisön tulisi olla erehtyväisyydestään huolimatta kolligaatioiden vartija.

Kriittisten näkökulmien tarjoaminen

Koska kolligatiivisten käsitteiden luominen on vallankäyttöä, ei ole samantekevää millaiset kolligaatiot saavuttavat valta-aseman yleisessä historiatietoisuudessa. Tähän ajatukseen perustuu kolligatiivisten käsitteiden yhteiskunnallinen oikeutusperusteeni. Koska kolligaatiot palvelevat erinomaisesti ihmisten tarvetta käsittää menneisyys ja nykyisyys helposti omaksuttavassa muodossa, kolligaatioita luotaisiin vain perinteen pohjalta, mikäli tieteellinen historiografia ei niitä jostain syystä konstruoisi. Tällöin määrittelyvaltaa käyttelisi epämääräinen ja rationaalisen arvioinnin väistävä ”jokin”. Tällöin kolligaatiot olisivat konservatiivisia kriittisten sijaan. Niinpä on yhteiskunnallisesti erittäin tärkeää, että kulttuurinen muisti ei rakennu kärkkäästi muotoiltujen raskaan ideologisesti varusteltujen kolligatiivisten käsitteiden kautta, vaan tiedeyhteisön rationaalisesti arvioimien, mahdollisimman hyvin perusteltujen kolligaatioiden välityksellä. Juuri tämä on yhteiskunnallisesta näkökulmasta kumpuava kolligatiivisten käsitteiden käytön oikeutusperuste tieteellisessä historiografiassa. Koska kolligatiivisten käsitteiden luominen on vallankäyttöä, on niiden luominen (tai hyväksyminen) alistettava asianmukaisen valvonnan alaisuuteen, toisin sanoen historiatieteen yhteisön

---

³⁹⁵ Cebik 1969, 54.

alaiseksi. Jotta tämä olisi mahdollista, on ne vastedeskin hyväksyttävä osaksi tieteellistä historiografiaa.

Voidaan tietenkin kyseenalaistaa, miksi tieteellisessä historiografiassa läpilyöneet kolligaatiot ovat oletusarvoisesti konservatiivisia parempia. Onhan tieteellisen historian tutkimuksenkin taustalla erehtyväisiä ja ennen kaikkea joitakin arvoja sekä poliittisia näkemyksiä kannattavia ihmisiä. Vastaukseksi tähän riittänee Kuukkasen huomautus, että vaikka historiografinen diskurssi tapahtuu aina politisoituneessa kontekstissa, tapahtuu se rationaalisin perustein³⁹⁶. Vaikka absoluuttiseen neutraaliuteen historiografiassa ei varmasti koskaan päästäkään, on tiedeyhteisössä toimivan tutkijan kuitenkin työstettävä historian esityksensä ja kolligaatioehdotuksensa sellaiseksi, että historiatieteen jäsenet katsovat sen olevan rationaalisesti mielekäs tai järkeenkäypä. Tässä on suurin ero kriittisten ja konservatiivisten kolligaatioiden välillä.

Nostamalla kriittiset kolligaatiot konservatiivisia paremmiksi en kuitenkaan pyri kansanomaisen historian merkityksen väheksymiseen ja sen tarjoamien kertomusten hylkäämiseen. Ne palvelevat keskeisiä tarpeita ihmisten elämässä. Ihmisillä on esimerkiksi tarve ymmärtää omaa tilannetta³⁹⁷. Tieteellinen historiografia ei välttämättä riitä tämän tarpeen tyydyttämiseksi. Lisäksi on myönnettävä, että historioitsijoiden mahdollisuudet lanseerata ja vahtia kolligatiivisia käsitteitä yleisessä historianäkemyksiä uusintavassa kielenkäytössä ovat varsin rajalliset. Silti tiedeyhteisön hyväksymiä näkökulmia tulee kuitenkin tarjota. Muutoin olisi vaarana, että menneisyyttä voitaisiin käyttää täysin vapaasti ja mielivaltaisesti poliittisten ja taloudellisten pyrkimysten sekä muiden intressien ajamisessa. Pitämällä yllä hyväksytyjen kolligatiivisten käsitteiden joukkoa, sekä keskustelemalla näiden käsitteiden sisällöistä ja merkityksistä, historiatieteen yhteisö pitää yllä koeteltuja näkökulmia menneisyyteen, näkökulmia, joihin kaikkia vaihtoehtoisia näkökulmia voidaan tarpeen tullen julkisessa keskustelussa verrata. Kyseessä on siis kriittisten kolligaatioiden tarjoaminen historian yhteiskunnallisen rakentamisen prosessille.

En tietenkään väitä, että historian tutkimuksen tarkoitus on tuottaa ”virallisia historiantulkintoja”. Virallisiin historiantulkintoihin liittyy esivallan harjoittama kontrolli,

---

³⁹⁶ Kuukkanen 2015b, 242.

³⁹⁷ Kalela 2000, 29.

mikä on esteenä tutkimuksen vapaudelle. Historiatieteen yhteisön hyväksymät kolligatiiviset käsitteet tulee mielestäni kuitenkin nähdä ikään kuin puolivirallisina tapoina ryhmitellä tapahtumia ja muita menneisyyden entiteettejä. Puolivirallisten kolligaatioiden olemassaolon merkitys kiteytyy kouluopetuksessa, jossa näitä tieteellisessä kielenkäytössä käytettyjä käsitteitä tulee käyttää konservatiivisten kolligaatioiden sijaan. Tämä on siksi merkityksellistä, koska julkisella kouluopetuksella on avainasema yleisen historiatietoisuuden luomisessa³⁹⁸.

Suomen historiasta klassinen esimerkki on Suomen sisällissota. Sisällissota nimityksenä on yleisessä kielenkäytössä neutraalina pidetty: Espanjan sisällissotaakin kutsutaan sisällissodaksi, vaikka ulkovallat merkittäväällä tavalla sekaantuivatkin sodan kulkuun. Kriittisempi, joskin vähemmän havainnollistavampi, nimitys konfliktille on kuitenkin ”vuoden 1918 sota”, tai vielä laveampi ”vuoden 1918 tapahtumat”. Konservatiivisia termejä taas ovat vapaussota ja luokkasota, jotka ilmentävät voittaneiden valkoisten ja hävinneiden punaisten näkemyksiä konfliktin luonteesta. Kun historioitsija viittaa vuoden 1918 konfliktiin jollakin nimellä, hän ottaakin välttämättä kantaa keskusteluun sodan keskeisestä sisällöstä³⁹⁹. Sodan jälkeen käytettiin pitkään termiä vapaussota, mikä ohjasi yleistä historian diskurssia voittajien suosimaan suuntaan. Nationalistinen vapaussotakäsitys oli vallitseva virallinen tulkinta lähes puolivuosisataa, eikä hävinneille juurikaan suotu mahdollisuuksia esittää omia tulkintojaan julkisesti⁴⁰⁰.

Virallisten historiantulkintojen mielettömyys on tullut selväksi myös filosofisessa mielessä viimeistään kielellisen käänteän jälkeen, kun on oivallettu, että mitään yhtä oikeaa narratiivia tietystä historiallisesti ilmiöstä tai tapahtumasta ei voida tarjota. Konstruktivistisesta positiosta käsin kolligaatiot ovat aina historioitsijoiden luomuksia – eivät menneisyydessä sinänsä vallinneita rakenteita⁴⁰¹. Mutta kuten olen tässä työssäni Kuukkasen jälkinarrativismin pohjalta argumentoinut, tämän tosiasian ei tarvitse johtaa ”mikä tahansa kelpaa” asenteeseen. Rationaalisesti, historiatieteen käytäntöjen mukaisesti arvioitujen ja arvioinnin läpäisseiden kolligaatioiden tulisi olla niitä, joihin poliittisessa päätöksenteossa olisi hyväksyttävää vedota. Mikäli tällaisia ei olisi,

³⁹⁸ Rantala & Ahonen 2015, Luku 2.1.

³⁹⁹ Kalela 2017, Luku 4.

⁴⁰⁰ Heimo 2011, 97.

⁴⁰¹ Luvussa 1.2. käsittelin konstruktivistisia historianfilosoifeja.

poliitikkojen kielenkäytölle ei olisi selkeää vertailukohtaa, mikä pahimmassa tapauksessa avaisi areenan täysin holtittomalle retoriikalle ja historian mielivaltaiselle hyväksikäytölle. Korostan vielä, että nämä puoliviralliset kolligaatiot eivät ole lopullisia tai ”oikeita”⁴⁰². Olen samaa mieltä Heikki Ylikankaan kanssa siitä, että historiantutkimuksen kannalta on vain hyvä asia, että samasta teemasta on useita kilpailevia tulkintoja, koska silloin tutkimus kokonaisuudessaan on tasokkaampaa kuin silloin, kun on kalkkiuduttu yhteen totuuteen⁴⁰³. Silti alleviivaan jonkinlaisten hyväksi katsottujen kolligaatioiden yhteiskunnallista merkittävyyttä.

Radikaalin postmodernistin historiantutkimuksen tulosten vääjäämättömästi epätotuudellisuudesta vetämä johtopäätös, että kaikki näkemykset menneisyydestä ovat yhtä hyviä, on mielestäni vastuuton.⁴⁰⁴ Holokaustin kieltävää historiankirjoitusta ei voida pitää yhtä pätevänä kuin vertaisarvioinnin läpäissyttä historiantutkimusta. Samoin olisi vastuutonta olla asettamatta ollenkaan tieteellisesti arvioituja kriittisiä kolligaatioita vertailukohdiksi konservatiivisille perinteen historiantulkintoille. Halusivat historioitsijat sitä tai eivät, heidän työnsä on osittain yhteiskunnallisen vallan käyttöä. Kuten Kalela kirjoittaa: ”Vaikka tutkija kieltäisikin pyrkimyksensä vaikuttaa, hän ei voi mitään sille, että tutkimustuloksille annetaan joka tapauksessa erilaisia merkityksiä – hänen tavoitteistaan riippumatta”⁴⁰⁵. Tutkimustuloksillaan tutkijat väistämättä osallistuvat historian yhteiskunnallisen määrittämisen prosessiin. Ammattilaisstatuksensa vuoksi heillä on siinä erityinen tehtävä. Historiantutkijoiden tehtävä on arvioida ja ”oikoa vääriä mielikuvia menneisyyden tapahtumista”⁴⁰⁶. Toisin sanoen historiantutkimuksen tehtävä on punnita menneisyyttä koskevien väitteiden kestävyttä⁴⁰⁷. Käyttämällä kolligatiivisia käsitteitä tieteellisessä historiografiassa sekä

---

⁴⁰² Olen samaa mieltä Kalelan kanssa siitä, että on väärin ajatella, että ammattihistorioitsijoiden esittämät historian esitykset ovat ”oikeaa” historiaa ja maallikoiden esittämät vääriä. Kalela 2000, 31-33.

⁴⁰³ Ylikangas 2008.

⁴⁰⁴ Tässä suhteessa McCullagh tiivistää postmodernin historianfilosofian ansion ja heikkouden oivallisesti: Postmodernismin kritiikki naiivia modernismia (voimme saavuttaa absoluuttisia totuuksia) vastaan on ollut hyödyksi, mutta sen taipumus kääntyä ehdottomaan skeptisismiin ei ole. McCullagh 2009, 193.

⁴⁰⁵ Kalela 2017, Luku 4.

⁴⁰⁶ Korhonen 2016, 240.

⁴⁰⁷ Kalela 2000, 28.

jatkuvasti arvioimalla käytössä olevia kolligaatioita historioitsijat tältä osin suorittavat tätä tietynlaista historian käytön valvomistehtävää.

Jos historiantutkijat eivät osallistu historiaa koskevan diskurssin muuttamiseen (jossa kolligaatiot ovat yksi osa) muuntuisi diskurssi erinäisten eturyhmien painostuksen vaikutuksesta ja jakaantuisi useiksi erilaisiksi pahimmassa tapauksessa toistensa kanssa yhteensopimattomiksi diskursseiksi. Esimerkiksi valkoisten ja punaisten tulkinnat vuoden 1918 tapahtumista olivat täysin erilaisia. Riippumattoman näkökulman tarjoaminen, vaikka sellaista ei voidakaan täysin tavoittaa, on yhteiskunnallisesti merkittävää. Tai ehkä on parempi puhua reilusta, menneisyyden henkilöille oikeutta tekevästä ja nykyisyyden ihmisille merkityksellisestä näkökulmasta. Parhaimmillaan kolligaatiot ovat tällaisia näkökulmia. Juuri koska kolligatiivisilla käsitteillä on vaikutusta, koska niiden kautta käytellään (määrittely)valtaa, ovat ne pragmaattisesti oikeutettuja tieteellisessä historiografiassa. Näin on, koska mikäli niitä ei hyväksyttäisi osaksi tieteellistä diskurssia, arkisessa menneisyyttä koskevassa keskustelussa käytettäisiin perinteen pohjalta muotoiltuja konservatiivisia kolligaatioita kriittisten sijaan. Tällainen ei palvelisi julkista keskustelua eikä siten demokratiaa. Toisin sanoen, kolligaatioiden pragmaattinen oikeuttaminen perustuu yhteiskunnallisesta näkökulmasta niihin ei-toivottaviin seurauksiin, joita kolligaatioista riisutulla tieteellisellä historiografialla olisi laajemmin yhteiskuntaan.⁴⁰⁸

Yhteenveto

Jos tieteellinen historiografia ei luo kolligaatioita, ne syntyvät ja vakiintuvat muissa historian esitysten muodoissa. Näin kävisi, koska yksinkertaistavien syntetisoivien näkökulmien luominen menneisyyteen on se tapa, jolla oma historia luontaisesti käsitetään. Keskeinen väitteeni onkin, että kolligatiiviset käsitteet ovat historiallisen ajattelun muoto, jota ilman menneisyyteen kohdistunut ajattelu on vaillinaista. Koska kolligaatiot ovat menneisyyttä merkityksellistävänä (määrittely)vallankäytön muotoja, on historiatieteen yhteisön yhdeksi tehtäväksi luettava tämän vallankäytön vahtiminen.

---

⁴⁰⁸ Toki voidaan kysyä, pitääkö historiatieteen palvella demokratiaa ja kansalaisyhteiskuntaa. En kuitenkaan syvenny tässä historiatieteen ja vallitsevan yhteiskuntajärjestelmän välisen suhteen ongelmakenttään.

Historiantutkijoiden tulee siis vahtia, että yleiseen kielenkäyttöön hyväksytään vain rationaalisesti perusteltuja kolligaatioita. Tämän tietynlaisen historiallisen kielenkäytön valvomistehtävän merkitys korostuu kiistanalaisten menneisyyden ilmiöiden, kuten Suomen sisällissodan, ollessa kyseessä. Siten varmistetaan, että menneisyyden ihmisille tehdään oikeutta ja vähennetään mahdollisuuksia historian manipulatiiviselle käytölle.

Käytännössä kolligaatioiden hyväksyminen tapahtuu siten, että historioitsijat käyttävät kolligatiivisia käsitteitä tieteellisessä historiografiassa. Näin he tarjoavat ja pitävät yllä kriittisten kolligaatioiden joukkoa, jolle maallikoiden historiatietoisuus voi perustua, ja johon julkinen historiaa koskeva tai käytävä keskustelu voi nojata. Tässä on kolligatiivisten käsitteiden käytön yhteiskunnallinen oikeutusperuste.

LOPPULAUSE

Kolligatiiviset käsitteet ovat tieteellisen historiografian tärkeimpiä tuotteita. Kolligatiot tarjoavat helposti lähestyttäviä näkökulmia menneisyyden ilmiöihin: ne tekevät menneisyyden meille ymmärrettäväksi. Siten ne ovat korvaamattomia historiatieteen mielekkyyden kannalta – ne tekevät historiografiasta historiografiaa.

Toisessa luvussa esitin, että konstruktivistisessa viitekehyksessä kolligatiivisiin käsitteisiin liittyvät filosofiset ongelmat voidaan ylittää Kuukkasen postnarrativismin tarjoamien ajattelutapojen avulla. Vaikka konstruktivistisessa viitekehyksessä yksittäiset kolligatiot eivät koskaan voi olla oikeutettuja perinteisen epistemologian mukaisesti, jossa väitteen oikeuttaminen on sen totuudellisuuden osoittamista, voivat yksittäiset kolligatiot silti olla oikeutettuja väljemmässä mielessä. Tällöin niiden oikeutus perustuu niiden rationaalisen arvioinnin mahdollisuuteen. Kolligatioiden oikeutus ei siis perustu niiden totuudellisuuden osoittamiseen, vaan episteemisiin arvoihin perustuvaan keskinäisen vertailun mahdollisuuteen. Lyhyesti postnarrativismin ajatus siis on, että kolligatioiden käyttö on oikeutettua, koska niitä voidaan vertailla järkipäisesti.

Tällaisen oikeutuksen kutsuminen episteemiseksi oikeutukseksi on perinteisen epistemologian valossa kummallista – jopa virheellistä. Perustellusti väitetyn kolligaation kutsuminen episteemisessä auktoriteettiasemassa olevaksi eikä episteemisesti oikeutetuksi, voidaankin tulkita osoitukseksi siitä, että Kuukkanen pyrkii välttämään ehdotonta kielenkäyttöä sekä totuuspuheen liittämistä kolligatioihin. Toisaalta Kuukkasen kielenkäyttö tarkoittaa myös sitä, että yksittäiset kolligatiot voivat olla episteemisesti oikeutettuja, kunhan episteeminen oikeutus ymmärretään väljästi eikä perinteisen epistemologian mukaisesti.

Hedelmällisestä avauksesta huolimatta Postnarrativismissa on myös omat ongelmansa. Kuukkasen ehdottamat historiografisten teesien oikeuttamisen ulottuvuudet on altistettu kritiikin kohteeksi. Erityisesti kolligatiivisia käsitteitä koskeva episteeminen ulottuvuus, joka koostuu episteemisistä arvoista, on vaikeuksissa. Brickerin huomiot episteemisten arvojen epäselvyydestä sekä niiden tosiasiallisen käytäntöön soveltamisen ongelmallisuudesta, ovat vielä Kuukkasen vastausta vailla. Myös

Kuukkasen konseptualistinen tapa käyttää universaalia rationaalisuuden käsitettä vaatii vielä lisäselvitystä sen suhteen, miten se loppujen lopuksi pelastaa meidän historiografisten teesien yhteisösuhteellisuudelta.

Vaikka Kuukkasen universaali rationaalisuus ei välttämättä poista yhteisösuhteellisuutta kokonaan, tekee se siitä mielestäni kuitenkin heikkoa. Nostamalla meidän rationaalisuuden käsitteemme koskemaan kaikkien yhteisöjen historian tulkintojen arviointia, siis kaikkien tulkintojen arviointiperusteeksi, on rationaalisuus tavallaan, sovellutusalueeltaan, universaalia, mutta silti pohjimmiltaan se on meidän rationaalisuuskäsitteemme. Voidaankin ajatella, että universaali rationaalisuus mahdollistaa tulkintojen arvioinnin yli yhteisöjen rajojen, mutta tulkintojen yhteisösuhteellisuutta se ei poista kokonaan. Mielestäni voidaankin puhua heikosta yhteisösuhteellisuudesta: *Meillä on mittapuut meille* (rationaalisuus), joilla arvioida kaikkia historian tulkintoja, mutta meillä ei ole keinoja, joilla voisimme vakuuttaa tai suostutella kaikki yhteisöt omaksumaan *meidän mittapuumme*.

Mielestäni heikko yhteisösuhteellisuus ei ole kovin vakava tai epämiellyttävä seuraus toisen asteen historiografisten tuotteiden osalta. Mikäli meidän tapamme ymmärtää rationaalisuus otetaan rationaalisuuden varsinaiseksi olemukseksi, kuten Kuukkanen ehdottaa, voimme arvioida myös muiden yhteisöjen historiaa koskevia väitteitä. Meillä on universaali tapa arvioida väitteiden perusteltavuutta ja historian esitysten kestävyyttä, vaikka me emme ehkä voikaan vaatia muiden yhteisöjen jäseniä pitämään omia käsityksiään virheellisinä. Jos heidän historian tulkintansa on meidän mittapuillamme väärä, se on väärä meille. Tämän pitäisi riittää.

Minkä vuoksi pitäisi pyrkiä luomaan historiografian tuotteiden arviointia koskeva yleispätevä teoria, jos on päivän selvää, että mikään tulkinta, narratiivi tai kolligatiivinen käsite ei voi olla absoluuttisen oikeutettu? Absoluuttisen oikeutettuhan se ei voi olla, koska konstruktiona se ei voi olla totta (korrespondenssina). Tyytyminen heikkoon yhteisösuhteellisuuteen historiografisten teesien osalta on epämiellyttävän tosiasian tunnustamista: emme voi saavuttaa varmuutta. Mutta samalla tämä tyytyminen ei kuitenkaan tarkoita epätoivoa: meidän tapamme käyttää rationaalisuuden käsitettä toimii yhtäältä meidän yhteisömme sisällä historiografisten väitteiden arviointiperusteena, sekä toisaalta muiden yhteisöjen historian tulkintojen

arviointiperusteena *meille*. Emme ehkä voi vakuuttaa natsihistorioitsijaa tämän käsitysten virheellisyydestä, mutta voimme osoittaa tämän historioitsijan käsitysten virheellisyyden meidän yhteisössämme. Hän ei edusta käsityksineen meidän tieteellistä historiografiaamme. Näin on, koska hänen käsityksensä eivät ole meille rationaalisesti vakuuttavia. Yleisen toisen asteen kognition muotoja koskevan arvioinnin tai tiukemmin ajatellen oikeutuksen teorian kehittäminen on toivoton projekti. Voimme kuitenkin halutessamme sivuuttaa tämän toivottomuuden yhtäältä hyväksymällä historian tulkintojen yhteisösuhteellisuuden, sekä toisaalta nostamalla meidän rationaalisuuskäsityksemme koskemaan kaikkia yhteisöjä historiografian tuotteita arvioidessamme.

Jos natsihistorioitsija ei suostu *rationaalisesta kritiikistä huolimatta* hylkäämään ahdasta näkökulmaansa historiankirjoituksessaan eikä korjaamaan näkemyksiään, joita on kritisoitu rationaalisesti perustellen ja evidenssiin perustuen, hän ei toimi tieteellisesti – hän ei osallistu ”perusteiden kysymisen ja antamisen peliin”. Niinpä voimme sanoa, että hänen historian tulkintansa ovat väriä, vaikka hän ei kuuluisikaan meidän yhteisöömme. Tässä mielessä meidän rationaalisuuskäsitteemme avulla voimme siis arvioida historiografisia väitteitä yli yhteisöjen rajojen. Mikäli väite ei ole rationaalisesi vakuuttava, siis se ei ole uskottava sen rationaalisten ominaisuuksiensa vuoksi, on aivan sama, minkä yhteisön tuottama väite on, se ei koskaan voi olla oikeutettu *meille*.

Postnarrativismi on vielä keskeneräinen ja epätäydellinen projekti, joten kolligaatioiden episteemisen oikeutuksen ongelmaa ei tietenkään tule katsoa lopullisesti ratkaistuksi. Postnarrativismi tarjoaa pragmaattisen suhtautumisvaihtoehdon kolligatiivisten käsitteiden oikeuttamisen ongelmaan. Mikäli ei pidä pragmatismista, voivat Kuukkasen väitteet tuntua epähoukuttelevilta. Näkee Kuukkasen ajatusrakennelman kolligaatioiden oikeuttamisesta sitten hyvänä, keskeneräisenä, huonona tai täysin mielettömänä, on Kuukkasen päämäärä sinällään, kolligaatioiden arvioinnin kriteerien löytäminen, äärimmäisen tärkeä.

Työni kolmannen luvun motiivina voidaankin nähdä juuri tämän päämäärän, kolligaatioiden episteemisen arvioinnin kriteerien ja periaatteiden pohdinnan, merkityksellisyyden osoittaminen. Koska kolligatiiviset käsitteet ovat historiatieteen keskeisiä käsitteitä ja yhteiskunnallisesti merkittäviä, niiden filosofisen arvioinnin

tärkeyttä ei voida ylikorostaa. Puhun kolligatiivisten käsitteiden käytön pragmaattisesta oikeuttamisesta, mutta yhtä hyvin voitaisiin puhua myös kolligaatioiden lisätutkimuksen motivoinnista, kolligaatioiden tietoteoreettisen tarkastelun merkityksellisyyden osoittamisesta.

Kolligatiivisten käsitteiden käytön pragmaattinen oikeuttamiseni jakaantuu funktionaaliseen ja yhteiskunnalliseen oikeutusperusteeseen. Tarjoan kahdesta näkökulmasta syitä, joiden vuoksi kolligaatiot tulee nähdä välttämättömänä kielenkäyttötapana tieteellisessä historiografiassa. Nämä näkökulmat ovat historiatieteen tarkoitus sekä historiankirjoituksen yhteiskunnallinen merkittävyys.

Kolligatiivisten käsitteiden käytön funktionaalinen oikeutusperuste: Laajassa mielessä historiatieteen tarkoitus on sanoa menneisyydestä jotakin. Tässä sanomisessa kolligatiiviset käsitteet näyttelevät korvaamatonta roolia. Periodeina, karaktereina, prosesseina ja aatesuuntina ne mahdollistavat laajojen kokonaisuuksien käsittelemisen yhtenäisinä ja ymmärrettävinä kokonaisuuksina. Lisäksi kolligaatioiden avulla yksittäiset tapahtumat, ilmiöt ja sattumukset saavat merkittävyyttä ja merkitystä, jota ne yksinään olisivat vailla. Lyhyesti: kolligaatiot ovat erityisen hyödyllisiä historiografialle. Ilman niitä tieteellinen historiankirjoitus olisi merkitysköyhää, jopa mitäänsanomaton selostamista, joka ei täyttäisi historiatieteen tarkoitusta. Ilman kolligatiivisia käsitteitä historiankirjoitus ei sanoisi menneisyydestä tarpeeksi. Tieteellinen historiankirjoitus siis tarvitsee kolligatiivisia käsitteitä ollakseen merkityksellistä historiankirjoitusta – siinä on niiden funktionaalinen oikeutus.

Kolligatiivisten käsitteiden käytön yhteiskunnallinen oikeutusperuste: Kolligatiiviset käsitteet ovat luonnollinen tapa jäsentää menneisyyttä, ne ovat erityinen historiallisen ajattelun muoto, joten niitä muotoillaan ja käytetään myös maallikoiden keskuudessa. Kolligaatiot ovat merkittävä tekijä ihmisten historiatietoisuudessa. Historiatietoisuus taas osaltaan määrittää sitä, minkälainen politiikka nähdään järkevänä. Sen vuoksi on yhteiskunnallisesti tärkeää, että julkisessa keskustelussa ja kouluopetuksessa vallalla olevat kolligaatiot ovat saaneet hyväksynnän tieteen piirissä. Mikäli haluamme, että demokratian ja kansalaisyhteiskunnan perustan muodostava järkipäiväinen keskustelu ei historian osalta vesittyisi ideologisesti värittyneillä kolligatiivisilla käsitteillä, on tieteellisen historiografian käytettävä ja tuotettava kolligatiivisia käsitteitä. Muussa

tapauksessa ei olisi koeteltujen kolligaatioiden joukkoa: ei olisi episteemisessä auktoriteettiasemassa olevia kolligaatioita, joiden käyttöä järkipärisyys voisi vaatia yhteiskuntaa koskevassa kädenväänössä.

Yhteiskunnallisessa oikeuttamisperusteessa otan kuitenkin annettuna, että tiedeyhteisön hyväksymät kolligatiiviset käsitteet ovat parempia kuin sellaiset, jotka eivät ole saaneet historiatieteen hyväksyntää. Toisin sanoen oletan, että historioitsijoilla tosiasiallisesti on olemassa jonkinlaiset keinot, joilla he arvioivat kolligaatioiden keskinäistä paremmuutta eli postnarrativistisella kielellä niiden oikeutuksen astetta. Se, mitä nämä keinot tai kriteerit ovat, on filosofinen ongelma, joka tuskin tulee saamaan lopullista ratkaisua koskaan. Paremman puutteessa Kuukkasen postnarrativismi episteemisine arvoineen on kuitenkin nähtävä vähintäänkin hyvänä keskustelunavauksena. Ehkä kaikkein tärkein Kuukkasen postnarrativismin ansio onkin se, että hän ylipäänsä yrittää jotain uutta kolligaatioiden ja laajemmin historiografisten teesien episteemisen arvioinnin saralla. On hänen yrityksensä sitten epäonnistunut tai onnistunut, yksi asia on varmaa: mielekäs historiankirjoitus tulee myös vastaisuudessa käyttämään kolligatiivisia käsitteitä.

Kolligatiiviset käsitteet tarjoavat otollisen maaston lisätutkimukselle. Ensimmäisessä luvussa kävi ilmi, että vaikka kolligaatioiden organisointiperiaate on subjektissa, jotkut kolligatiiviset käsitteet vaikuttavat ”luonnollisemmilta” kuin toiset. Selkeästi jonkin eksplisiittisen toimintaperiaatteen mukaan kolligoitu käsite vaikuttaisi olevan selvempi tai helpommin perusteltavissa oleva kuin epämääräisen entiteettien ryhmittelyn tuloksena synnytetty kolligaatio. Onko siis olemassa vähemmän ja enemmän subjektiivisia kolligaatioita? Voidaanko siten ajatella, että on eri tyyppisiä kolligaatioita? Vai onko mielekkäämpää ajatella, että kolligaatiot voivat palvella erilaisia funktioita? Mielenkiintoista olisikin tutkia, mitä eri funktioita varten kolligatiivisia käsitteitä ylipäänsä muotoillaan. Historiografiaa läpikäymällä voitaisiin tutkia, miten tieteellinen historiantutkimus käytännössä käyttää kolligatiivisia käsitteitä. Lisäksi historiografiaan vakiintuneiden kolligaatioiden vertaileminen sellaisten kanssa, jotka eivät ole saavuttaneet jalansijaa tieteellisessä historiadiskurssissa, voi paljastaa jotakin hyviksi koettujen kolligaatioiden ominaisuuksista sekä historiantutkimuksen päämääristä ylipäänsä.

LÄHTEET JA TUTKIMUSKIRJALLISUUS

I Painetut lähteet

Ankersmit, Frank 1983: *Narrative Logic, A Semantic Analysis of the Historian's Language*.
Martinus Nijhoff Publishers, The Hague.

Ankersmit, Frank 2017: "Forum Debate on Jouni-Matti Kuukkanen's Postnarrativist Philosophy of Historiography". *Journal of the Philosophy of History*, Volume 11, s. 1-10.

Bricker, Adam 2019: "Postnarrativism, Historiographical Evaluation, and Truth". *Journal of Philosophy of Historiography*, Advance articles.

Cebik, L. B. 1969: "Colligation and the Writing of History". *The Monist* 53, s. 40-57.

Dray, William 1959: "'Explaining What" in History". *Theories of History* (1959), s. 403-408.

Dray, William 1964: *Philosophy of History*. Prentice-Hall, Inc, Englewood Cliffs.

Fairbrother, Daniel 2017: "Leibniz and the Philosophical Criticism of Historiography". *Journal of the Philosophy of Historiography*, Volume 11 Issue 1, s. 59-82.

Fay, Brian 2017: "From Narrativism to Pragmatism". *Journal of the Philosophy of Historiography*, Volume 11 Issue 1 s. 11-21.

Froyeman, Anton 2017: "Review of Jouni-Matti Kuukkanen, *Postnarrativist Philosophy of Historiography*". *Journal of the Philosophy of History*, Volume 11, s. 33-37.

Kalela, Jorma 1993: *Aika, historia ja yleisö: Kirjoituksia historiantutkimuksen lähtökohdista*. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.

Kalela, Jorma 2000: *Historiantutkimus ja historia*. Gaudeamus, Helsinki.

Kalela, Jorma 2017: "Historian rakentaminen eettisenä hankkeena". *Historiantutkimuksen etiikka*, luku 4. Toim. Lidman, Satu & Koskivirta, Anu & Eilola, Jari. Gaudeamus, Helsinki.

- Kuukkanen, Jouni-Matti 2015a: *Postnarrativist Philosophy of Historiography*. Palgrave Macmillan, New York.
- Kuukkanen, Jouni-Matti 2015b: "Why We Need to Move from Truth-functionality to Performativity in Historiography". *History and Theory*, Volume 54 Issue 2, s. 226-243.
- Kuukkanen, Jouni-Matti 2016: "Narrativistinen ja jälkinarrativistinen historiografian filosofia". *Historian teoria*, s. 50-84. Toim. Väyrynen, Kari & Pulkkinen, Jarmo. Vastapaino Oy, Tampere.
- Kuukkanen, Jouni-Matti 2017: "Moving Deeper into Rational Pragmatism, A Reply to My Reviewers". *Journal of the philosophy of History*, Volume 11, s. 83-118.
- Kuukkanen, Jouni-Matti 2019: "Naturalism and the Problem of Normativity: The Case of Historiography". *Philosophy of the Social Sciences*, Volume 49, s. 331-363. Käytetyssä lähteessä vastaavat sivut 1–33.
- McCullagh, C. B. 1978: "Colligation and Classification on History". *History and Theory* 17, s. 267-284.
- McCullagh, C. B. 2004: *The Logic of History: Putting postmodernism in perspective*. Routledge, London.
- McCullagh, C. B. 2009: "Colligation". *A Companion to the Philosophy on History and Historiography*, s. 185-195. Toim. Aviezer Tucker. Wiley-Blackwell, Chichester.
- Mink, Louis 1966: "The Autonomy of Historical Understanding". *History and Theory* 5, s. 24-47.
- Mink, Louis 1970: "History and Fiction as Modes of Comprehension". *New Literary History* 1, s. 541-558.
- Renvall, Pentti 1983: *Nykyajan historiantutkimus*. 2. painos. Werner Söderström Osakeyhtiö, Juva.
- Ritter, Harry 1986: "Colligation". *Dictionary of Concepts in History*, s. 50-54. Greenwood Press, Connecticut.

- Roberts, Clayton 1996: *The Logic of Historical Explanation*. The Pennsylvania State University Press, University park.
- Rogacz, Dawid 2018: "Unheeded History: A Critical Engagement with Jouni-Matti Kuukkanen's 'Postnarrativism'". *Rethinking History*, Volume 22 Issue 4, s. 474-489. Käytetyssä lähteessä vastaavat sivut 1-15. https://www.researchgate.net/publication/329068439_Unheeded_History_A_Critical_Engagement_with_Jouni-Matti_Kuukkanen's_'Postnarrativism' (luettu 8.10.2019).
- Roth, Paul 2016: "Back to the Future: Postnarrativist Historiography and Analytic Philosophy of History", *History and Theory* 55, s. 270-281.
- Shaw, Ryan 2010: *Events and Periods as Concepts for Organizing Historical Knowledge*, University of California, Berkeley.
- Thompson, Donald 1967: "Colligation and History Teaching". *Studies in the Nature and Teaching of History*, s. 85-106. Toimittaneet W.H. Burston ja D. Thompson. Norhumberland Press Ltd, Gateshead.
- Walsh, William 1960: *Philosophy of History: An Introduction*. Harper & Brothers, New York.
- Walsh, William 1967: "Colligatory Concepts in History". *Studies in the Nature and Teaching of History*, s. 65-84. Toimittaneet W.H. Burston ja D. Thompson. Norhumberland Press Ltd, Gateshead.
- Whewell, William 1858: "Novum Organon Renovatum". John W. Parker and Son, West Strand.

II Tutkimuskirjallisuus

- Anttila, Tero & Myllykangas, Mikko 2015: "Michel Foucault – historiatietoisuuden haastaja." *Historianfilosofia*, s. 361-391. Toim. Väyrynen, Kari & Pulkkinen, Jarmo. Vastapaino Oy, Tampere.

- Brandom, Robert 2000: *Articulating Reasons: An Introduction to Inferentialism*. Cambridge, Harvard University Press.
- Danto, Arthur C. 2007: *Narration and Knowledge*. Columbia University Press, New York.
- Haapala, Pertti 1989: *Sosiaalhistoria*. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.
- Helo, Ari 2015: "Kuinka ymmärtää Yhdysvaltain poliittista kulttuuria ja sen historiaa?" *Tieteessä tapahtuu* 4/2015 s. 16-21.
- Heikkinen, Antero 2013: *Historiallisen ajattelun historia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Heimo, Anne 2011: "Vuoden 1918 muistot Sammatissa ja historian yhteiskunnallinen rakentaminen." *Kasvatus & Aika* 5 (3) 2011, s. 82–113.
- Kiikeri, Mika & Ylikoski, Petri 2004: *Tiede tutkimuskohteena*. Gaudeamus, Helsinki.
- Korhonen, Kuisma 2016: "Kulttuurinen muisti ja kirjallisuus". *Historian teoria*, s. 237-270. Toim. Väyrynen, Kari & Pulkkinen, Jarmo. Vastapaino Oy, Tampere.
- Kurvinen, Heidi & Timosaari, Niina 2016: "Feministitutkijat historiatieteen haastajina". *Historian teoria*, s. 209-237. Toim. Väyrynen, Kari & Pulkkinen, Jarmo. Vastapaino Oy, Tampere.
- Lammenranta, Markus 1993: *Tietoteoria*. Gaudeamus, Tampere.
- McAllister, James W. 2010. "The Ontology of Patterns in Empirical Data". *Philosophy of Science* 77, s. 804-814.
- Newall, Paul 2009: "Historiographic Objectivity". *A Companion to the Philosophy on History and Historiography*, s. 207-225. Toim. Tucker, Aviezer. Wiley-Blackwell, Chichester.
- Niiniluoto, Ilkka 1999: *Critical Scientific Realism*. Oxford University Press, Oxford.
- Niiniluoto, Ilkka & Saarinen Esa 2002: *Nykyajan filosofia*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Helsinki.
- Paul, Herman 2011: *Hayden White*. Polity Press, Cambridge.

- Peirce, Charles 1878: "How to Make Our Ideas Clear". *Popular Science Monthly* 12, s. 286-302.
- Pihlainen, Kalle 2011: "Historia, historiatietoisuus ja menneisyyden käyttö". *Kasvatus & Aika* 5 (3), s. 5–17.
- Pulkkinen, Jarmo 2016: "Analyyttinen traditio ja historianfilosofia". *Historian teoria*, s. 17-49. Toim. Väyrynen, Kari & Pulkkinen, Jarmo. Vastapaino Oy, Tampere.
- Rantala, Jukka & Ahonen, Sirkka 2015: *Ajan merkit, Historian käyttö ja opetus*. Gaudeamus Oy, Helsinki.
- Stanford, Michael 1998: *An introduction to the philosophy of history*. Blackwell, Oxford.
- Thayer, H.S. & Rosenthal, Sandra: "Pragmatism". *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/topic/pragmatism-philosophy> (luettu 12.11.2019).
- Tucker, Aviezer 2004: *Our knowledge of the past: a philosophy of historiography*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Tucker, Aviezer 2009: *A Companion to the Philosophy on History and Historiography*. Wiley-Blackwell, Chichester
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2012: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Tammi, Helsinki.
- Walsh, William 1975: "Causation of ideas". *History and Theory* 14, s. 186-199.
- Westphal, Kenneth 2004: *Realism, Science and Pragmatism*. Routledge, New York.
- Ylikangas, Heikki 2013: "Vuoden 198 sota, Mitä sotaa Suomessa 1918 käytiin?". *Lakimies* 4/2013 s. 639–657.
- Zeleňák, Eugen 2017: "How to Cure Narrativism with Rational Evaluation". *Journal of the Philosophy of Historiography*, Volume 11 Issue 1 s. 22-32.
- Ylikangas, Heikki 2008: *Vuoden 1918 tutkimus*. <https://blogs.helsinki.fi/hylikang/2008/11/19/vuoden-1918-tutkimus/> (luettu 30.5.2019).